

M. Irod. O.

12311.
45.

Magyar 23

I R O D A L M I R I T K A S Á G O K

Szerkeszti Vajthó László

45.

BERZSENYI BREVIÁRIUM

A Magyar Irodalmi Ritkaságok eddig megjelent számai:

1. Bessenyei György: A törvénynek útja. Tudós társaság. Ára 1— P.
2. Péterfy Jenő dramaturgiai dolgozatai. Ára 2— P.
3. Benyák Bernát: Joas. Piarista iskola-dráma, 1770. Ára 150 P.
4. Bessenyei György: Egy magyar társaság iránt való Jámbor Szándék. Bécs, 1790. Ára —80 P.
5. Károlyi Gáspár: Két könyv... Debrecen, 1563. Ára 150 P.
6. Szemelvények Temesvári Pelbárt műveiből. Ára 2— P.
7. Péterfy Jenő zenekritikái. Ára 150 P.
8. Édes Gergely: Eredeti oktató mesék. Ára 1— P.
9. Dugonics András: Magyar példabeszédek és jeles közmondások e. gyűjteményéből. Ára 1— P.
10. Kazinczy világa. Ára 3 P.
11. Szent Erzsébet legendája. Szent Elek legendája. Halál Himnusza. Ára 1— P.
12. Siralmas panasz. Ára 150 P.
13. Péterfy Jenő dramaturgiai dolgozatai. Második sorozat. Ára 150 P.
14. Vedres István: A Tiszát a Dunával összekapcsoló új hajókázható csatorna. 1805. Ára 150 P.
15. Bessenyei György: Anyai oktatás. Ára 1.. P.
16. Bessenyei György: Magyarság. A magyar néző. Ára 1— P.
17. Hajnal Mátyás: Az Jesus szívét szerető sziveknek ájtatosságára. 1629. Ára 2— P.

M. i. i. d. 0. 1234 / 125

AKADEMI KÖNVEZŐ TÁRSASÁG
1851-1871

BERZSENYI DÁNIEL

1776—1836

MAGYAR IRODALMI RITKASÁGOK
SZERKESZTI VAJTHÓ LÁSZLÓ

XLV. SZÁM

BERZSENYI
BREVIÁRIUM

KIRÁLYI MAGYAR EGYETEMI NYOMDA

s reformtörekvéseiről, másfelől a hősök emlékének megörökítésével lerója háláját azok iránt, akik az iskola padjaiból vonultak a harc mezejére, hogy Berzsenyi tanításaihoz híven, életüket áldozzák fel a honért.

Hála a Baráti Kör megértő és nemesen gondolkodó vezetőségének, hogy e hasznos és értékes könyv megjelenését lehetővé tette és köszönet Vajthó László kartársunknak, hogy Berzsenyi műveiből a legszebb részek kiválogatásával — önzetlenül, nem sajnálva a fáradságot — a breviáriumot sajtó alá rendezte.

A könyvet azzal az óhajtással adjuk a magyar ifjúság kezébe, vajha Berzsenyi Dániel izzó hazaszeretete, mély vallásossága és gyakorlati érzéke megindítaná a szépért és nemesért hevülő lelkét.

Budapest, 1939. május hó 14-én.

Vitéz dr. Pálfi János

a Berzsenyi Dániel gimnázium igazgatója,
egyetemi magántanár.

A *Berzsenyi Breviárium* iskolának, nagyközönségnek készült. Egyetlen célja, hogy legnagyobb ódaköltőnk műveit népszerűsítse. Annyiban talán úttörő vállalkozás, hogy először nyújt a költő eddig ismert verseinek, prózai dolgozatainak javából összefoglaló képet. A válogatásban — nézetünk szerint — a legszebb, a korra, a költőre legjellemzőbb részleteknek kedveztünk. Aránylag kevés a jegyzet: a szöveg úgy van válogatva, hogy lehetőleg önmagát magyarázza.

A régebbi fontosabb kiadások:

Berzsenyi Dániel versei. Kiadá Helmecezi Mihály. Pesten, Trattnernél. 1813. — *Berzsenyi Dániel versei*, kiadta, egy kalauz értekezéssel megtoldva, barátja, Helmecezi Mihály. Második, meg bővített kiadás. Pesten, Trattner János Tamásnál. 1816. — *Berzsenyi Dániel összes művei*. Költelem s folyóbeszéd. Közrebocsátá meghagyása szerint Döbrentei Gábor. Harmad kiadás, kéziratban maradott még nem ismertekkel. Budán, Magyar Királyi Egyetemi Sajtóval. 1842. — *Berzsenyi Dániel ver-*

sei. Kiadta *Toldy Ferenc*. Pest. Heckenast Gusztáv sajátja. 1860. — *Berzsenyi Dániel munkái*. Újra átnézett kiadás, a költő örökösei megbízásából *Toldy Ferenc* által. Pesten. 1864. Kiadja Heckenast Gusztáv. Legújabb kiadása: *Berzsenyi Dániel költő művei*. A Magyar Tudományos Akadémia Irodalomtörténeti Bizottsága megbízásából kiadta *Merényi Oszkár dr.* A költő halálának százéves évfordulójára készült kiadás. Budapest. 1936. A Kaposvári Berzsenyi Dániel Társaság támogatásával kiadja a Magyar Tudományos Akadémia. Merényi Oszkár adta ki Berzsenyi verseinek összevegét (1938), ismeretlen niklai töredékeit (1938), a Berzsenyihez írt kiadatlan leveleket (1938), Berzsenyi Dániel levelezését, a Kazinczyhoz írottak kivételével (1938). E kiadványokat lehetőleg mind figyelembe vettük. Kazinczy Berzsenyivel folytatott levelezését Kazinczy Gábor tette közzé (1860); a szemelvényeket *Váczy János: Kazinczy Ferenc levelezése* (Magyar Tudományos Akadémia kiad. Budapest. 1890—1912) alapján közöltük.

Berzsenyit versei szövegének végleges megállapításában megakadályozta a halál. Ezt később Toldy Ferenc igyekezett pótolni, a hozzáférhető variánsok feltüntetésével. Munkája a körülményekhez képest alapos; azóta ez lett a kiadások főforrása. Egyes kérdések itt már valószínűleg megoldhatatlanok. Merényi Oszkár az újabban felfedezett Berzsenyi-kéziratokat is

figyelembe vette s több változtatást végzett a szövegen. Mi, megszokásból, a Toldy-kiadást vettük alapul.¹

Berzsenyi Dániel életrajza.

1776. május 7-én, a vasmegyei Egyházas-Hetyén, kemenesalji faluban született. Atyja, Berzsenyi Lajos, anyja, Thulmon Rozália, evangélikus vallásúak. A Berzsenyiek ősrégi középnemesek. A betegeskedő gyermeket apja maga oktatja a legszükségesebbre, történelemre, klasszikus ismeretekre, későn adja iskolába;

¹ A *Merényi*-kiadás nevezetesebb eltérései az eddigi szövegtől: *A felkölt nemességhez*. Chironnál mikoron *kardra* veté szemét helyett: *hadra*. — *Miglen hősi bíborsüveg* helyett: *Míg hérói*. — *Nagy Lajos és Hunyadi Mátyás*. Ki úgy ragyogsz, mint *Pharus égi* helyett: *égő*. — *Cato temérdek lelke legörbedett* helyett: *legörbed ott*. — *Horác*. Melyet *Syria* napja főz helyett: *Bengala*. — *Az én osztályrészem* verscím helyett: *Osztályrészem*. — *A közelítő tél*. *Nektár-thyrsusain* nem mosolyog gerezd helyett: *Bíbor thyrsusain*. — *Levél-töredék barátnémhoz*. *A képzelődések álmába merülök* helyett: *A képzelet égi*. — *S a lelkesedésnek szent óráit élem* helyett: *S egy szebb lelki világ*. — *Wesselényi hamvaihoz*. Megráztad a gőztorlatok *alpeseit* helyett: *éjjelét*. — *A magyarokhoz*. Küzdött s *vezérelt* fergetegid között helyett: *vezérelt*. — *Életfilozófia*. Megesókolgattam *rózsáját* helyett: *rózsáit*. — Megizzadtam *vaspályáját* helyett: *vaspályáit*. — *A táncok*. Majd lebegő szellő, *szerelemmé* olvad epedve helyett: *szerelemre*. — *Napoleonra* verscím helyett: *Napoleonhoz*. U. ott. Nem te *magad győztél*, hanem a kor lelke — szabadság helyett: Nem te *valál győző*. — *Himnusz Keszthely isteneihez*. S a boldog görög ég csillaga *felderült* helyett: *feltűne*. — *Vilámot leragad s sceptrumokat leránt* helyett: *leszeg*.

a soproni ev. főiskola grammatikai osztályába iratja be. Dániel nem érzi jól magát a hirtelen rászakadt fegyelemben; annál szívesebben lovagol, úszik, birkózik, táncol, énekel. 1794 őszén édesanyja meghal, a gyerek Keszthelyen katonának jelentkezik, de apja érte megy s hazaviszi. Hamarosan megint Sopronba kerül, a retorikai osztályba (a mai ötödikbe). 1795 nyarán végleg elhagyja az iskolát. Kevés képzettsége van, annál jobban fejlődik gyakorlati érzéke. 1799-ig együtt gazdálkodik apjával, nem értik meg egymást, a maga lábán akar járni. Feleségül veszi a tizennégy éves dukai Takács Zsuzsannát, Sömjénben telepedik meg, anyai örökségén s felesége jószágán gazdálkodik. Már régóta verselget, a korabeli német költők hatnak rá (Salis, Matthisson stb.). Komája, Kis János lelkész, egy ízben „papirosok mellett“ találja. Később Berzsenyi megvallja, hogy valóban verseket ír. Kis mindjárt észreveszi az „oroszlánkörmöket“, elhíreskedik vele Kazinczynak, aki hamarosan felveri a hírét. 1808-ban a somogy megyei Niklára költöznek. Ezerkétszáz hold földje van (nagy részét nem is tudja felszántani) s negyven hold szőlője, kitűnő ménese. Itt is elvonultan, egyszerűen élnek, házuk egészen a falu végén van, „mintha még itt is távol akart volna élni a költő az emberektől“ (Váczy János). Gazdaságának, gyermekei nevelésének gondja foglalja el. Verseit Kis Jánosra bízta: tegyen velük, amit akar, adja ki vagy égesse el őket. Pestre 1810-ben utazik először, Kazinczy triásza (Hor-

vát István, Szemere Pál, Vitkovics Mihály) türelmetlenül várja a nagy poétát; mindent megtesznek, hogy jól érezze magát köztük. De Berzsenyi különcül viselkedik. Egy pesti könyvkereskedővel megegyezik versei kiadásában. Kéziratát Kazinczy s barátai javíttatják, nem mindenben a kedve szerint. A császári pátens következtében (a pénz értékének ötödére csökken) nem utazhatik újra Pestre. Egyéb bajok is érik. Sikereiben keres vigasztalást; Teleki László főispán táblabíróvá nevezi ki, a rendek lelkesen ünneplik. 1813-ban, Helmeczi Mihály gondozásában, végre megjelenik verseskönyve. A pesti, székesfehérvári, zágrábi kispapok adták össze a nyomdaköltséget. Berzsenyit eleinte bántja ez, később belátja, hogy nem ő, hanem az irodalom kapott segílyt. Országos híre van. Megint Pestre utazhatik, de a „niklai remete“ most is barátságtalan, bizalmatlan a rajongó hívek közt s búcsúzás nélkül utazik haza. Nagy esemény számára a keszthelyi „helikoni“ ünnepségek. Kölcssey bírálata lesújtja. Jean Pault, Bouterweket stb. tanulmányozza, hogy a válaszra fegyverkezzék. Még Kazinczytól is elhidegül, kezét érzi a dologban, lassanként annak ellenfeléhez, Döbrenteihez húz, aki kapva kap ezen a hódításon. Kazinczyval sokáig nem is levelezik, később is csak mentegetőzik, nagyritkán, tartózkodva. Fia neveltetése miatt Sopronban időzget, betegségét Balatonfüreden, a budai fürdőkhben gyógyíttatja. Akadémikus lesz, eljárogat az ülésekre, a vitákban nem vesz

részt. Székfoglalót tart. Megismerkedik Széchenyivel, kölcsönösen nagyrabecsülik egymást. Verseinek harmadik kiadását tervezi, prózai műveit is sajtó alá akarja bocsátani, végleg Pestre szeretne költözni. Niklán hal meg, 1836. február 24-én.

Szép Berzsenyi-irodalmunk van. Sokan foglalkoztak vele, s mint a legtöbb nagysággal megesis, sokféleképen látják. Értékelésének határait főként Váczy János,¹ Gyulai Pál, Beöthy Zsolt, Szabó Dezső, Füst Milán, Horváth János, Németh László és Merényi Oszkár felfogása jelzi.

Berzsenyit némelyek Horatius utánzójának hitték. Több motívumát felhasználja s formaművészetet is tőle tanul leginkább; de ez jórészt csak anyagátvétel s technikai iskola. Még Horatius életelve, az aurea mediocritas is mennyire más-ként hangzik költészetében! Főként keresztény gondolkodása, erkölcsi komolysága, tüzes hazafisága emeli Horatius fölé. Matthisson pedig mélyen alatta marad; pedig voltak, akik hozzá való kapcsolataiban szintén csak tanítványi szerepet juttattak neki. Antik formában Berzsenyinek vannak nálunk a legszebb versei. Egyéniségében kivált a férfias magatartásnak, élet és halál higgadt, szinte fenséges nyugalma vállalásának, a múlt és jövő hamis illuzióitól való függetlenségnek, honfiúi és örök emberi eszmény bölcs arányának ideális megtestesítését érezzük.

V. L.

¹ Ő írta meg legterjedelmesebb életrajzát (B. D. é. A. M. T. Akadémiától a Lévay-díjjal jutalmazott pályamű. 1895.).

KÖLTEMÉNYEIBŐL.

LOLLIHOZ.

Lolli! deli kellemiddel
A rózsára homályt vetsz
S szívégető szemeiddel
Belém ezer tört nevetsz. .

A FELKÖLT NEMESSÉGHEZ.

Él még nemzetem Istene!
Buzgó könnyeimen, szent Öröm, ömledezz!
Állsz még, állsz, szeretett Hazám!
Nem dőlt még alacsony porba nemes fejed!
Méltán búslakodám előbb,
Hogy hérósz eleid nyomdokiból kitérsz,
S régen félt veszedelmidet
Rád húzzák netalán majd buta korcsaid.
Hálá! mást mutat e sereg,
Mely most, régi magyar módra, nyeregben ül.
Nem szállt Trója alá soha
Ily szép spártai had, sem Hunyadink kevély
Zászlóit nem emelte volt
Rettentőbb hadi nép Bécs letörött falán.
Csak sást nemzenek a sasok,
S nem szül gyáva nyulat Núbia párduea.

Thétis nagy fia nem maradt
 Chironnál, mikoron kardra veté szemét:
 Árpád vére se hülhet el,
 Ámbár rég heverész a puha pamlagon.
 Nézd: most felköti fegyverét,
 Csákóján lobogó kolcsag emelkedik.
 Buzdító katonás ruhát
 Öltvén, lelke nemes lángja kigerjedez.
 Majd kardjára felesküszik,
 Mindent ront s megemészt, mint heves Afrika
 Búsult tigrise, amidőn
 Ordít kölykeiért, s körme viaskodik.

Majd felkelnek alattad is,
 Ó József, nagyanyád, Trézia bajnoki,
 S bátran mégy, szeretett vezér,
 A jég-álpeseken s Ádria öblein. —
 E nép nem gyülevész csoport,
 Nem rabbérbe emelt bús buzogányt keze.
 Önként áldoz ez életet,
 S horgas kardja kövér hantjaiért hasít.
 Míglen hősi biborsüveg
 Tündöklék fejedén, Hunnia csillaga,
 Esterházy, dicső magyar!
 Míg győző eleid pallosa combodon
 Csattog: győzni fog a magyar,
 S Andrásnak ragyogó napja le nem menend!

A TIZENNYOLCADIK SZÁZAD.

Század hanyatlik. Már küszöbén vagyunk
Bámult korunknak, századok Istene!

Buzgó örömmel feltekintek,
S titkaidat huraim csodálják.

Népek születnek, trónusok omlanak
Lehelleteddel, s a te szemöldöked

Világokat ronthat s teremthet,
A nagy idők folyamit vezérlvén.

Hány századoknak szélveszes ostromin
Harcolt szerettem nemzetem ekkorig!

Hány száz Charybdis s mennyi örvény
Várta nemes remeked halálát!

Már sírba szállott hajdani nagy nevünk,
Már-már lecsüggött győzni szokott karunk,
Mikor hatalmas szárnyaiddal

Béfedezéd lebegő vitorlánk.

Megszántad e nagy bajnoki nemzetet,
Mely annyi hare közt vívta ki hantjait.

S véráldozattal kérte vissza
Ósei szent viadalma bérét.

Révpartra hoztad: Trézia karjain
Köztünk Perikles napjai nyíltanak;

Saturnus áldott lelke jött fel,
S vérbe merült mezeinkre szállott.

Dicső szabadság temploma lett hazánk,
 Nem dúltak ádáz pártot ütő hadak,
 A szent rokonvér nem kiáltott
 A babonák tüze közt az égre.

Aldás virágzott a Duna partjain,
 Aldásba' ferdett a Tisza síkjain,
 Aldásba' a vad Dráva berkin
 S Fáttra kopár farain lakó nép.

S már most Ferencnek títusi trónusa
 Fénylik közöttünk: jer, magyar, e napon
 Nyisd meg dicsőült szent királyid
 Templomait s leborulva áldozz.

Nézd, mely hatalmas népeket eltörült
 Körülted e nagy s ritka időszakasz!
 Nézd, mely viszontság kénye játszott
 A legerősb szegeletkövekkel.

Téged megőrzött őseid Istene,
 Trajánok s áldott Marcusok álltanak
 Kormányodon, kiknek királyi
 Homlokokon ragyogott az erkölcs.

Mindenható kar méri ki sorsodat,
 Kar, melyen ég s föld sarkai forganak,
 Kar, mely dicsőült őseidnek
 Rettenetes hadait vezette.

Bízzál s virágzóbb századokat remélj.
 Eldődeidnek szép kora visszatér;
 Csak lelkesen tartsd: mennyi sok szent
 Vérbe került az igaz dicsőség.

NAGY LAJOS ÉS HUNYADI MÁTYÁS

Ki vagy te, fényes csillag az óvilág
 Sötét ködében? Századok éjjele
 Nyugszik terajtad: mégis égő
 Arculatod közibénk sugárzik.

Ki vagy te, bajnok s rettenetes király
 Gyémántsisakban, mennyei fény között,
 Ki úgy ragyogsz, mint Pharos égi
 Lángja az éj sivatag homályán?

Corvin, ki héró atyjai nyomdokin
 Árpád szerencsés fegyverivel vivott,
 Midőn az országos Dunának
 Partjaiból Helikont idézett.

A böles s vitéz kar, mint az idős Halál,
 Mindenhatóság fegyverivel csatáz:
 Önéki a bérecbástya csak por
 S rózsalevél Boreas kezében.

Két nagy királyunk nyert koszorús nevet
 A régiségben: mindenik a szelíd
 Múzsák barátja, s mindeniknek
 Múzsza szelíd keze tört borostyánt.

Egy Nagy Lajos böles szárnya alatt hazánk
 Rómát s Athénét látta felállani,
 Atilla roppant városában
 Márs, tudomány, hatalom virágzott.

S mikor ragyogtak tornyaid, oh Buda!
 Felségesebben, mint mikor a dicső
 Király s Apollo tisztelője:
 Bölcs Hunyadink kezein virágzál?

Mint hajdan a nagy Delius oszlopit,
 Delphus csudáit napkelet, alkonyat
 Bámulta, s a fáradt zarándok
 Ormai közt iszonyodva állt meg:

Sok messzi ország bölcsei, bajnoki
 Jöttek hazánknak látni dicső egét,
 Réműlve nézett a világ ránk
 S nemzeteket tapodó erőnkre.

S egyszerre e nép, mely Hunyadink alatt
 A legkevélyebb polera emelkedett,
 A durvaságban veszni tért s ment
 Két megutált cseh király kezébe.

Pallas s Apollo nemzik az istenibb
 Bölcseset s erősebb bajnoki lelkeket,
 Ők nemzik a Mars pallosával
 Bírni tudó fejedelmi embert.

A durva nép közt sorvad az emberi
 Legszebb tehetség, nem születék soha
 Ott Sokrates, s nagy Tulliusnak
 Nem szabad ott nemesen buzogni.

Cato temérdek lelke legörbedett,
 Nem áldhat a föld bölcs fejedelmeket,
 Nem támad ott Titus s Trajánus:
 Durva Nerók vasigája büntet.

MAGYARORSZÁG.

Itt, hol szőke vizét a Duna rengeti,
 Árpád gazdag arany hantjain, oh hazám!
 Ceresnek koszorús homloka illatoz,
 S a bőség ragyogó kürtje mosolyg reád.
 Termékeny mezeid mennyei harmatok
 Mossák, s esűreidért Europa írigyed.
 Itt édent mutató sorhegyek oldalin
 Bacchus tölt poharat. s néked az isteni
 Nektár legnemesebb vedreiből merít.
 Itt Arkádia zöld halmai nyillanak,
 Hol Pán legjelesebb barmok után dalol,
 Barmok, milyeneket boldog Arábia
 Nem látott, sem egyéb nemzet az ég alatt.
 Kárpátidnak arany gyomra kevély Perut
 Felmúlván, örökös kincseit önti rád.
 Minden jót, valamit hint az Olymp ura,
 Minden jót, valamit Tellus az emberi
 Táplálásra teremt, néked az istenek
 Bőv mértékje pazarl büszke határidon.
 Boldog népeidet Títusok őrizik,
 Kik mindannyi atyák és kegyes istenek,
 S kiknek trónusokon Trézia lelke leng.
 Törvényed s koronád Cherubim őr fedí,
 Nem fertőzteti meg durva tyrann keze:
 Törvény, nem hatalom kénye uralkodik
 Rajtad, s régi dicső nemzeti díszed áll.
 Oh, bár vajha kies gyöngykoszorúd között
 Még egy illatozó rózsa fakadna ki:
 Szállnának le reád Græcia isteni,

Kik hajdan lehozák Attika földre
 A nagy mestereket s böles tudományokat.
 Akkor csillagokat hatna kevély fejed,
 S elbámulna reád a Zenith és Nadir.

A BALATON.

(*Matthissonhoz.*)

Jer te, ki a szép genfi tavat s szép genfi virulmányt
 Oly eleven színnel festéd s Eratódnak ölében
 A roppant Bernhárd falain múlatni szerettél,
 Jer: nézd a Balatont, mikor a nap reggeli lángja
 Tükrözetén reszket, s mikor a hold fénye alatt ég;
 Nézd a kék hegyeket, mint állnak sorba körülte,
 Melyeken a nektár csorog és az öröm dala harsog.
 Itt meredek sziklák tetein sok régi erős vár
 Omladozó falain lebeg a mult hajdani képe,
 S elnyeli a döbönt elmét a fényes előkor;
 Itt a századokat látott vadonok feketednek,
 Melyek ezer meg ezer göbölt kényünkre nevelnek;
 A szilaj Arkászok heverészve legeltetik a nyájt,
 S a kies estvéken nyögdéssel lassu furullya,
 Itt a sárga mező s kiterült láp terjed előnkbe,
 Hol dús búzakaiász hullámos tengere játszik,
 S a barnult arató víg dal közt hosszú kepét rak.
 Nézd, valamerre veted szemeid, szép minden előtted,
 S a koszorús Tellus kosarit mosolyogva üríti;
 És valamint boldog Helvetia népe örömmel
 Szántja szabad földjét, itt is szabad a magyar és víg;
 A gazdag palotát itt lakja királyi szabadság,
 S a gunyhók lakosit szent törvény jobb keze védi.

HORÁC.

Zúg immár Boreas a Kemenes fölött.
 Zordon fergetegek rejtik el a napot.
 Nézd, a Ság tetejét hófuvatok fedik,
 S minden bús telelésre dőlt.

Halljad, Flaccus arany lantja mit énekel:
 Gerjeszd a szenelőt, tölts poharadba bort,
 Villogjon fejedén balzsamomos kenet,
 Melyet Syria napja főz.

Használd a napokat, s ami jelen vagyon,
 Forró szívvel öleld s a szerelem szelíd
 Érzésit ki ne zárd, míg fiatal korod
 Boldog csillaga tündököl.

Holnappal ne törődj, messze ne álmodozz,
 Légy víg, légy te okos, míg lehet, élj s örülj.
 Míg szólunk, az idő hirtelen elrepül,
 Mint a nyíl s zuhogó patak.

VIRÁG BENEDEKHEZ.

Éván! merre, hová ragadsz?
 Mely szentelt ligetek boltjai fednek el?
 Tíbur völgyei rejtnek-é?
 Vagy Lesbos kiesült berkeit álmodom?
 Pindár, Stesichor isteni
 S Alcaeus magasabb lantjai zengnek itt.
 Honnom Flaccusa, ó Virág,
 Itt szegdedsz te dicső delphusi ágakat.

Itt kent fel Polyhymniád,
 S eddig nem töretett hellai szirtokon
 Nyitsz útat koszorús vezér,
 S a Vértest Helikon hangjai töltik el.
 Példád élteti mellemet.
 Jer, jer, légy kalauz pályafutásomon!
 Fáklyád mennyei lángjai
 Mint Pharus lobogó oszlopi fénylenek.
 Jer, jer, karjaidon segélj
 Ösvényedre! akármerre vezérlsz, megyek!

AZ ÉN OSZTÁLYRÉSZEM.

Partra szállottam. Levonom vitorlám.
 A szelek mérgét nemesen kiálltam.
 Sok Charybdis közt, sok ezer veszélyben
 Izzada orcám.

Béke már részem: lekötöm hajómat,
 Semmi tündérkép soha fel nem oldja.
 Oh te, elzárt hely, te fogadd öledbe
 A heves ifjút!

Bár nem oly gazdag mezeim határa,
 Mint Tarentum vagy gyönyörű Larissa,
 S nem ragyog szentelt ligetek homályin
 Tíburi forrás;

Van kies szőlőm, van arany kalással
 Biztató földem: szeretett szabadság
 Lakja hajlékom. Kegyes istenimtől
 Kérjek-e többet?

Vessen a végzet valamerre tetszik,
Csak nehéz szükség ne zavarja kedvem:
Mindenütt boldog meglelégedéssel
Nézek az égre!

Csak te légy vélem, te szelíd Camoena!
Itt is áldást hint kezed életemre,
S a vadon tájék kiderült virány lesz
Gyöngé dalodra.

Essem a Grönland örökös havára,
Essem a forró szerecsenhomokra:
Ott meleg kebled fedez, ó Camoena,
Itt hűvös ernyőd.

BARÁTOMHOZ.

...Minden órának leszakaszd virágát,
A jövendőnek sivatag homályit
Bízd az Istenség vezető kezére,
S élj az idővel!...

A MEGELEGEDES.

Nem kér kínai pamlagot,
Sem márványpalotát a Megelégedés.
Többszer múlatoz a szegény
Földműves küszöbén s durva darócain,
Mint a dáma kigyöngyözött
Keblen s ambroziás mellpatyolatjain,
Csendes szalmafedél alatt
A víg pásztori kor gyermeki közt lakik:
A természet ölébe dől,
Annak nyújtja kezét s mennyei csókjait.

FOHÁSZKODÁS.

Isten! kit a böles lángesze fel nem ér,
 Csak titkon érző lelke ohajtva sejt:
 Léted világít, mint az égő
 Nap, de szemünk bele nem tekinthet.

A legmagasb menny s æther Uránjai,
 Melyek körülted rendre keringenek,
 A láthatatlan férgék a te
 Böles kezeid remekelt csudái.

Te hoztad e nagy Minden ezer nemét
 A semmiségből, a te szemöldököd
 Ronthat s teremthet száz világot,
 S a nagy idők folyamit kiméri.

Téged dicsőít a Zenith és Nadír.
 A szélveszek bús harca, az égi láng
 Villáma, harmatesepp, virágszál
 Hirdeti nagy kezed alkotását.

Buzgón leomlom színed előtt, Dicső!
 Majdan, ha lelkem záraiból kikél
 S hozzád közelb járulhat, akkor
 Ami után eped, ott eléri.

Addig letörlöm könnyeimet s megyek
 Rendeltetésem pályafutásain,
 A jobb s nemesb lelkeknek útján,
 Merre erőm s inaim vihetnek.

Bizton tekintem mély sirom éjjelét!
 Zordon, de oh nem, nem lehet az gonosz.
 Mert a te munkád; ott is elszórt
 Csontjaimat kezeid takarják.

AZ ULMAI ÜTKÖZET.

Mit hallok, Árpád honja határain
 Ágyúk dörögnek! rettenetes veszély
 Zúg, mint dagadt felhők morajja
 S Bosporusok zokogó nyögése.

Egy nagy csapással mindeneket levert
 A harc s dicsőség kénye, Napóleon,
 S mint Juppiter mindent lerontó
 Mennyköve, egy riadással elszórt.

Látom hazámnak fegyveres őreit
 Réműlt futásban; látom az éktelen
 Vert had zavarját tébolyogva
 S Bécs s Pozsony érekapuit vivatlan

Kitárva! Oh sors! oh esuda nap! mi ez?
 Nincs hát remény már? — Itt az idő, magyar,
 Mely majd szabad-lelked-nem-ismért
 Jármot akaszt te szilaj nyakadra!

Nyole száz repült el már Budavár felett.
 Villámok ádáz zápora, vérözön
 Toldult s rohant rád számtalanszor:
 Ámde te, mint az egekbe ötlő

Kriván, mosolygál a zivatar között.
 Rémithetetlen melled acélfalat
 Vont fel körülted, s vakmerően
 A haragos buzogányt ragadván

Gigászserővel harera szegült karod,
 Vívtaal ezerszer többel ezer csatát:
 Menj, most mutasd meg Zrínyi lelkét,
 Zrínyi dicső remekét, halálát!

Menj! a merészség a fene fátumok
 Mozdíthatatlan zárait átüti.
 S a mennybe gyémánt fegyverével
 Fényes utat tusakodva tör s nyit.

KISHEZ.

Nézd: az igaz virtus feláldozza magát
 S nem kéri senkitől érdeme jutalmát,
 Mert azt magában érzi.
 A bajnok mosolyogva rohan a halálnak;
 Hogy vére gyümölcsöt teremjen honjának,
 Éltét örömmel végzi.

A böles kebeléből szívét kiszakasztja,
 Néma falak között hervad arculatja,
 Fejét mély gond epezti;
 Álmatlan szemei mécsékkal virradnak;
 Kizárja örömit a ragyogó napnak:
 Az áldást úgy terjeszti.

Barátom! érzed-é? Képed festegetem,
 De el nem érheti eléggé ecsetem
 Az eredeti szépet.
 Bölcselkedő Múzsád, sokratesi lelked
 Mennyei kincseit rózsák közé rejtéd,
 Hogy megfoghasd a szíved.

Te Schiller mélységét, Matthisson hímzését
 S a tíburi Phoenix magas ömledését
 Egy alakban mutatod.
 Bájos színnel fested az erkölcs szépségét,
 Az álorcás bűnnek felfeded rút képét,
 S töreit elszaggatod.

Az észet az érzéshez remeken csatolod;
 A csapongó elmét szelíden oktatom,
 Mint fellengjen az égen.
 Nagy érdem: de bérét e föld meg nem adja,
 Csillagkoronáját csak ottfenn várhatja
 Mnemosyne keblében.

AZ ÉLET DELE.

Felhágsz, éltem napja, eged délpontjára,
 Ragyogva omlik rám fényed hév sugára.
 S ah tudom! valamint fölért szép delére,
 Szintoly gyorsan leszáll nyugovóhelyére
 Hanyatló pályád!

Nem volt ekkorig is felhőtlen futásod,
 De hamar felderült rövid elhúnyásod,

Csak azért rejteztél néha fellegekben,
 Hogy fátyolod alól annál kedvesebben
 Mosolyogjon orcád.

Nem adtál szüntelen tüskétlen rózsákat,
 Nem lengettél mindég lágy Etésiákat:
 De adtál víg elmét, erőt, barátságot,
 Angyali érzéssel tölt édes órákat
 Cypris ölében.

Mit várjak ezután, nem látom előre;
 Könnyes szemmel nézek a multra s jövőre:
 Annak örömeit sírva emlegetem,
 Ennek komor képét előre rettegem
 Sötét ködében.

A KÖZELÍTŐ TÉL.

Hervad már ligetünk, s díszei hullanak.
 Tarlott bokrai közt sárga levél zörög.
 Nincs rózsás labyrinth, s balzsamos illatok
 Közt nem lengedez a Zephyr.

Nincs már symphonia, s zöld lugasok között
 Nem bűg gerlice, és a füzes ernyein
 A csermely violás völgye nem illatoz,
 S tükrét durva csalét fedí.

A hegy boltozatán néma homály borong.
 Nektár-thyrsusain nem mosolyog gerezd.
 Itt nemrég az öröm víg dala harsogott:
 S most minden szomorú s kiholt.

Oh, a szárnyas idő hirtelen elrepül,
 S minden míve tűnő szárnya körül lebeg!
 Minden csak jelenés, minden az ég alatt
 Mint a kis nefelejts, enyész.

Lassanként koszorúm bimbaja elvirít,
 Itt hágy szép tavaszom: még alig ízleli
 Nektárját ajakam, még alig illetem
 Egy-két zsenge virágait.

Itt hágy s vissza se tér majd gyönyörű korom.
 Nem hozhatja fel azt több kikelet soha!
 Sem béhúnyt szememet fel nem igézheti
 Lollim barna szemöldöke!

A MAGYAROKHOZ.

Forr a világ bús tengere, ó magyar!
 Ádáz Erynnis lelke uralkodik,
 S a föld lakóit vérbe mártott
 Tőre dühös viadalra készti.

Egy nap lerontá Prussia trónusát.
 A balti partot s Adria öbleit
 Vér festi, s a Cordillerákat
 S Haemusokat zivatar borítja.

Fegyvert kiáltnak Baktra vidékei,
 A Dardanellák bércei dörgenek,
 A népek érekorláti dőlnek,
 S a zabolák s kötelek szakadnak.

Te Títusoddal hajdani őseid
 Várába gyűltél, hogy lebegő hajónk
 A böles tanács s kormány figyelmén
 Állni-tudó legyen a habok közt.

Ébreszd fel alvó nemzeti lelkedet!
 Ordítson orkán, jöjjön ezer veszély;
 Nem félek. A kürt harsogását,
 A nyihogó paripák szökését

Bátran vigyázom. Nem sokaság, hanem
 Lélek s szabad nép tesz esuda dolgokat.
 Ez tette Rómát föld urává,
 Ez Marathont s Budavárt hiressé.

FELSŐBÜKI NAGY PÁLHOZ, AZ ORSZÁGGYŰLÉS ALATT.

Már midőn a föld letapodva hódol,
 S Róma felséges geniussa eltűnt,
 Mint egy őr Cato feded a világot
 S mennyköveket szórsz.

A közembernek neve vész magával.
 Kincs, kevély márványpaloták homályba
 Dülnek, elmúlnak, s heverő uroknak
 Híre enyészik.

A derék nem fél az idők mohától,
 A koporsóból kitör és eget kér,
 Érdemét a jók, nemesek s jövendő
 Századok áldják.

Láttalak fényes hadi öltözetben,
 Látlak országunk ragyogó gyűlésén:
 Ott merő Hectort s Kinizsit mutattál,
 Itt Cicerónk vagy.

Ősz atyáink közt fiatal korodban
 Pálmaágakkal koszorús fejedre
 A kitündöklő magas elme s lélek
 Égi sugárt vont.

Nagy, midőn tündér paripádra szöktél,
 Nagy, hazánk kormányvezető tanácsán:
 Itt az érdempole! ez az égnek útja
 S régi magyar dísz!

LEVÉLTÖREDÉK BARÁTNÉMHOZ.

Ne kérdezd, barátném! mint töltöm időmet
 S távolléted alatt kedvem miben lelem?
 Tudod, elvesztettem édes enyelgőmet,
 Tudod, magam vagyok, mert te nem vagy velem.

Lefestem szüretem estvéli óráit,
 Ha már cselédimet nyugodni eresztem
 És csak alig hallom a vígság lármáit,
 Agg diófám alatt tüzeimet gerjesztem.

Leplembe burkolva könyökömre dülök,
 Kanócom pislogó lángjait szemlélem,
 A képzelődések álmába merülök
 S a lelkesedésnek szent óráit élem.

Az őszi bogárnak búsongó hangjai
 Felköltik lelkemnek minden érzéseit,
 S az emlékezetnek repdező szárnyai
 Visszahozzák éltem eltűnt örömeit.

Életem képe ez. — Már elestvéledtem,
 Béborult az élet vidám álorcája!
 Még két mulatótárs van ébren mellettem:
 A szelíd szerelem hamvadó szikrája
 S bús melancholiám szomorgó nótája.

BÚCSÚZÁS KEMENES-ALJÁTÓL.

Messze sötétedik már a Ság teteje,
 Ezentúl elrejti a Bakony erdeje,
 Szülőföldem, képedet.
 Megállok még egyszer s reád visszanézek.
 Ti kékellő halmok! gyönyörű vidékek!
 Vegyétek bús könnyemet.

Ti láttátok az én bölcsőmnek ringását
 S ácsorgó ajakam első mosolygását
 Szülém forró kebelén;
 Ti láttátok a víg gyermek játékait,
 A serdülő ifjú örömit, gondjait,
 Éltem vidám reggelén.

Mélyen illetődve búcsúzom tőletek;
 Elmégyek: de szívem ott marad véletek
 A szerelem láncain.
 Hímezze bár utam thessali virulmány,
 Koszorúzza fejem legdicsőbb ragyogvány
 A szerenese karjain;

Bánatos érzéssel nézek vissza rátok,
 Ti szelíd szerelmek s vidám nyájasságok
 Örömmel tölt órái!
 Nem ad vissza nékem már semmi titeket!
 Evezzem bár körül a mély tengereket,
 Mint Magellán gályái.

Oh gyakran a szívnek édes ösztöneit
 S tárgyaihoz vonzó rózsaköteleit
 Egy tündér kép elvágja!
 A szilaj vágyások gígászi harcait,
 E bujdosó csillag ezer orkánjait
 Bévvont szemünk nem látja.

Hív szívünk esendesebb intésit nem halljuk,
 Az előttünk nyíló rózsát letapodjuk,
 Messzebb járnak szemeink.
 Bámulva kergetjük álmunk tarka képét,
 Örökre elvesztjük gyakran éltünk szépét,
 S későn hullnak könnyeink.

A JÁMBORSÁG ÉS KÖZÉPSZER.

Más az Atridák ragyogó dagályát
 Tarka pórázon mosolyogva nyögje,
 S Tantalus-szájjal magas asztaloknál
 Üljön epedve.

Oh ti, elrejtett kalyibák lakói,
 Régi Jámborság s te arany Középszer!
 Üljetek mellém küszöbömre: vígan
 Látlak, öllelek,

Üljetek mellém ösi tűzhelyemre!
 S majd Szabínám hív keze-főzte mellett
 Mártsatok vídám ajakat mosolygó
 Bükkfa-kupámba.

Aki keblében helyet ád tinéktek,
 A szerencsének letapodja kényét;
 S szíve épségét soha semmi bájszín
 Törbe nem ejti.

Nem von az fényes rabigát nyakára,
 Sem majomnévért kenyerét nem adja;
 Kincseket sem gyűjt, hogy azokra árvák
 Könnye kiáltson.

Tiszta lélekkel s megelégedéssel
 Látja csűrében keze míve bérét;
 S izzadásának gyönyörű gyümölcsét
 Éli örömmel.

Nyájas orcával szegi meg falatját
 A barátságának s jövevény szegénynek;
 S asztalánál, mint az öreg Philémon,
 Égieket lát.

Háza szent templom, maga áldozópap,
 És az áldásnak poharát kezében
 Istenek töltik kimeríthetetlen
 Égi itallal.

KAZINCZY FERENCHEZ.

(Vázolat.)

Az a józanság, mely előmli mívedet,
 S melytől te félsz, nekem legszebb poesis.
 Mit ér a szép virág gyümölcs nélkül?
 Mit a bölcsesség a bezárt ajakban?
 S ah, édes az nekem, midőn Kazinczy
 Úgy szól, mint egy bölcsnek kell szólni honjához,
 Midőn az erkölcs vész s reánk veszélyt kiált.

Forrón magasztalod Zsibó díseit,
 Hogy a nagyság dicső példájával
 A virtus magvát plántáld szívünkbe.
 Majd mint egy Sokrates nyájas bölcsességgel,
 Majd Flaccus lelkével s élesb kacájával
 Dorgálsz a vakság romlott koresait,
 Hogy a bolondság álképét levond,
 S mint hajdan Rómának vigyázó Censora,
 A közromlás ellen fegyvert szegezsz.

Lelkedhez illő tárgy a nép erkölce!
 Az erkölcs-alkotó teremt népet,
 Az erkölcs minden polgártestnek lelke,
 E talpon áll létünk, alkotmányunk,
 Ezen függ mind egyes, mind köz szerencsénk;
 Minden népek, kiket csak esmerünk
 Most és a múlt kor történeteiben,
 Az erkölccsel nőttek s viszont fogytak.

A fényűzés és a bujálkodás
 A nagy polgártestben lassú méreg;

De ily csekély népben, mint a magyar.
 Nemcsak betegség az, hanem halál.
 Más nép erős temérdekségében,
 Ezt a fekvés, amazt kereskedés
 Gazdaggá és hatalmassá teszi:
 De nekünk részünk mindezekben nincs.
 Mi az hát, ami a magyart emelheti?
 Valóban nem más, mint az ész s erkölcs:
 Csak úgy állhat meg a mi kis testünk,
 Ha az lélekkel s erővel teljes.

A régi jámbor erköleset megúnták
 Más népek is, szintúgy mint a magyar,
 De azt azok más jókkal pótolják:
 Az ész s a kéz műveltségével,
 Mely által ők a legfőbb polera hágtak.
 De mi, kizárván minden régi dísz:
 A spártai lelket s népi bélyegünket,
 Melyekkel eddig e marok nép állott,
 Mit nyertünk? tán cravátot s gillétet,
 S más ily bolondság hitvány bábjaikat,
 Melyekkel rút kacaj tárgyai lettünk?
 — — Kérdezd az ily cravátos emberkét:
 Ha úgy óhajt franc és anglus lenni,
 Mért nem kedvelli úgy a tudományokat,
 Az elme s a kéz remekjeit,
 Mért nem becsüli ő nyelvét és nemzetét
 Úgy, mint azok, kiket rabul majmol?
 Vagy tudja-e, midőn ezt nem teszi,
 Mit és ki ellen vét? — Nem tudja, hidd el,
 Mert Verbőcziben arról egy szó sincs,
 Más könyv pedig nem kell gavallérnak.

Elég, ha tudja, hány faluja van,
 S minden jobbágy helyétől hány robotja.
 — — Bétölti udvarát s jószágait
 Százféle népek pórszemetjével.
 Azt vélnéd, egy világgőzítő király,
 Kinek minden nép udvarlókat küld,
 Pizseg körülte ánglus, franc, olasz,
 Ki mennél csúfosb, annál kedvesebb,
 Magyar nem kell, mert a magyar bolond:
 Nem tud punit, szajkót tanítani,
 És nem tud lopni, sem pillét vadászni,
 S más ily nagy dolgokhoz nem alkalmas.
 Kincsét ezen cudarkáknak hányja,
 Részént pedig külföldön költi el;
 Talám, mondom, hitében áll néki,
 Hogy honjának csak egy fillért se adjon.
 — — De mit nevetjük a fenét testünkben!
 Hogy ily kéz dül a nép verejtékén:
 Az ily bolondság oh nem gúnyolást,
 Hanem boszús siralmat érdemel!

A míveletlen föld csak gazt terem;
 A lélek is csak úgy emelkedik
 A józanság tisztább világához
 Ha a tudományok és ismértek
 Tárából gazdag zsákmányt gyűjt magának.
 Mit vársz oly agytól, melyben nincs egyéb.
 Mint kártya, bor, pagát, szeles dagály?
 Ne véld, hogy ez nagy poleának körét
 Méltón betöltse; elszédül azon,
 Magán alúl esvén, sárban fertőzik,
 Azt a tölt túrja, mely ötet táplálja,
 S az áldás átokká válik kezében.

S nézd a Keszthely s a Cenk böles nagyjait,
 Kikben Minervánk védjeit csókolja,
 Mint ellenkeznek ezzel mindenben;
 Mint terjesztnek fényes pályájokon
 Áldást, dicsőséget magokra, honjokra!
 Tudják, hogy a szent erkölcs törvénye
 Nem más, mint önjavok feltétele;
 Tudják, mi szolgál honjok javára;
 Tudják, hogy a nemzetnek sorsával
 Saját hasznok szoros függésben áll;
 Tudják, hogy a hiú dagály s pazarlás,
 Nem fény, hanem ádáz bolondság:
 S azon kincs, mely kezekre van bízva,
 Nem bábra, nem cudar majmokra kél;
 Hanem hazánk kincstárában nől,
 S gazdag kamatját a közjó szedi.

Az ész minden! s ebből foly minden jó,
 Nincs e nélkül virtus, sem semmi boldogság.
 Azért becsüli minden józan nép
 Az ész szövétnekét gyujtó Minervát
 S annak minden munkás tolmácsait;
 Azért formálja a saját nyelvet,
 Azért avatja azt Pallas szentségébe:
 Mert a nélkül remélni sem meri,
 Hogy józanság istenibb szavát
 Az elbutult község megfoghassa.
 Csak a magyar szunnyad mély rögzésben,
 Midőn minden népek felébrednek
 Az égi szent paizs villámjára,
 Nem fut versenyt a szent Olympián,
 Csak a győzők pálmáit bámulja.

Hányat találsz gazdagjaink között,
 Kik áldozó kézzel járulnának
 Hermionénk szentelt oltárához?
 Hányat találsz, kik édes nyelvünket
 Híven kegyelnék és buzgón ápolnák,
 Hogy sírja szélin még egyszer szelíd
 Szózatját, mint a haldokló hattyú,
 Áon forrási közt elkezdené?
 Miért? — azért-e, hogy nem érdemli?
 Vagy hogy már élétéhez nem bízhatni?
 Vakság! magáért nem kell azt becsülnünk,
 Hanem magunkért szükség gyámolnunk;
 S ha eltörlődik e föld színéről,
 Nem más, hanem hagymázunk törli el.

De félre mind ezzel! ha Cato villám-
 Szózatja s Pharsal vérpatakjai
 A római lelket fel nem ébreszték;
 Mit vívjak én, csekély, az ár ellen?
 Az én szavam ki nem hat völgyemből
 S a dúsokhoz fel nem lövelkedik.
 Te nagy fényű barátom s nagy diszem!
 Te szólj, légy oly nagy ember, mint dallos!
 Neked sajátod a nagy világ nyelve,
 S hol én tanácslok, ott parancsolsz te;
 S ha bér helyett gyakran bürök vár is
 E földön minden nagyra és bölcsre,
 Szólj! és ne csüggedj a jók pályáján!
 A virtus, hidd el, nem hiú agyváz,
 Hanem boldogságunk védistene,
 Mely a méltó bért a jóknak megadja.

Még a tömlőben s a keresztben is.
Te is megkóstolod szent nektárját
Mind itt, mind Orczyd s Rádayd keblén.

WESSELÉNYI HAMVAIHOZ.

Leomlom én is szent porodon, nemes!
A jókkal együtt könnyeket áldozok,
S hamvvedredet bús cyprusággal
Illeti Melpomeném zokogva.

Nem úgy jelentél meg te hazád egén,
Mint egy szökőfény, mely mosolyog s kivész,
Mint egy szivárvány, tarka párák
Kölesönözött ragyogásaikkal:

Te, mint az orkán s mint az olympi láng,
Megráztad a gőztorlatok alpesit;
S villámszavad megszégyeníté
A gonoszok s cudarok dagályát.

A jók csudáltak, mint az Egész javát
Titkon segítő mennyei tüneményt:
Neved, dicsőült Wesselényi,
Rettenetes vala és imádott.

Ritkán talál itt enyhelyet a derék.
A virtus útját szörnyetegek lesik:
Pályája küzdés; ánde végre
Talpa alá szegi a chimærát.

Mint hajdan a szép Aethra jeles fia,
 Felbírtad ifjú karral az éktelen
 Márványt; s atyáid pallosával
 Győzödelem vezetett az égbe.

Tekints le hozzánk hős eleid közül!
 Lebegj körülünk, légy szeretett hazád
 Védlelke, s oh, add vissza fényes
 Díszeidet deli magzatodban!

A MAGYAROKHOZ.

Delicta maiorum immertus lues
 Romane...

Romlásnak indult hajdan erős magyar!
 Nem látod, Árpád vére miként fajul?
 Nem látod a boszús egeknek
 Ostorait nyomorult hazádon?

Nyole századoknak vérzivatarja közt
 Rongált Budának tornyai állanak,
 Ámbár ezerszer vak tüzedben
 Véreidet, magadat tiportad.

Elszórja, hidd el, mostani veészni tért
 Erkölcsöd: undok vípera-fajzatok
 Dúlják fel e várt, mely sok ádáz
 Ostromokat mosolyogva nézett.

Nem ronthatott el tégedet egykoron
 A vad tatár khán xerxesi táborá
 S világot ostromló töröknek
 Napkeletet leverő hatalma;

Nem fojthatott meg Zápolya öldöklő
 Századja s titkos gyilkosaid keze,
 A szent rokonvérben füresztő
 Viszavonás tüze közt megálltál:

Mert régi erkölcs, spártai férfikar
 Küzdött s vezérelt fergetegid között;
 Birkózva győztél, s Herculesként
 Érebuzogány rezegett kezeden.

Most lassú méreg, lassu halál emészt.
 Nézd: a kevély tölgy, melyet az éjszaki
 Szélvész le nem dönt, benne termő
 Férges erős gyökerit megőrlik,

S egy gyenge szélről földre terítették!
 Így minden ország támasza, talpköve
 A tiszta erkölcs, mely ha megvész:
 Róma ledűl s rabigába görbed.

Mi a magyar most? — Rút sybarita váz.
 Letépte fényes nemzeti bélyegét,
 S hazája feldúlt védfalából
 Rak palotát heverőhelyének;

Eldődeinknek bajnoki köntösét
 S nyelvét megúnván, rút idegent cserélt,
 A nemzet örlelkét tapodja,
 Gyermeki báb puha szíve tárgya. —

Oh! más magyar kar mennyköve villogott
 Atila véres harcai közt, midőn
 A félvilággal szembeszállott
 Nemzeteket tapodó haragja.

Más néppel ontott bajnoki vért hazánk
Szerzője Árpád a Duna partjain.

Oh! más magyarral verte vissza
Nagy Hunyadink Mahomet hatalmát!

De jaj, csak így jár minden az ég alatt!
Forgó viszonság járma alatt nyögünk,
Tündér szerencsénk kénye hány, vet,
Játszva emel s mosolyogva ver le.

Felfogat a nagy századok ércekeze
Mindent: ledült már a nemes Ílion,
A büszke Karthago hatalma,
Róma s erős Babylon leomlott.

ÉLETFILOZÓFIA.

Én is öröme születtem
Arkádia berkében,
Rózsapárnán szenderegtem
Cypris ambrás ölében,
Az aranyszázad istene
Pásztorai közé kene.

Ah, de mint az aranyvilág,
A rózsakor elrepül!
Olympusra más isten hág,
S Dodona berke dördül.
Elvirít a szép kikelet,
S vele a hesperi liget.

Az enyém is elvirult már!
 Pályám vége közelít:
 Hol a gigászi Örök vár
 S chaoszába elmerít,
 Mint egy cseppet az óceán,
 Mint egy sohajtást az orkán.

Légyen álom, légyen bíró,
 Bátran megyek elébe,
 Mint egy elfáradt utazó
 A vadon enyhelyébe,
 Mert ha bíró: nem furdal vád,
 Mert ha álom: nyugalmat ad.

Ember voltam, csak gyarlóság
 Létem fényes bélyege,
 Ha virtusom nem hiúság,
 Forró vérem melege,
 Ha szívem nemesebben vert,
 Önmagában méltó bért nyert.

Sírjak-e, hogy életemet
 Jól használni nem tudtam,
 S legkiesebb ösvényimet
 Almodozva folytattam?
 Ha ezt újra elkezdhetném:
 Ismét a multat követném.

Az ifjú-ság örömeit
 Lelkesedve öleltem.

De szívem szebb ösztöneit
 Soha bé nem tölthettem.
 Ithakám partját elértem:
 S ah, hazámra nem ismértem!

Úgy éltem, hogy életemet
 Visszaélni nem bánám,
 Úgy éltem, hogy életemet
 Végezni ne fájlalnék;
 Megesókolgattam rózsáját,
 Megizzadtam vaspályáját.

Láttam a mosolygó tavaszt,
 Láttam az égető nyárt,
 Láttam minden időszakaszt
 S minden földi láthatárt:
 Ha örök időket élnék,
 Ezeknél többet nem érnék.

Tűnő éltem rövidségét
 Én tehát nem siratom,
 S a jövőendő kétes képét
 Előre nem borzadom.
 Minden kornak van Istene,
 Nem zúgolódom ellene,
 S kebelemben marasztom.

A TÁNCOK.

Nézd a tánc nemeit, mint festik játszi ecsettel
 A népek lelkét s nemzetek ízleteit,
 A német hármassal lépéssel lejtve kering le
 S párját karja közé zárja s lebegve viszi.

Egyszerű a német mindenben s esendesen örvend,
 Egyet ölel mindig s állhatatos szerető.
 A gallus fellelve szökik s enyelegve kacsingat,
 Párt vált, esalfa kezét majd ide, majd oda nyújt;
 Ez heves és virgonc, örömében gyermeki-nyájas,
 Kényeiben repdez s a szerelembe' kalóz.
 A magyar egy Pindár: valamerre ragadja negéde,
 Lelkesedett tüzzel nyomja ki indulatit.
 Majd lebegő szellő, szerelemmé olvad epcedve,
 S búja hevét kényes mozdulatokba szövi;
 Majd maga fellobbanva kiszáll a bajnoki tánera
 (Megveti a lyánykát a diadalmi dagály),
 S rengeti a földet: Kinizsit látsz véres ajakkal
 A testhalmok közt ugrani hőseivel.
 Titkos törvényt mesterség nem szedi rendbe,
 Csak maga szab törvényt, s lelkesedése határt.
 Ember az, aki magyar tánchoz jól terme, örüljön!
 Férfierő s lelkes szikra feszíti erét.

NAPOLEONRA.

Nem te magad győztél, hanem a kor lelke — szá-
 Melynek zászlóit hordta dicső sereged. [badság.
 A népek fényes csalatásba merülve imádtak,
 S a szent emberiség sorsa kezedbe került.
 Ámde te azt tündér kényednek alája vetetted,
 S isteni pálmádat váltja töviskoszorú.
 Amely kéz felemelt, az ver most porba viszontag;
 Benned az emberiség ügye boszulva vagyon.

A TEMETŐ.

Elrémülve tekint, oh temető, reád
 A tündér hatalom s a ragyogó dagály.
 Látásodra szemek vázai s a világ
 Alorcái lehullanak.

Te a durva tyrann bíborit elveted,
 Mint a koldus utált élete terheit,
 S a szent emberiség jussa szerint nekik
 Egy rangot s nyugodalmat adsz.

Akit szíve emészt s elhagya a remény,
 Annak még te reményt adsz s magas enyhülést.
 Jer, adj nékem is, adj! ím leereszkeDEM
 Szentelt hantodon s álmodok,

Mit? s hát kell-e nekem álmadozás, remény?
 Agyváz altat-e vagy pólyadal engemet?
 Oh, ismérem ezen phantomi lét körét
 S nem szédül küszöbén fejem!

Minden szálfü, virág, melyre tekintek itt,
 Érző szív vala, mely ömlede mint enyim;
 Minden porszem úgy élt, úgy szeretett, örült
 Mint e gerjedező kebel!

Minden kődarabon, melyre szemem vetem,
 A nagy Persepol és Palmyra képe int;
 Látom Theba kevély tornyait omlani
 S a márvány Babylon falát.

Látom hangyabolyi míveidet, világ!
 Mint szórja s temeti a nagy Örök' keze,
 Látom, hangyasereg! mint tusakodsz s tolongsz
 Sírod partjain és porán.

Jertek bámulatos bajnokok és nagyok!
 S tí, kik nem meritek nézni az elmúlást,
 És ti porba-nyögők, jertek ide s velem
 Élni s halni tanuljatok.

HIMNUSZ KESZTHELY ISTENEIHEZ.

Ki zengi e nagy század erőseit
 S omló thrónusait? ki Agamemnonát
 Korunknak s Aulis áldozatját
 S Iphigenia szemérmes arcát?

Feldúlt világunk üszkeit, a Tridenst,
 S villám ostromait, a lerogyott gigást.
 A megrepszett Kalpe szirtjét
 Pindari láng-ajak ömledezze;

Ti, oh szelídebb égiek: akiket
 Keszthely béavatott szent palotáiba,
 Ti, éltető Ceres s dicsőebb
 Lelket adó Helikon leányi!

Vidám avénám titeket énekel.
 A szebb emberiség bennetek él s tenyész,
 Ti adtok annak testi-lelki
 Jobb eledelt s magas égi étet.

Ceres! te hívtad erdeiből elő
 A vadságba merült emberi nemzetet,
 A makk s gyökér helyett az édes
 Búzakalászt neki megmutattad.

A társas élet szent szövődékeit,
 Az erkölcsi világ új elementomit
 Te fűzted egy nagy kapcsolatba
 Célra vivő örök ösztöninkkel.

Munkált az ember s tárgyaihoz jutott:
 Bátorságba' szedé míve gyümölcseit,
 Vigan, nyugodtan éle csendes
 Sátoriban az arany világnak.

De még lefojtva szunnyada kebliben
 A szebb aetheri rész: Múza! te illetéd
 Nektáros ujjal égi lantod,
 S zengzete gyúlt erein keresztül.

Zúgván felébredt a lekötött erő,
 S mint új lény leveté állati nyúgeit,
 S a még nem ismért lelki élet
 Képei közt lebegett örömmel.

Főbb létre lobbant lelke feloldozá
 A szép, jó s az igaz mennyei csírjait;
 Zengtél! s körülte új világ nyílt
 S Elysion, szomorú vadonján.

Zengtél! s szivének húrjait illetéd:
 Forró melle dagadt, homloka virrada,

Elméje szárnyalt, s a tudásnak
Békerülé sivatag határit.

Zengtél! s dalodra Thébe felépüle,
S a boldog görög ég csillaga felderült;
Te zengsz, ha Rómát a kerek föld
Rettegi, és te, ha azt lerontja;

Te zengsz, ha Franklin lelke, merész keze
Villámot leragad s sceptrumokat leszeg;
Ha Newton és Kant a Teremtő
Titkait oldja s világot alkot.

Kronos leánya! Delphi nagy Istene!
Tí munkátok azon titkos örök kötél,
Mely a halandó port s az Istent
Egy csuda mívbe csatolva tartja.

Oh lakjatok hát e kies ég alatt,
Bájoljátok ide Enna virányait
És a virágzó Attikának
Hajdani szép idejét s Saturnust,

Hogy vérrel ázott századaink nyomán
A szent pálma arany bimbai nyíljanak,
S e kis magyar Weimar öléből
Lássá hazám kiderülni napját.

Oh látja! s ím a harc deli nemzete,
Mely még csak hadi zajt ismere és halált,
Lerakja harsogó acélit
Színed előtt ragyogó napisten!

Lerakja s áldoz, s mint mikor a Bakonyt
 Messzünnen riadó mennykövek és szelek
 Csattogva rázzák, zeng fölötte
 Tegzed aranynyila és az Aegis.

FELSÉGES KIRÁLYUNKNAK
 KESZTHELYRE VÁRATÁSAKOR.

Keszthely mosolygó völgyei, bércei!
 Cæsárunk közelít, hintsetek illatot;
 Simulj tükörré, büszke zengő,
 S tükreidet biborozza Phœbus!

S ti csendes ernyők pásztori! gyujtsatok
 Tömjént hölgyeitek s gyermekitek között
 Annak, ki gunyhótok paizzsza
 S emberi jussaitoknak öre;

S ki, mint dicső nap fergetegink után,
 Áldást szórva, körüljárja hazánk egét,
 S amit levert a hosszú szélvész,
 Újra felélteti égi tüzzel.

Örülj te is hát, Festetics, és pazarlj!
 Mútasd: mint szereti a magyar a királyt;
 Mutasd: hogy annak szíve, kincse
 A haza s atyja kezébe' vagynak.

Mutasd: hogy a szent honszeretet heve
 S a jobbágyi szelíd tisztelet egybefér;
 Mutasd: hogy e két virtus együtt
 Tesz fejedelmeket és nagy embert.

A RELIGIÓK EREDETE ÉS HARMÓNIAJA c. töredékből.

...Az első religiónak eredetéről a bölcselkedőknek legközönségesebb véleménye ez: „Csak a hosszas tapasztalás és számtalan időknék elforgása emelte az embereket az okoskodásnak azon lépcsőjére, melyen az Istentől való ideát formálni kezdhették, és ezen idea is, mint minden emberi idea, physikai eredetű, úgymint: látván, érezvén az emberek a természet munkáinak, az elementumoknak erejét, hatalmát, azokat kezdték félni, tisztelni, s végre mint valami felsőbb hatalmakat, lelkeket s isteneket imádni.“

Ez a vélemény valamint az emberi természetet egészen megalázza, úgy az én ítéletem szerint azzal egészen ellenkezik is. Mert látjuk azt, hogy minden teremtmény essentiájára nézve változhatalan, az embernek essentiája pedig az okosság, s következésképpen e részben az volt az első ember, ami az utolsó fog lenni, egy gondolkodó okos teremtmény, kiben mindazon tulajdonságok, melyek az ő természetének, valóságának örökös bélyegei, teljes mértékben és eredeti épségben már megvoltak, s következésképpen az ő első pillantása az égre volt vetve, és az ő első gondolatja az Isten volt. S hogy minden ideáink physikai formákban vagynak öntve, az ugyan igaz, de ebből nem következik, hogy mindazok physikai eredetűek; Istent gondolni és hinni pedig nem idea, hanem az értelemnek és természetnek elfojthatatlan

szava, mely csak akkor válik ideává, midőn mi azt az emberi elme mechanismusa szerént személyesíteni, földi ruhába öltöztetni akarjuk.¹

AZ ÉSZREVÉTELEK KÖLCSEY RECENSÍÓJÁRA első kidolgozásából.

A józan kritikának szövétneke világít és melegít, a sophistai hiúság kanóca pedig perkel és vakít. A recenzió szükséges gonosz: szükséges, mert vagynak a literatúrában tévelygések, melyeket fölfedezni s eligazítani szükség; gonosz, mert még a legtisztább kezekben sem veszti el egészen mérgét, még ott is ijeszt, ott is sért, a tisztátalan kezekben pedig csupa méreg s alacsony gonoszságnak eszköze, mely egyaránt emészti mind a literatúrát, mind az embert. Többnyire pedig azt látjuk, hogy itt is azok fúrják előre magokat, kik legtörpébbek, s azok vágnak az uralkodásra, kik magokon sem tudnak uralkodni. Miért kapdozna csillám után a józan, holott annak semmiségét ismeri s tudja, hogy annak megvetése legszebb fény? Miért ágaskodna Herkules a Pygmaeusok között? Gyermekes s pondrók dolga a civódás, a bölcs nyugszik, mint a sárkány a szikla-üregben. Innét van, hogy sok recenziók, kivált poétai recenziók, többnyire nem egyebek, mint

¹ E meglepő okoskodás Berzsenyinek abból a nézetéből is magyarázható, hogy az ember lényegében örök idők óta változatlanul ugyanaz. Azt vallotta, hogy „minden időszakaszt“, „minden földi láthatárt“ látott már, s ha örök időkig élne, többet meg nem érne. (*Életfilozófia.*)

minden tudós balgatagságoknak, hiúságoknak, pártoskodásoknak, sanda ítéleteknek eleven tükrei, melyek gyakran elrontják azt a jót, amit az író épít, mert nincs oly balgatagság, mely követőket ne találna, s gyakran az ő mocskolódásaikkal a literatúrát baltázó betyárok csordájává alacsonyítják s ez által a legszebb lelkeket az írástól elidegenítik.

(*Recenziókról.*)

Hogy a magyar Európának leglelkesebb népei közé tartozik, látja, aki azt isméri, s aki nem isméri, elgondolhatja egérül s polgári alkotmányából; hogy a magyar szép ízlésű, mutatja az ő szép nyelve, mutatja az ő szép öltözete, mely a mívelt Európának tetszését megnyerte; hogy a magyar igen érző, mutatja az ő igen érzékeny muzsikája, mutatja az ő energiával teljes tánca, mely a léleknek minden érzéseit előnkbe rajzolja. A magyar a *lággy* olasz és *nehéz* német között középen áll, férfiasabb az olasznál, tüzesebb a németnél, s így temperatúrája oly szerencsés, hogy az semmi emberi tökéletesség híjával nem lehet. A munka és mélyenható német geniust a mély tudományokban el nem érheti, de a poésisban fölülmúlhatja, s föl fogja múlni, mert ez önként foly a magyar tüzes lélekből, valamint amaz a munka németéből. Ami pedig az olasz poésis lággy finomságát illeti, óhajtsuk, hogy az oly távol legyen a magyar poésistól, valamint az olasz puhaság a férfias magyar erkölestül.

(*A magyar, mint költői nemzet.*)

ÉSZREVÉTELEK KÖLCSEY RECENZIÓJÁRA c. dolgozatából.¹

A kritikának egész szép tárgya,
 barátim, a műv,
 Nem pedig a *művész*. E kettőt összezavarni
 Rút lelkek szokták; de a rútból
 folyhat-e szép s jó?

Ez a mottó, melyet már *Home* a kritika fő princípiumának nézett, s melynek *Home* nélkül is minden jó szívben írva kellene lenni, nem annyira másoknak, mint magamnak van itt mondva, s azért van mondva, hogyha netalán a recensiók manója engem is oly hibákba

¹ Kölcsey bírálata a Tudományos Gyűjteményben jelent meg (1817. VII. kötet). Berzsenyi esztétikai tanulmányokba fog, hogy kellő készültséggel semmisítse meg a „garázda szofistát“, aki által nemcsak költészetét, de becsületét is támadva érezte. Első fogalmazását a Tudományos Gyűjtemény szerkesztősége nem merte kiadni, annyira ingerült, nyers hangon volt írva. Végleges, higgadtabb, tisztultabb formájában 1825-ben közölték (IX. kötet). A maga szempontjából Kölcseynek, Berzsenyinek egyformán igaza van, viszont némely tekintetben mindketten tévedtek is. Kölcsey aránytalanul hosszú s itt-ott támadható bevezetés után kurtán végez Berzsenyi magasztalásával, aztán inkább csak a fogyatékoságait emlegeti, túlozza. Nem tárgyilagos, sőt nagyon is lírai hangnemben beszél, amellelt csipkelődik, s a végén is gúnyolódik. Legalább az utolsó mondatokban Berzsenyi mégis csak mást érdemelt volna. De hát Kölcsey maga is tépett kedélyű, s ezt nem is titkolja. Nem sokkal azelőtt, hogy kritikájába fog, így ír Kazinczynak: „Én most recensióknál egyebet nem adhatok, mert szüntelen ingerlésben vagyok s más dolgozásokra következőképen nem alkalmas. De recensiókat írhatok ingereltetve is!“). Mert akármit mond Döbrentei, de szükség,

akarna ejteni, amilyenek most engem ezen kedvetlen írásra kinszerítenek, akkor ezen saját törvényem legyen az én útmutatóm. Mert ám-bár ez a recenzió engem igen epés, igen kike-resett gúnyolatokkal illet, de én azokat viszonozni mégsem akarom, sőt azoknak akarok írni, kik előtt az ily argumentumok ellenkezőt bizonyítanak, s kik előtt legszebb elégtétel rám nézve az, ha én azokat nem viszonozom. De még az sem szándékom, hogy ezen recenzióknak minden hibáit vizsgálat alá vegyem, hanem egyedül csak az engem illető vádokat fogom megtekinteni, s amennyire tehetségem engedi úgy, hogy ezen védírat ne csak önvédelem, hanem egyszersmind a jobb ügynek is védelme legyen.

hogy éleskék legyünk.“ Kölcsey hibául rójja fel, hogy Berzsényi témaköre szűk. Mintha szűk témakörben nem lehetne valaki nagy költő. Episztoláit nem sokra becsüli, holott azok közt remekművek is vannak. (Kiss Jánost, aki azóta kikopott a köztudatból, annál inkább magasztalta, s annak igazán gyarló episztolái ellen nincs kifogása. Kissel szemben elfogult, mert Kazinczy köréhez tartozik. De Berzsényinek némely gyarlóságára helyesen mutat rá. („alak szonett“, az asklepiadesi forma helytelen alkalmazása *A remete* című költeményben stb.) Kölcsey kritikája, mint úttörő munka, korszakos jelentőségű. Berzsényi válasza viszont erőtlő duzzadó, tévedéseiben is pompás önvédelem. Persze ő is elfogult, Kölcsey néhány kisebb tévedésére héjaként csap le, s egyik gyenge versét izenként szedi szét, úgy, mintha ezzel egész költészetének gyarlóságát bizonyítaná stb. Egy-két szavát, provincializmusát is ügyetlenül védi. (pl. alak szonett, stb.) Azt sem tudja elhíttetni, hogy *A remete* című balladaszerű költeményéhez illik az asklepiadesi forma. E válaszában benne van egész esztétikai felfogása. Egyéb idevágó dolgozataiban is ezeket az elveket ismétli vagy fejti tovább.

Első vádja a recensensnek az, hogy *én gyakran dagályos, felesleg való s értelemtől üres expressiókra tévedek el, mint: dithyrámbok lángköre, a ragyogó dagályt tarka pórázon nyögni, tündér ambrósiát hinteni, hamvvedrek mohait bíborral festeni, pólya örömébe mártani, gőztorlatok alpesi, gigászi örök vár' chaósza, ének nektáros érzése, libáni Tempe, alak sonett stb.*

Ezen előadás igen rossz, egyszer azért, mivel oly határozatlan zavart, hogy lehetetlen kilátni, melyik expressió neveztetik dagályosnak, melyik felesleg valónak, s melyik értelemtől üresnek, mely természet szerint oly hiba, hogy azáltal az egész beszéd értelmetlenné válik, elannyira, hogy abból nem tanulni, de még azt rendesen megrostálni sem lehet; másodszer azért, mivel némely expressiókat csúfokká csonkított, mint: *a ragyogó dagályt tarka pórázon nyögni, pólya örömébe mártani, gigászi örök vár' chaósza*, mely recensensi operatio természet szerint csak oly kritika, mintha valaki a szép művet úgy ítélgetné, hogy annak fülét, orrát letördelné s akkor bizonyítgatná *Beckerrel* és *Ciceróval*, hogy a szobor valóban nevetéséges.

A poétai kitétel mennél poétaibb, annál kényesebb s annál könnyebb azt elesúfitani. A poétai műv nem egyéb mint szobor, s a poétai kitételek nem egyebek, mint a szobornak különböző részei, melyeknek hibáit vagy tökéleteit nem annyira magokban, annál inkább nem forgácsaikban, hanem leginkább csak az

egésznek harmóniájában kell keresni. Mi lenne a *Jupiter Olympius* orrából, ha azt magában, avagy a recensens szerint megcsonkítva s egészen megfordítva, valami kalmuk orr helyébe illegetnénk?

A recensens pedig itt mindezeknél többet tett; mert ő elválasztván a pólyát a különféle poétai ideáktól, a *sonett pólyáját*, azaz: annak születése helyét — *Vacluset* gyermekpólyává fabrikálta! mert a pólya így magában s a poétai értelemből egészen kiforgatva, mi egyéb, mint gyermekpólya? s így szinte ezen expressiómat: *hol a gigászi Örök vár s chaószába elmerít*, egészen érthetetlené rontotta azáltal, hogy ezen mindennapi verbumot: *vár*, az oda szúrt apostrophusszal substantivummá változtatta, mely szerint a mindennapi verbumból egyszerre *örökös város* kerekedett! amott tehát a városból *gyermekpólyát*, itt pedig a verbumból *örökös várt* csinált! — Így van a dolog az egész recensióval. Igaz ugyan, hogy a *vár* magában kétértelmű, de mi nagy kritika kívánthatik ily kétértelmű szónak igaz értelmét kitalálni, holott a dolog önként szól? s vajjon, ha kétértelmű volt a szó, mi szükség volt azt odaszúrt apostrophus által meghatározott rossz értelművé tenni?

Továbbá s harmadszor, ezen helynek hibái közé tartozik még az is, hogy a recensens ezen kitételt: *Almaim tündér ligetit te hímzed bájos ecsettel*, magasztalja, virágos, exaltált kifejezésnek nevezi; ezt pedig: *hamvedrek mohait bíborral fested*, mint dagályt, vagy felesleges

valót kárhoztatja, holott látnivaló, hogy ezen két expressiók minden tekintetben egészen egyneműek s egytermészetűek. Így szinte a *tündér ambrósiát* nálam gáncsolja, a *tündér kárpitot* pedig szereti, mert használja azon versezetében, melyet *Szemere* magasztalva felmutatott (Tudom. Gyüjt. 1818. IV. k. 84. l.), mely expressiók hasonlóképen ugyanazon egyneműek s egytermészetűek.

És így az első hiba annyi, mint a különféle ideákat összezavarni, és a tanításnak módját nem érteni; a második annyi, mint a tudomány szentségét rossz célokra fordítani; a harmadik pedig annyi, mint ugyanazon egy szint majd fejérnek, majd feketének látni. Aki ezen hibákat egész kiterjedésében megfontolni tudja, annak e részben elég van mondva. De mivel én mindenkor leginkább az ifjúságnak szeretnék ilyeneket írni és iratni, tehát rendre meg fogom mindezen gáncsolt kitételeket tekinteni, s mindenkinél, ami jót mondhatok, el fogom mondani.

Dithyrámbok lángköre. A *dithyrámbokon* értem a lyra legmagasabb hangjait, a *lángkör* pedig csak oly szó, amilyeneket a mostani poétáknál százakat láthatunk, mint *Sonnenkrone*, *Feuerkrone* stb. A *dithyrámb* nem egyéb, mint *species pro genere*, mely a poésisban mindennapi figura, a *lángkör* pedig csak annyi, mint a *nimbusnak* magyar neve; vajjon tehát a mindennapi figurában van-e hiba, avagy a mindennapi *nimbusnak* magyar nevében? s

vajjon ezen vásott, avult szólást: *poésis nim-busa*, világ végéig így kell-é mondanunk, s nem szabad-é, sőt nem tisztünk-é azt megújítani? *A nimbus, lángkör, csillagkorona, Sonnenkrone* stb. a *romantikában* csak az, ami volt a *Hellenikában* a *koszorú*, úgyhogy a *dithyrám-bok lángköre* semmi nem egyéb, mint: a *dithyrám-bok koszorúja*. Így változnak az ideák, s így kell a nyelvnek is változnia! s valamint szabad volt a koszorúnak görög nevét magyarra fordítani, éppen úgy szabad a nimbusét is, de szabad volna még a dithyrám-bokét is, ha tudnánk. Így kell a romantikának egész styljáról ítélnünk, mert valamint változtak az ideák, a szerint kellett változni az egész költői szellemnek és nyelvnek; sőt így kell azoknak változniok minden eredeti költőnél, mert minden új világszemlélettel új ideáknak, új szellemnek s új nyelvnek harmoniája születik, s ahol ez nem születik, ott eredeti sincs. Ugyanazért a költői nyelvet nem a Hellenikáéhoz, annyival inkább pedig nem a magunkéhoz méregetve kell megítélnünk, hanem leginkább az új s ideális szellem természete szerint.

Az oly expressiók, mint: *dythirám-bok lángköre* s *göztorlatok alpesi*, nékem sem tet-szenek, ha azokat hideg szemmel nézem; de vajjon hideg szemmel kell-é azokat nézni? s vajjon nem válik-é az egész poésis sült bolond-sággá, ha azt hideg szemmel nézzük? De tegyük magunkat azon exaltált szellembe, melyben azok mondva vagynak, tehát látni fogjuk, hogy azok nem egyebek, mint azon szellemnek

természetes öltözetei, azaz az exaltált képzelődésnek exaltált képei. *Kazinczy* úgy festetik, mint Delphi egén fellengő sas, s mint már pályájában paeánt érdemlő s már ott szörnyeket ölö isten; így *Wesselényi* sem úgy jelenik meg, mint ember, hanem mint isten, orkán és villám; mely szerint ezekben a fő tárgy a nagyításnak legfőbb grádusára lévén emelve, a melléktárgyaknak is oda kellett emeltetniök. Ezek szerint úgy hiszem, hogy az egésznek emeltségéhez képest a már avult nimbus helyett lángkört s a már prózában is vásott gőzhegyek, felleghygek helyett gőzalpeseket mondani s azzal a ideát megújítani nem volt egészen szükségtelen. Mert mikor a képzelődés annyira felmagasztaltatik, hogy az embert orkánnak, istennek s villámnak nézi, már az akkor semmi köz képet nem tűr s a legmerészebbnek szemléletére van elkészülve. *Homérnál* az ajtónyitás bóg mint a bika, mely a mezőn legel; mégsem dagály, mert minden nagyítás mellett is igen természetes; de *Schillernél* az *aufgewälzten Tatenbergen* igenis dagály, mert az egész gondolat mesterkélte; de mi erőltetett van abban, mikor én a lyrai poésis helyett dithyrámbot, a nimbus helyett pedig lángkört mondok, mely természet szerint nem egyéb, mint fény- vagy lángkör? S így a felhőket hegyeknek, a hegyeket alpeseeknek nevezni, mi egyéb, mint mindennapi dolog? s vajjon, ha *Homér* a nyugalmas eposzban egy ajtónyitást annyira nagyíthat, melyik hyperbola lehet dagály vagy feleslegvaló az erkölcsi nagyság rajzolatjában s egy

csapongó délceg ódában, holott annak egész valója nem egyéb, mint exaltáció?

Az Atridák ragyogó dagályát tarka pórázon mosolyogva nuogni, azaz: a nagyok fényes kevélységét cifra rabkötélen mosolyogva túrni. Én meg nem foghatom, mit lát itt a recensens hibának, a ragyogó dagályt-é, a tarka pórázt-é, vagy a mosolygó nyögést? az egész idea együgyű, s a beszéd oly természetes, mint a Miatyánk, elannyira, hogy mind a ragyogó dagály, mind a tarka póráz, mind a mosolygó nyögés elférne még a prózában is. Vagy tán az nem tetszik a recensensnek, hogy ezen két epithetonok: *ragyogó* és *tarka*, rokonértelműek és közel esnek egymáshoz? Igen is, de ha az ily semmit hibának vesszük, mi lesz akkor *Himfynek* ezen verséből: *nappal a nap aranyának ragyogó lángfényében?* s vajjon felesleg való-é a poésisban ily két mindennapi substantivum mellett ily két mindennapi adjectivum, holott éppen az epitheton ád a tárgynak poétai színt és életet?

Hamvvedrek mohait bíborral festeni, azaz: a múlandóságnak, halálnak képeit vidám színbe öltöztetni. A *moha* a régiségnek, a *hamvveder* a halálnak, a *bíbor* a vidámnak, szépnek jelképe s mindenik szükséges az egész gondolatnak kimerítésére, még szükségesebb pedig annak poétai festésére.

Hol a gigászi Örök vár s chaószába elmerít, azaz: hol a nagy, szörnyű, mesés, csudás örökkévalóság vár reám és zavarjában eltemet.

Tündér ambrósiát hinteni. Az ambrósia a

tündér istenek itala vagy illatja, s ugyanezért annak rokonabb, természetesebb epithetont gondolni sem lehet, mint a *tündér*, mert ez egyenesen a tündér istenek ideáját festi.

Ének nektáros érzése. A *nektáros* szintoly szép és sokat jelentő epitheton, mint a *gígászi* és *tündér*. De úgy látszik, hogy a recensens az ily igen poétai szavakat csak üres piperéknek nézi s nem látja, mely szép, mely gazdag ideákkal vagynak ezek függetben. Ugyanis, ha csak azt mondom: *ének édes érzése*, még akkor csak egy testi érzéket izgatok; de ha azt mondom: *nektáros*, már akkor nemcsak egy mindennapos érzést izgatok; hanem az egész képzelő erőt a legszebb, legideálisabb szemléletekre ragadom, mert a nektárral az egész Olympusnak és Helikonnak minden ideái kapcsolatban lévén, egyszerre feltámadnak a lélekben. Így van a dolog mind a *gígászival*, mind a *tündérrel*; mindenik a léleknek legpoétaibb húrjait tapogatja, s mindenik az ideális világ legszebb színeivel teljes.

Libáni Tempe. Szót nem érdemel.

Alak sonett. Az alaknak eredeti értelmét már annyira elfeledte a nép, hogy azon már most egyebet nem ért, mint *valami igen szépet*, mely értelmére nézve igen közelít a *remekhez*, s egyedül ezen értelemben mondja: *alakom* és *gyöngy alakom*; mert hogy az valaha képet jelentett, azt mi csak könyvekből tudjuk, közbeszédben pedig a kép eszünk ágában sincs. Ha tehát az alaknak és szépnek ideái már így öszveolvadtak, miért nem volna szabad a poé-

tának azt epithetonként használni, holott még a nem avult szavakkal is bánhatunk így: p. o. *remek ember, gyöngy idő, rózsza kor, bajnok isten* stb. Különösen pedig a magyar folyvást adjectivumokká szokta változtatni a substantivumokat, úgyhogy a legnyilvánabbakat is gyakran grádusonkint comparálja, mint: kutya, kutyább, legkutyább, s így disznó, számár, tűzkő, málé, ördög, fene zshivány, tolvaj stb. De úgy vélem, hogy már az *alakkal* is bántunk ilyenformán, mert az *alkalom* hihetőképen nem egyéb, mint *alak alom*, azaz, szép alom vagy hely. Hogy a szépnek ideája már régi az alakban, mutatja az *alkotni* és *alkudni*, melyek éppen annyit jelentettek valaha, mint *képezni, elképzeni*, azaz: szépen elrendelni. De akár mint volt ez, elég az nékem, hogy a közbeszédben nemcsak a szépnek, hanem valami *igen szépnek* ideája köttetett öszve az alaknak eredeti értelmével, melyet nékem, mint poétának, használnom lehetett, mind azért, mivel a nyelvnek ily természetes érését és nevedekését nem gátolni, hanem segíteni illik, mind azért, mivel tudtam azt, hogy valamint minden ideáink physikai eredetűek, a szerint adjectivumaink sem egyebek, mint elváltozott substantivumok, s tudtam, hogy a szavak nem az égből potyognak le, hanem lassankint csak így készülnek, s többnyire katachresisek által. Ha tehát az írói nyelvben ezen szólásom divatba nem jöhet, úgy egy igen szép s ideális szótól fosztja meg a recensens nyelvünket, oly szótól, mely ná-

lunk éppen az lett volna, ami a németeknél a *bildschön* vagy még szebb.

Mindezen expressiók tehát az én szemeim előtt nem egyebek, mint cifra és fennjáró képletes beszédek, melyek néha közelítenek ugyan a feleslegvalóhoz, de nem a dagályhoz. Mert úgy gondolom, valamint a tárgymelésben csak akkor hibázunk, ha nem természetesen s nem annak helyén emelünk: úgy a beszéd emelésében, avagy szebbítésében is csak úgy érzük el az igent, ha szebbítésünk helytelen és természetlen; egyébiránt mennél érzékibb és képletesb a nyelv, annál elevenebb és tökéletesebb a poésis.

Kérdést nem szenved, hogy néhány ódáim nyelve eltávozott a görög egyszerűtől, de eltávozott azoknak szelleme is a görög együgyűségtől, s ha ez változott, természet szerint kellett amannak is változnia, mert a dictiót az érzés természetéhez kellett alkalmaztatnom. Érzem én is az egyszerűnek kellemeit, s követém is azt munkáim nagyobb részében; de érzem azt is, hogy az egyszerű mellett vagynak másnemű szépek is, melyeket csak azok nem látnak, kiket vagy a *sanda theoria*, vagy a mostoha természet a dolgok egyoldalú szemléletére szorított.

A kényes szemnek legkedvesebb szín a zöld, de azért a képíró zöld lovat nem fest; a *hellenek* a mezítlén szobrokat szerették, de azért a művésznek nem parancsolhatjuk azt, hogy mezítlén képeknél egyebet ne készítsen; a görög művészek az istenek képére mindég vi-

dám nyugalmat rajzoltak, de innét nem következik az, hogy egyedül ezen érzés kinyomása szép, és hogy egyedül csak ezen érzést kelljen a művésznek festeni, szintúgy nem, valamint meztlen szobrokat és zöld lovakat. S így valamint színeink választásában nem a kényes szemre, úgy hangjaink fogásaiban is nem a kényes fülre, hanem csak a tárgynak természetére kell figyelmeznünk. Meglehet, hogy némely szemnek az én színeim igen élesek, s némely fülnek az én hangjaim, mint *Homér* ajtaja, bőgnek; de nem kell azt a kényes szemnek és fülnek elfeledni, hogy a szép nem egy színben és hangban, hanem a különféle színek és hangok harmóniás vegyületében áll.

Igen jól hasonlítja *Home* a beszédet az öltözethez; mert valóban, valamint minden kornak, nemnek, helyhezetnek és érzelemnek más-más ruha illik, úgy a költemények minden nemei és szellemei más-más öltözetet vagy stylt kívánnak, de mást még azoknak koraik is, mert természet szerint már mi csupa hellenekké nem lehetünk. Hogy legyen tehát a styl egy, ha annak szünet nélkül változnia kell? s hogy kívánjuk a gazdag természettől, hogy az örökre csak egynemű szépet hozzon elő s magát a mi *theoriánk* szegénységéhez alkalmaztassa?

De egyébiránt is a helleneknek volt különös poétikai nyelvök; mi ellenben csak úgy választhatjuk el a poétai nyelvet a prózaitól, ha azt kihímezzük, azaz: költői *képletekkel* érzékiebbé, új szavak és szólások által pedig újabbá és szebbé formáljuk. Innét mondja *Jean Paul*:

„A hímzetek mértékét bizonyos határozatba szorítani nem lehet. Gyakran gáncsoltatik azoknak mértéktelensége, holott csak azoknak mindennapisága fáraszt és kínoz. A szerelem és lelkesedés néha kiáradó édes ösztönt ad belénk, melyről a terméketlen fagynak ítélni nem kellene. Minden századdal elenyészik a költői virágoknak egy viránya s azoknak eleven virágzó képe holt anyaggá rothad. S ugyan-ezen naponkint való kihalásáért a beszéd viráginak kell nagyobb tért engedni magvaik elhintésére. A beszéd viráginak, mint a tulipánoknak, magokat, kölcsönös porzásaik által, mindég többszínűekké kell változtatniok stb.“

Ugyanitt azt is állítja a recensens, hogy a nagy erő durvaságot, a fenség pedig dagályt szül. — Igenis, ha az erő és fenség mellett ízlés nincs; de ahol ez nincs, ott poéta sincs. *Egyébiránt pedig én azt látom, hogy a dagály éppen az erőtlenség hibája: mert ahol az erő természetes, ott az természetesen tudja magát gerálni, hanem ahol az csak tanúlva van, ott tetszik ki az erőlködés, pedig éppen az erőtlenség helytelen erőlködése a dagály...*

(Berzsenyi ezután még hat „vád“-ra válaszol. Védi „provincializmusait“ (melyek egyébként nagy verseiben alig fordulnak elő); megokolja, mért vett fel kötetébe fiatalkori verseket is; védi *A remete* c. verse formáját; nagy költőkre hivatkozva, cáfolja, hogy költészete egyoldalú, érzésre, gondolatra, szegény, szűk körű volna; arra a vádra, hogy egyes költeményei üresek, Kölesey

Jegyváltó c. versét szedi szét; végül epistoláit védi s tiltakozik az ellen, mintha már elérte volna, „*noha még igen jókor*, a határt, melyet a természet a poéta és nem poéta közt vona“.)

Én úgy gondolnám, az ily recenziók nem egyebek, mint poétai koszorúk. Mert mikor a recenziók a verbumban várost, a csapongó ódában egyszerű beszédet, a poétai elbeszélésben trovádori romancét, az originálban fordítást, a naiv komplimentekben sentimentál dagályt, a sentimentál epistolában pedig naiv flosculusokat keresnek és nem találnak, vajjon nem örülhetünk-e, hogy nem találnak? — Így van pedig a dolog.

Ami azonban epistoláimat illeti, megismerem, hogy azokban némely hosszas előszámlálás tán unalmas egyformaságot ad; de nem is poétai szépségeket akartam én azokban mondogatni, hanem hasznos igazságokat. De egyébiránt is az ily inkább prózai, mint poétai beszédeket akár *páthossal* adjuk elő, mint *Juvenál* és *Persius*, akár *Witz*-cel, mint *Horác* és *Kazinczy*, de az ódai poésistól mindenkor oly messze maradunk, mint *Horác* epistolái az ő ódáitól. S noha mondhatnám azt *Schillerrel*, hogy a *páthos* inkább poésis, mint a *Witz*, de mégis csak azt mondom, hogy az ily hosszú beszédeket jobb elmésséggel kidolgozni, mert ennek színeit különbféleképen változtathatjuk s azáltal a hosszú beszédet az unalmas egyformaságtól megmenthetjük, melyet természet szerint a komoly *páthos* meg nem engedhet.

Végre a recensens rímes verselésemet megtámadván, szokása szerint itt is a rövid vocáliból hosszút csinált s gúnyolódással kezdett kritikáját gúnyolódással fejezi bé. Melyre csak az a felelet: igen szeretném én is, ha jobb rímeink volnának, de ha nincsenek, céltalanságnak tartanám oly törvényeket szabogatni, melyeket minden lépten-nyomon által kelletik hágnunk, ha csak úgy nem akarunk rímezni, mint némely módi verselőink. De egyébiránt is úgy látszik, hogy az ily törvények nem a művészetnek, hanem csak a mesterkélésnek törvényei. Az ily törvényeket pedig inkább a mesterkélés századaiban fojtanunk, mint terjesztenünk illik; mert tudjuk azt, hogy az emberek gyakran csak azért kezdenek és sanctionálnak holmi csecsebecséket az irodalomban, hogy *Correggióval* elmondhassák: *én is festő vagyok!* De jól mondá *Batteaux*, hogy a *tudománynak a gótok annyit nem ártottak, mint a hiú elmék.*

A VERSFORMÁKRÓL. ¹

Mivel a versformák három főnemre oszlanak: a görög, a rímes metrumos, és metrumtalan rímes formákra; s mivel mind ezen for-

¹ Berzsenyinek talán legszebb, legérettebb dolgozata; egészen közöljük. Okoskodásai néhol homályosak, de többször rendkívül elevenek, eredetiek, kivált ahol a költő ritmusélményei jutnak kifejezésre. Abban ugyan Bouterwekkel együtt téved, hogy a görögök nem festették a szobrokat, s az sem

mák nálunk divatban vagynak, tehát méltán illik kérdeznünk, melyik szebb és jobb, mind magában, mind pedig reánk nézve. Mert tudnivaló az, hogy minden különös nyelvnél különös szempontok adhatják elő magokat. De egyébiránt is tapasztaljuk azt, hogy a magyar korántsem figyelmez úgy a példákra, mint egyéb nemzetek, hanem valamint mindenben, úgy a literatúrában is, minden magyar szabad úr akar lenni, s e részben is nem bottal, hanem okkal-móddal akar vezetetni.

Egész nemzetek egy-két példára rímes verseiket metrumba szedték; a németek pedig oly szentimentális, oly ideális képzelt metrumot fogadtak el, amilyent szem nem láthat, fül nem hallhat, mégis festeni, muzsikálni, táncolni akar. De hogy a magyarral ily könnyen bánni nem lehet, azon ne bosszankodjunk, hanem inkább örüljünk; mert a látni akaró érzi magában a látásnak tehetségét, a rendetlen erőket pedig könnyebb elrendelni, mint az erőtlenséget erővé emelni. Ugyanazért ne dorongozzunk, hanem fejtsük ki a dolog természetét, s a látni akarók látni fogják azt, a nem akarók pedig hangicsáljanak, amint nekik tetszik; a dolog egyébiránt is egyre mén, mert publikuma mindég lesz mind a lantnak, mind a dudának. De térjünk a dologhoz.

igaz, amit ebből kiindulva oly szenvedélyesen következtet. Mentsége, hogy az ő korában a rímes időmértékre még kevés remeket olvashatott. Dolgozata egyébként a klasszikus verselésnek, valamint az életre, művészetre egyformán kiterjesztett elvének, a „középszernek“, lelkes védelme.

A vers nem egyéb, mint az ének vagy tánc természetét követő beszédforma; mely mint külső része a poésisnak, egyenesen alája esik a szépművészetek legfőbb, legközönségesebb törvényének, ami nem egyéb, mint a régi *aristotelesi* definíció: a természet szép követése.

Szép követése a természetnek pedig az, ami az emberrel és természettel egyez, vagy magyarázólag, *ami az embernek és az emberiséget illető dolgoknak legfőbb karaktereikkel és céljaikkal öszevillik*. Mert az ember csak magát szereti leginkább, s csak magát látja legfőbb szépnek elannyira, hogy a legfőbb ideákban, az istenekben sem láthat egyebet, csak emberi szépet. De mivel érzi, hogy része mind a Teremtőnek, mind a természetnek, tehát magával együtt szereti az Istent és természetet is; de hogy mindeniket jobban szerethesse, mindeniket részint megemberesíti, azaz, megszébbíti, részint pedig a magok valóságaiban hagyja, vagy azok természeteit követi, mert a szeretet nem *egységet*, hanem csak *öszeegyedést*, vagy *harmóniás különbféleséget* kíván; azaz, az embert és emberiséget illető dolgoknak nem *minden*, hanem csak *legfőbb* karaktereiket és céljaikat hozza harmóniába a poéta.

Ugyanezért, a természetet szépen követni, annyi, mint azt részint szébbíteni, részint pedig követni, vagy rövidebben: *szébbítve követni*; s innét látnivaló, hogy mind a poétai szébbítés, mind a poétai követés, nem *minden*, hanem csak *főbb oldalú* szébbítés és követés;

mert a minden oldalú szebbítés természetlenséget, a minden oldalú követés pedig másolatot, prózai természetet, vagy igazabban szólván, *majmolatot* ad; mert a természet végtelen individualitásait egészen másolni nem lehet. Ugyanazért minden poétai szebbítésnek és követésnek egyik legfőbb, legközönségesebb törvénye az *egyszerűség*.

Az embernek legfőbb karaktere a józan ész, vagy okosság, legfőbb célja lelki természetének harmóniás kifejtése, emelése, szabadsága, s ezen maga szépségének közlése, továbbterjesztése, s ez által a lelki teremtés munkájának örökös folytatása.

A józan észnek legfőbb, legközönségesebb törvénye: a józan *középszer*; mely valamint az észnek, úgy az ízlésnek is legfőbb, legközönségesebb törvénye: mert az ember, valamint lelkére az isten és a többi állat között középen áll, úgy testi természetére nézve is igen egyszerű és középszerű a többi állatok között, s ugyanazért minden *egyszerűben* és *középszerűben* a maga legbelsőbb valóját látja és szereti.

A lélek harmóniás kifejtésének és közlésének, valamint legfőbb törvénye is a *szabadság*, azaz, az emberi középszerbe szorított, részint véges, részint pedig végtelen szabadság: véges t. i. a testiekben, végtelen pedig a lelkiekben. Innét van, hogy oly kedves előttünk az énekben és táncban, a meghatározott hangozásokban és mozdulatokban a szabad könnyűség; érezzük t. i. mint uralkodik a lélek a tes-

ten, mint emeli felül azon magát, mint játszik azzal szabad könnyűséggel; érezzük, hogy a legelevenebb, a testen leguralkodóbb, legszabadabb lélek a legszebb lélek; innét van, hogy az önszereteten, azaz a magán felülemelkedő léleknek szabadsága oly isteni szépnek látszik előttünk.

Ezen elvek lesznek tehát azon legfőbb szempontok, melyek szerint aesthetikai vizsgálódásainkat a versformák körül intézgetni fogjuk, és pedig ilyformán:

A görög forma utánozza az ének természetét háromféle módon, úgymint: a meghatározott számú szótagokból álló sorokkal, a különféle nyugpontokkal, és a metrum táncával.

Az ének külső természete áll a hang hullámos szállongásában, annak különféle megszaggatásaiban, nyugpontjaiban és az egyforma hangok visszafordulásaiban. — Hogy a görög forma az éneknek három elsőbb karaktereit nyilván követi, látnivaló; de követi az még az egyforma hangok visszafordulását is, a metrum egyforma contourjainak egyezetével, csakhogy ez nem oly éles, nem oly másoló s minden oldalú követés, mint a cadentiáké; hanem egyszerű, egyoldalú, középszerű, de épen azért aesthetiás követés.

Ez a forma tehát megegyez az ének természetével, de még az ember legfőbb törvényeivel, a józan középserrel és szabadsággal is; mert tudjuk azt, mely szabad természetű ezen forma, s tudjuk, mely nagy szabadsággal bántak és bánhattak azzal az okos görögök.

A metrumtalan rímes vers követi az éneket szintúgy háromféle módon, úgymint: a meghatározott számú szótagokból álló sorokkal, a különbözőféle nyugpontokkal és a cadentiákkal. Ez a forma tehát közelít a görög formához, egyszer azért, mivel szintúgy csak háromféle módon követ; másodszer azért, mivel szintúgy csak egynemű stílusban követ; harmadszer azért, mivel valamint a görög az egyenlő hangok visszafordulását csak bizonyos aesthetiás távulatban követi, úgy ez is az ének hullámait nem meghatározott metrummal ugyan, de valami szép gördületű s változó hangokkal, bizonyos távulatban követheti. Ez a forma tehát a maga nemében szintoly egyszerű természetű és szép, valamint a görög; mert a metrum hiányosságát eléggé kipótolják az igen élesen követő, igen éneklő és pittoresk cadentiák, az igen meghatározott számú szótagok és nyugpontok, elannyira, hogy ez minden metrum nélkül is sokkal élesebben követi az éneket, mint a görög formának sokkal csenedesebb és szabadabb metruma, úgyhogy éppen az az aesthetiátlanság van benne, hogy igen élesen követ; de egyébiránt igen megegyez az emberhez illő józan középsszerrel és szabadsággal, s csak annyiban különböz a görögtől, hogy a metrum inkább a táncnak, a cadentia pedig inkább az éneknek typusa.

A metrumba szedett rímes vers ezen egyszerű formáktól távozik kétféleképen, úgymint: a követésnek számát eggyel szaporítja és a követésnek két különböző természetű styl-

jait keveri össze, úgyhogy ez nemcsak énekel, mint a szabad rímes forma, nemesak táncol, mint a görög, hanem egyszerre táncol és énekel. Ez a forma tehát mindazért, mivel a követés számát szaporítja, mind azért, mivel két különbözőféle stylokat kever össze, látnivaló, hogy igen messze távozik az aesthetiás középszertől, egyszerűtől és szabadságtól.

Ugyanis a hellenek, úgymond *Bouterwek*, a festett szobrot és rímeket, azaz, rímes metrumot, ugyanazon egy okból nem szenvedhették. Nem szenvedhették pedig azok a festett szobrokat, az én bélátásom szerint, egyszer azért, mivel a contour legfinomabb vonulatit az ecset színei eltakarták, a színek legszebb árnyékozatit ellenben a contour feloldozta, semmivé tette; mely szerint egyik mesterség a másikat elrontván, egyik sem jelenhetett meg saját tökéletében; másodsor azért, mivel a különbözőféle művészetek a figyelmet megosztották, meggyengítették, megzavarák, s ugyanazért sem egyik, sem másik művészet szépségét tökéletesen érezni nem engedték; — harmadsor pedig azért, mivel a görögök igen jól érezték azt, hogy a mesterségnek a természetet csak bizonyos középserű, aesthetiás távulatban követni, nem pedig másolni, majmolni kell.

A festett szobor már nem aesthetiás kép, hanem csupa természet, vagy majmolat, mely azt a határt, azt az aesthetiás középszert és távulatot, melynek a mesterséget a mesterkélestől és természettől meg kell választaniok, csaknem egészen elrontja. S így mennél inkább

elrontatnak ezen határok, annál inkább elenyészik a művnek minden aesthetiás becse, elannyira, hogy ha a szoborra még ruhát is aggatunk, s azt még énekelni és táncolni is megtanítjuk, már úgy az egész művet gyermekes bábbá alacsonyítjuk.

Követheti az ének a fülemile hangjait, de ha azokat egészen másolja, egészen fülemilévé válik, már úgy a mesterség általmegy a természetbe, s megszűnik emberi, vagy szép ének lenni. Követheti a *Hilleri* symphonia az orkánt, mint a *Philidori* a mennydörgést, de csak bizonyos távulatban és középszerben; mert ha azok egészen másoltatnak, az aesthetiás gyönyör helyett igen aesthetiátlan rémülést adnak. Muzsikába teheti *Teleman* a kapucédulát; de valamint *Hillernek* és *Philidornak* alul kell az orkánon és mennydörgésen szállaniok, úgy *Telemannak* a kapucédulán felül kell emelkednie, s mindeniknek bizonyos távulatban kell állani a tárgytól, vagy a természettől; mert a harmónia érzelme, azaz a szépnek érzelme, nem *egységet*, hanem csak valami közepszerű, egyszerű, főbb oldalú öszveegyezést, azaz *harmóniás különbségeket kíván*.

Innét van, hogy a poésis mindenkor csak egyszerű, közepszerű, főbb oldalú követést és szebbítést kíván; mert valamint a többszerű követés majmolatot, a minden oldalú pedig másolatot ad: a szerint a többszerű, sokoldalú szebbítés feleslegvalót és mesterkélést: a minden oldalú pedig természetlenséget szűl, melyek természet szerint mind annyi feloldási a

harmóniás különbféleségnek, vagy a poétai szépnek.

Minden harmónia *középszert* és *különbféle-séget* tesz fel magában; mert a különbféle egymással ellenkező, tarkaságot adó individualitásokat csak úgy hozhatjuk mind egymással, mind az emberiséggel harmóniába, ha azoknak élesebb sajátóságait az aesthetiás középszerre szállítjuk, vagy emeljük.

Innét van, hogy valamint minden szépnek legfőbb, legközönségesebb alkotója az aesthetiás *egyszerű* és a *középszerű*; éppen úgy minden szépnek legfőbb, legközönségesebb feloldója a szertelenségnek különbféle nemei. Ez az aesthetiás *középszer* a poésisban a *középpont* és *középtető*, hol minden szépnek concentrálódnia kell, mert ez a *középpont* és *középtető* maga az ember. Ezen principium szülte a *Hellenikának* örökös nagy harmóniáját, mely az embert magával az istenekkel s az egész természettel oly szép harmóniába hozta. Innét van, hogy a hellenek mindenben csak a józan középszert, a szép egyszerűt s a legközönségesebbet szerették, s minden szertelent oly igen kerültek, elannyira, hogy még a magában szép különösséget is távoztatták, úgyhogy *Winckelmann* szerint ezen okból nem adták az asszonyi szép alaknak a magában szép ajakgödörkét.¹

Ezen principiumok szerint lett az, hogy valamint egész poésiájuk igen egyszerű, úgy

¹ Tévedés. Winckelmann az arcgödörkéről beszél, mint ritka jelenségről.

az ő versificátiójuk is egyszerű s oly szabad, amilyent mink próbálni sem mernénk; mert ők tudták, hogy az ember közepszerűnél egyebet sem elő nem hozhat, sem el nem fogadhat tökéletesen; s tudták, hogy mind a testi, mind a lelki világban az emberi természet kifejlődésének legfőbb törvénye és célja a szabadság.

Ezen principiumoknak elfeledése tette a romantikát mind lelkére, mind kérgére nézve szertelenné, s ugyanez szülte a rímes metrumot is, melyre mind azok, amit a festett szoborra mondvák, reá illenek, s mint különös művésztetre többek is, úgymint:

1. Valamint a festett szobron a kétféle mesterségek egymást feloldják, s az aesthetiás követés helyett majmolatot adnak; — úgy a metrumos-rímes versben, az igen éles, igen éneklő cadentiák a sokkal csendesebb metrumot vagy egészen eltakarja, semmivé tesz, s akkor nem egyéb a metrum, mint szükségtelen, káros nyög, mely semmi szépet nem ad, de rútat sokat adhat. S ugyanazért tiltja azt az aesthesis, mert tiltja a józan okosság és szabadság; vagy ha oly hágdozó és éles a metrum, hogy azt a cadentiák el nem nyomhatják, akkor figyelmünket a kétféle stylok megosztják, zavarják, fárasztják, gyengítik, sem egyik, sem másik styl kellemeit tökéletesen érezni nem engedik. Hanem ellenben érzetik az ének természetének nem egyszerű, nem közepszerű, nem aesthetiás követését, de felesleg való, szertelen majmolását, mely az ének aesthetiás typusa helyett mesterkéltné majmo-

latot és gyermek-bábat ad; éreztetik, hogy minden styl csak a maga sajátásaiban jelenhetik meg tökéletes fényben és karakterben, s hogy a különbféle sajátásoknak öszvevarása tarkaságot és szertelenséget szül. Éreztetik, hogy az igen éneklő rímes vers oly igen élesen követi az éneket, hogy az már magában is inkább másolat, mint aesthetiás követés, a metrum táncával együtt pedig csupa tarka szertelenség. — Éreztetik, hogy az aprón lépdező jambusban és trochaeusban nem oly sikoltó ugyan ennek az íztelen *leonicumnak* szertelensége és dissonantiája, mint a hágdozóbb metrumokban, de mégis a *leonicum* a jambusban is csak *leonicum*, s nem egyéb, mint szertelen *carricatura*, s a rútnak kisebb grádusa; melynek egész meséje csak az, hogy a *leonicumnak* dissonantiáját a hágdozóbb metrumokban észrevettük s elvettük; a csendesebb metrumoknál ellenben nem vettük észre és azt szépnek tartjuk.

2. A kézi szépművészetek nem igen egyebek, mint szép játékaink; de a poésis az emberiségnek leglelkiebb, legfőbb realitása, ugyanazért annak komoly méltóságával sokkal inkább ellenkezik a gyermekes majmolat, mint a festett szoboréval.

3. A fül sokkal kényesebb érzőnk, mint a szem, mert tapasztaljuk azt, hogy a leghitványabb kép sem tesz egyebet szemünknek, mint azt, hogy azt nem gyönyörködteti, de a muzsikában minden szertelen hang igen sérti füleinket. Innét van, hogy a rossz táncost mosolyogva

nézzük, de a rossz muzsikát boszongóval halljuk; ugyanazért a fület sértő vers sokkal rútabb, mint a szemet eléggé nem gyönyörködtető festett szobor.

4. A festett szobornál csak a szobor contourja mázolódik be; de a versben a léleknek contourja, melynek csak egy jó ideálját bemázolni is nagyobb rúttal és nagyobb kárral, mint a világnak minden festett szobra, mert a lélek sokkal kényesebb a fülnél is, a bemázolt ideával pedig nemcsak egy-két szem vesz, hanem az egész lelki világ.

5. Mivel ez a forma igen muzsikál, a figyelmet a lelki muzsikáról igen a külső hangmuzsikára vonja, mely mind a poétát elrontja, mert muzsikussá teszi, mind a hallgatónál a lelkiebb befolyást megzavarja, s azáltal az egész poésist a külső semmikre fordított figyelem üres hangicsálássá alacsonyítja.

6. Különösen pedig az igen rímtelen s igen kényes természetű magyar nyelvben ezen formának igen szoros korlátai a poésisnak legbájosabb szépségét, a beszédnek és gondolatnak szabad könnyűségét multhatatlanul megromtják, melyre máris elég kietlen példákat láthatunk.

7. Ezen formának szertelenségeit a legfőbb fokozatra viszik az olasz *szonettek*, melyek a leggyermekesebb mesterkélésnek, a legcél-talanabb artistai kötélen táncolásnak igen eleven másolatai, s amelyek nemcsak a legkikeresettebb békókban és gyermekes össze-vissza kerengésekben énekelnek és táncolnak, de *Jean*

Paul szerint minden bizonyal elől-hátul tele vagynak csengőkkel.¹

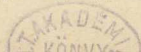
Ezek tehát az én jó szándékkal megfontolt gondolataim rímes verseink iránt; de mivel ezen verseink többnyire énekeink formái, s mivel a metrumtalan formára az mondatik, hogy az a metrum nem léte miatt az éneklésben dissonantiát ad; tehát szükség e részben is a metrum befolyását tekintetbe venni. Melyre nézve tehát e következőket jegyzem meg:

1. Azt az ellenkezést, mely a metrumtalan vers és ének között látszik lenni, nem a szokott jambusnak és trochaeusnak igen szabadon változó s határozatlan mértéke, de a legszorosabb nótához szabott metrum sem hárítja el; mert akár a positiós, akár a positiótlan vocálist nyujtsa meg az ének, mindegy, úgyhogy a *jegenye* helyett nem mondhat *jégényét*, tehát az *ember* helyett sem mondhat *émbért*, mert ha a positiótlan rövidnek nyujtása rút, a positiós rövid vocálisnak nyujtása sem lehet egyéb, mint rút. Következésképen az ének mértékének egészen különbözni kellene a szokott metrumtól, úgyhogy minden hosszú helyeket nem positiós, hanem természetesen hosszú vocálisokkal kellene megrakni; mert ha szabad a positiós vocálist az éneknek nyujtani, természet szerint szabad a positiótlant is; ha pedig azt szabad, úgy én meg nem foghatom, mire való a metrum.

¹ Pedig nemrég magasztaló verset írt „*A szonett*hez“.

Ha tehát a szokott metrum az ének nótájával megegyez, akkor sem több a semminél, ha pedig azzal ellenkezik, mely többnyire úgy szokott lenni, akkor rosszabb a semminél, és valóságos dissonantia, oly dissonantia, amilyent a metrumtalan formáknál korántsem érzünk, mert ott nincs a metrumra függesztve figyelmünk. Mely szerint, ha énekeinket céltalan metrummal terhelni nem akarjuk, tehát természetesen új metrumot kel készítenünk, s valamint a poétát a compositornak, úgy a compositor a poétának oly szorosán alája kell vetnünk, hogy azok egymás nélkül meg se mozduljanak. De ki nem látja, hogy ez a szükségtelen nyög mindeniknek egyaránt ártana és egyiknek sem használna; holott Telemann szerint még a kapucédulát is muzsikába lehet tenni.

2. De ha az új metrummal eleget tennénk is az éneknek, hogy tennénk eleget a declamációnak, holott ezeknek természeteiben ellenkezet is vagyon. — Ugyanis a declamáció természete egyenesen megkívánja, hogy a rövid és hosszú, positiós és positiótlan, a lágyabb és keményebb hangok valami egyirányúságban váltogassák fel egymást, hogy a hangzat egyformaságát elkerüljük; az éneklést ellenben minden kemény és positiós hangok nehezítvén, itt ezeket távoztatnunk s csak lágy hangokat és könnyű articulációkat kell válogatnunk, úgy-hogy *Himfynek* ez a sora: „Szerelem-e az, avagy nem“, a declamációra nézve hibás, az éneklésre nézve pedig igen jó, oly jó, hogy a

legszorosabban nótához szabott metrumnál is jobb, mert a szokott metrum az egyformaságnak eltávoztatásáért positiót is kíván, a positió pedig mindig nehezíti az éneklést. Vajjon tehát melyiknek tegyünk eleget? a beszéd szépségének ártsunk-e vagy az énekének? Így szorít bennünket egész természetünk a *józan középserbe!* Ugyanazért ha nem lehetünk egész muzsikuskok, legyünk egész poéták, kedvezzünk a fülnek, mint lehet, de a lelket a fül dobjának alája ne vessük, mert a mi publicumunk a lélek.

3. De igen különös az előttem, hogy azon fülek, melyek előtt már a cadentiák úgy bemázolták a csendes metrumot, hogy ezen kétféle stylok ellenkezetét meg nem érezhették, éppen azok a fülek érzik a metrumot az ének orkánjában! Holott én azt érzem, hogy az ének ereje, mely mindent elragad s minden közhangokon, mint a poétai lélek a prózai világon, egészen felülemelkedik, nemcsak a csendes metrumot, de csaknem az egész beszédet elnyeli s magával ragadja. Hiszen ha ez így nem volna, hogy tudná a német a maga durva nyelvét énekre emelni, holott a német metrum medve-táncához képest a magyar kapucédula is pindaroszi darutánc? Pedig mégis látjuk azt, hogy mind a német, mint a metrumtalan francia nyelveken elég szépen lehet énekelni; de ha úgy nem lehet, mint az olasz nyelvben, annak okát nem a hijános olasz metrumban, mely tán rosszabb a semminél, mert hijános,

hanem a nyelv lágyságában és a geniusban kell keresni.

Mely szerint látni való, hogy én akármit gondolkodom, a rímes metrumokban semmi jót nem találok; hanem azt igenis látom, hogy azok azon íztelen időknek és nemzeteknek caricaturái, melyek a szépet mindenkor csecsebecsében, a bábokkal tömött épületekben, mázos pofákban, lisztes, tornyos parókákban, bufánokban s más ily példátlan ízléstelenségekben keresték és látták. De ha az oly nemzetek, kiknek metrumjuk nincs, mégis metrumoznak, ezt az íztelenséget nem érezték is, kell azt a magyarnak az ő igen férfias ízlete s szabad lelkülete szerint éreznie, s óhajtom is, hogy érezze. Mert ámbár a mi muzsikátlan időnkben azt nem mondhatjuk *Plátóval* és *Aristoteles-sel*, hogy a *nemzeti létel a húrhangtól is függ*; de csakugyan mondhatunk annyit, hogy a poésziánkban a nemzeti szellemre figyelmeznünk illik, mert a nemzetiségnek nagyrésze a nemzeti ízlés.

Ugyanazért óhajtanám, hogy e részben is azon az úton maradnánk, melyre minket felserkent geniusunk első intése vezetett. Ez az út a *józan középsernek* és *szabadságnak* útja vala, melyen a genie szabadon szárnyalhatott, a nem-genie pedig legalább csúffá nem lett; óhajtanám, hogy általlátnánk azt végre, hogy a művészi tökélet nem artistai kötelen-táncolás, valamint a poétai nem muzsikus; általlátnánk, hogy valamint ezen különbféle ideák összezavarása szülte ezen céltalan formát, úgy

ezek elválasztása azt örökre eltörölné. De reményem is, hogy valamint ezen ideákat elválasztjuk, azonnal látni fogjuk, hogy a *kötelen táncolónak* igen is legnagyobb mestersége az, ami legnehezebb; mert mesterségének célja nem egyéb, mint tehetségeinek a különbözőféle nehézségek meggyőzése által csudáztatása; a poétának ellenben egész tudománya s annak minden célja a józan okosság és ízlés törvényei által szorosán meg lévén határozva, neki a szükségtelen nyugöt a józan ész, a felesleg piperét pedig az ízlés egyformán s igen nyilván tiltják.

Így szintén a muzsika része ugyan a poézisnak, de azt a lelki muzsikának alája kell rendelni, mert a muzsikát is egyedül a lélek teszi széppé; annyival inkább pedig a poésisban nem a hang muzsikája, hanem egyedül a lélek a legfőbb cél, a léleknek legfőbb célja pedig a szabadság, melyeket a poétának nem elfojtani, hanem emelni, szebbíteni illik. Innét van, hogy a lantosok atyja, Pindarosz, *numeris fertur lege solutis* és bátran megszegi a törvényt, mihelyt a lélek úgy kívánja; mert aki a lélek szépségét érzi, az azt a semminek fel nem áldozza; s ha a muzsikális fülű *hellenek* így tehettek a metrummal, vajjon mi szüksége van akkor a mi cantilenáinknak arra, holott mi azoknak nótáikat se tudjuk? Vagy mi szüksége van arra a németnek, holott még a consonans betűket is alig tudja megválasztani, s holott még azt sem hallja, hogy nincs görög metruma.

Legkevesebb a félsiket és a félvak emberi

állatot még siketebbé és vakabbá tenni; de vajjon illik-e azt szükségtelen szükségekkel terhelni? Dícséretet érdemelnek a franciák mind azért, hogy általlátták azt, hogy nincs metrumok; mind azért, hogy általlátták, hogy metrum nélkül is eleget énekelhetnek; s általlátták, hogy metrumot, ahol nincs, a németek szerint nem lehet s nem szükség fabricálni. Róma már meszterkél, mi pedig még csak a gót ízléstelenség csecsebábjáival vívunk; s innét van, hogy a poéta muzsikussá akar lenni, s nem tudja, hogy a muzsikában a legegyszerűbb furuglya felülmúlja *Pindaroszt*, a muzsikus pedig csak úgy közelít a poétához, mint *Marsias Apollóhoz*.

A POÉTAI HARMONISTIKÁBÓL.

A reggeli és az alkonyati fél fény, azaz setétnek és fénynek középvegyülete szebb, mint a nagy fény, valamint a vegyes rózsa közép-színe a többi egyszínű virágokénál; s így érezzük a harmóniás vegyületnek és középlétnek kellemeit mind a hangokban, mind az ízekben, de így még a lelki színekben és hangokban is. Mert valamint a testi hangok és mozgások szélsőségeinek harmóniás középlétei formálják az éneket, muzsikát és táncot, úgy a lelki muzsikát is a lelki hangok és mozgások harmóniás középlétei adják; s tapasztaljuk, hogy mind testi érzékeinknek, mind-lelkünknek legkedvesebbek az oly közepszerű benyomások, melyek mind az igen erős, mind az igen erőtlen illetés-

től egyiránt távol vagynak, s melyek sem egyformasággal, sem szertelenséggel nem fárasszanak, hanem e részben is közepszert tartanak.

(*Harmóniás közép.*)

A muzsikának és táncnak lelkesítő ereje teszi azt, hogy a nap terhe alatt kifáradt munkás megújul egy furuglaszóra s egész éjjel eltáncol. S tapasztaljuk, hogy a cséplő a csépet, a kádár a sulkot harmóniásan forgatni nyilván ösztönöztetik, s ha úgy nem forgathatja, előbb elfárad.

Az úgynevezett vad népek énekkel és táncal kezdik az ütközetet s minden fontosabb dolgaikat; énekkel és tánccal gyógyítják a beteget; a halálra ítéltetett bűnös énekkel és pompás hadi tánccal kezdi a tigrissel a halálos viadalt; a hadifogoly a legiszonyúbb kínzások alatt énekkel és tánccal emelkedik fölül a fájdalmonkon s utolsó lehelletig zengi halottas énekét, néhol pedig a táncban megbotló azonnal lenyakazzatik; mely szerint látnivaló, hogy ezen természetes emberek nyilván valami religiót éreznek az énekben és táncban.

De nemcsak a vad népek érzik ezt, hanem nyilván így érzett a világ leglelkesebb népe, a görög nép is, elannyira, hogy az egész görög műveltség nem egyéb volt, mint a képzőszellem természetes fejleménye, melynek legfőbb szentségei valának az ének, muzsika, tánc és poésis...

A muzsika, tánc gyűjté társaságba az elszórt

embereket, s hogy így az énekből, muzsikából és táncból fejlék ki a poésis, valamint az egész görög szép kultúra.

(Harmóniás mozgás.)

A mindent szebbítő képző szellem legfőbb ideálai sem lehetnek egyebek, mint szép emberek, amit az emberiség legfőbb ideáliban, a hellenika szép isteneiben nyilván láthatunk, mert azok sem egyebek, csak szép emberek.

Valamint pedig ezen ideálokön nyilván látjuk, hogy azoknak legközönebb tulajdonsága az, hogy azok az emberiség legközönebb középformáját mutatják; úgy e részben én sem mondhatok mást, mint azt, hogy legszebb ember az, ki az emberiség legközönebb tulajdonságainak harmóniás közléplete, azaz, ki az emberi formák különféle extremitásait vagy végleteit és különösségeit egyiránt kizáró középén áll.

(Harmóniás vagy szép ember.)

A poétai lélek szabadsága és vídámsága önként szüli a vídám philosophiát, valamint a vídám morált és vídám religiót, melyek is valamint fő létszerei és karakterei, épen úgy fő realitásai a poétai léleknek; mert egyedül ezeknek harmóniás egyesülete által éri el legfőbb céljait, az erényt és vídám nyugalmat. Mivel pedig a poétai lélek nem egyéb, mint maga a legbelsőbb poésis, következik, hogy ezen alapelvet szerint a poésis annyi, mint vídám philosophiának, vídám morálnak és religiónak mosolygó ölelkezete; oly ölelkezet, mely vala-

mint az élet komoly tanítóit, a komoly tudományokat a szépben egyesíti, úgy azoknak egyesülete által az élet mosolygó dajkáinak, a szép művészeteknek ölelkezetét is következteti s így szüli az egész szép kultúrát.

(A költészet fő karakterei és céljai.)

...A görög tragoedia igen egyszínűleg komolynak látszik ugyan, de valójában mégis vegyes érzelmeket ad. Mert ha egyrészt az emberiség fájdalomában osztoztat: másrészt az ideális világ látásával gyönyörködtet, az erény nagy jelenetei által emel, a fátum isteni ideája által pedig nyugtat és resignációra szoktat, azaz tehát egyszerre sebhét és gyógyít. Így az igazi poétai vígjáték, vagy lenn-comicum, egyrészt vidámít és nevettet ugyan, de másrészt a tréfa alá rejtett komoly célzattal komolyít...

(Szomorú és vígjátékok.)

BIRÁLATAIBÓL.

Auróra, hazai almanach. Alapítá Kisfaludy Károly. Folytatja Bajza. Pesten, 1832. Trattner és Károly költségén.

...A hősrege Vörösmarty ismeretes erő- és kellemteli nyelvében és verseletében lévén öntve, abban az egész hősköltői előadás nagy művészi tökélyű. A tárgyra nézve ellenben jónak látom a szerzőt arra kérni, hogy múzsjának szebb, azaz emberibb és természetesb

tárgyakat válasszon s ne tartsa lantjához méltóknak az oly kannibálokat, minő a Két Szomszédvári hős. Ha vérvitákat akarunk zengeni, vagynak a nemzetnek elég szent harcai, s ezek a valódi hősköltemény tárgyai. Ha pedig új tárgyakat akarunk költeni, akkor olyanokat illik költenünk, melyek a mi szelíd keresztyén bölcséletünk iránylatával egyezők, ami pedig nem cannibálosság, hanem idyllismus, azaz idylli ideal. Ennek útait készítse a költő, mint *Voss* a szép *Luizával* és *Göthe* a szép *Hermán-nal*; mert így több hasznúak a hexameterek, mint amúgy. De ha ily fent nem szemlélődöm is, látok a tárgyban olyanokat, melyeket már magokban valami óriási képzelmenyeknek érzek. — Ilyen az, midőn *Tihamér* a siralomnak, fájdalomnak és dühösségnek özönében a lovat nyúzza, koncolja, süti és dühöngve eszi, midőn sírva iszik s poharát a holtakra köszöntgeti. Mert ha elfeledjük is a többit, már csak az is nagyon természetlen valami, hogy a hős sírva eszik, iszik; holott a lélek kisebb mértékű zajlatiban is már nem enged enni, inni. De megjegyzem itt még azt, hogy a költemény lelki világában az evés-ivás általában helytelen s csak a legprózaibb jelenetekben tűrhető. Mert a maga lelkiségét érző ember nemcsak szépet nem lát testi szükségeiben, de azokat mint állatiságokat minden lehető módon takarja még a testi világban is, a lelkiben pedig annál inkább csak lelkeket szeret látni, nem pedig testi szükségeiket eláruló evő-ivó állatokat. Az emberiség ily érzelméből foly az, hogy a

déli szigetekben az asszonyok férfiakkal nem esznek, de a férfiak is csak különválva s egymásnak hátat fordítva; innét foly, hogy nőink a vendégségben oly cinege-portiókra szorítják magokat, parlagi rózsáink pedig többnyire sem esznek, sem isznak. Így megvallom én is, hogy szemeim előtt, valamint itt, úgy minden egyéb költői rajzolatokban a boros pohár oly prózai kép, valamint a büszke vitéz hátán a pálinkás kobak.

Valami nagyon messzevitt regényes szertelenséget látok abban is, midőn Tihamér a maga sírját megássa, abba belefekszik, hogy ott halálát bevárja, kardját fejéhez szúrja, buzogányát pedig szívére teszi: „*Hogy nehezen fekügyék, mint a sors átkai rajta*“ stb. Mely hibát annál inkább ille megrónom, mivel a mi nagy dalnokunk, Kisfaludy Sándor is éppen ezen hibába esett, midőn egyik regehősét elevenen a holttest mellé koporsóba fekteti. Vagynak az emberi léleknek oly csapongásai, elragadtatásai, melyek a költeménynek, kivált a regényesnek gyakran legszebb tárgyai; de az egész bódultságot a legregényesb, legcsapongóbb költemény sem teheti széppé...

Jónak látnám végre, ha szerzőnk, nagy poétai tehetségeihez képest, a verselői szabadságokkal ritkábban élne. Kérdést nem szenved, hogy a mi nyelvünk és fülünk szerint a két mássalhangzó előtt, ha azok a leglágyabbak is, a magánhangzó mindenkor hosszú; mégis azt a szerző gyakran rövidnek veszi, pedig vala-

mint a kényes magyar fül, úgy az igen éles magyar metrum egyiránt megkívánják, hogy mindeniket a lehetőségig kéméljük...

A KRITIKAI LEVELEKBŐL.

(Szomorú és víg költészetek.)

Nincs ravaszabb szembekötő, mint a felekezeti düh; s hidd nekem, édes barátom, hogy ez a felekezeti düh irodalmunkban a Pandora iskatulája! Ez teszi azt, hogy még a legszemesebb műítelő is a rosszat jónak, a jót pedig rossznak tekinti. Mert hogy valaki felekezete kedvéért magát az örökkévalóság előtt tudva csalártnak és bohónak bélyegezni akarná, azt csakugyan nehéz feltenni. Noha igazad lehet annyiban, hogy lehetnek oly nyomorék epe-tömlők is, kik képesek maguknak ártani, csak másnak ártassanak. Azonban én leginkább csak azt hiszem, hogy kritikánk legtöbb hibája tudatlanságtól van, s valamint egyebekben, úgy e részben is mindeddig csak a mi örökös grammatikánkat üzzük-fűzzük. Ez a szó ilyen, amaz amolyan, ez a rím avagy metrum jó, amaz nem jó, s így egész kritikánk csak külkritika, ami pedig belkritika nélkül nem adhat egyebet egyoldalú ítéletnél; mert valamint a leglelketlenebb verselőt külsemmikért magasztalja, éppen úgy a leglelkesebb művet külsemmikért ócsárolja.

Innét van, hogy az ily kéregkritika mellett poésiánk külműve előbbre ment ugyan, de annak belműve az egészen külre függesztett figyelem miatt minden bizonnal bukott. Valódi kritika csak az, mely a külkritikát a belkritikával egyesíteni tudja; s tudja, hogy a legfőbb poésis a kül- s beltökélyek harmóniájában áll ugyan, de mégis leginkább a lélekre függeszti a figyelmet. Mert tudja, hogy a valódi poésis maga a lélek, mely valamint mindenben, úgy a poésisben is felül van a testen emelkedve; s tudja, hogy a poésis muzsikál ugyan a fülnek is, amennyire a lélek fennebb céljai engedik, de azért korántsem fülmuzsika, hanem legbelsőbb lelki muzsika, azaz a gondolati, érzelmi és képzeleti tökélyek harmóniája; s tudja, hogy ez a harmónia a szépkritikának legfőbb tárgya, a fülmuzsika ellenben csak oly elmaradható külség, mely nélkül a poésis egészen el is lehet, mert minden rím és metrum nélkül lehetünk nagy költők, s lehetnek még oly nemzetbeliek is, kiknek nyelve egészen muzsikátlan.

A KRITIKÁRÓL c. dolgozatából.

... A belkritika, mint veleje a dolognak, magában is nagyértékű lehet ugyan; de a külkritika, kivált ha költői művet bíralsz, mi lehet magában egyéb, mint valami tökéletlen nyelvtani bukdozat, holott tudnivaló az, hogy a költészet nyelvét s egyéb külalakait leginkább

csak annak lelkéből s egyéb alkotó elemeinek összeállításból lehet igazán megítélned, amit teremtészet szerint csak úgy tudhatsz, ha a belkrikát teljes mértékben bírod.

Hogy pedig azt úgy bírd, nem elég a művet csak magában megbírálni tudnod; de meg kell azt tudnod bírálni még azon legfőbb szempontból is, hol az a kérdés: mint illik össze az egész mű a nemzetnek s emberiségnek céljaival és az egész műveltség bölcséletével? Mert ezen legfőbb szempont szerint az egész mű csak része az emberképzet nagy művészetének avagy bölcséletének, melyekkel a műnek, mint résznek, összeállése annak legfőbb érdeme; össze nem illése ellenben leglételesb hibája...

...Csak úgy lehet belkrikád teljes tökélyű, ha nemcsak a már megtörtént célos és céltalan haladások minden titkosb jellemvonalait ismered, de meg tudod ismerni még az időnként történhetőkét is minden oldalairól s minden következeiteikkel együtt. Ezen ismeretek nélkül belkrikád csak valami homályos lélektudományi szemlélet lehet, s csak úgy lehet az fentebb kritikai nézet, ha azt legfőbb költői és philosophusi világnézetekhez illesztini tudod...

...Kiváltképen pedig szükség, hogy a kritika a költőkkel vigyázva bánjon, nehogy a merészt félénkké, s a meleg szívűt hideggé tegye s azáltal szárnyaikat szegje. A prózai-cus gyakran örvend, ha a kritika neki tárgyat ad a tollesatára; de a költő, ki többnyire mintegy álomjáró lebeg a tetőkön, hamar lehull on-

nét, hová tudta nélkül emelkedett, s vagy elnémul, vagy más utat választ, melyen korántsem tehet annyi jót, mint geniusa első intése szerint tehetett volna. Vagyon lángész, ki egyszerre délponton tűn fel, de vagynak olyanok is, kik csak idővel vergődnek oda; olyan pedig, ki folt nélkül volna, egy sincs. Időt kell tehát engedni a vergődőnek, s mindeniket nem foltjai kisebb számából, hanem sugarai többségéből kell megítélni.

...Az írói democratiát meg kell a csárdai democratiától választani, nem pedig annyira terjeszteni és népszerűtlenné tenni, hogy azt a nemzet nemesebb része mint zabolátlanságot gyűlölje. Mert ha a főbb s ugyanazért becsületértő és -féltő embereket a kritikával az írástól elrettentjük, mit nyerünk egyebet, mint azt, hogy a nemzet műveltebb részére nézve egy második és félelmesb censurát alapítunk.

Ugyanazért akármely oldalról tekintem is a dolgot, mindig csak azt kell mondanom, hogy kritikánk ne büntető, hanem csak tanító, s írói democratiánk ne a szeretetlenség és zabolátlanság, hanem csak az okosság és emberszeretet democratiája legyen, mint *Washingtoné*, hol az emberkínzó börtönök helyén az emberszeretnek oly szentegyházai emelkednek, melyekben még a bűnöst sem fenyíti büntetés, hanem tanító, jobbító s boldogító szeretet öleli. Ez a műveltségnek legszebb diadala, s ennek útait készítse az író, ha az emberiség tanítója akar lenni.

A MAGYARORSZÁGI MEZEI SZORGALOM NÉMELY AKADÉLYAIRÓL c. gazdasági dolgozatából.¹

... Nem a sok nyomorgó nép, hanem csak a boldog nép boldogítja az országot.

Ugyanazért e részben a józan előlátás kívánja és parancsolja, hogy minden nagyobb külröldi gyarmatszállítás országos figyelem alatt menjen, s fő gond legyen arra is, hogy az idegen nyelvű gyarmatok egy helyre nagy tömegben ne telepedjenek; hanem magyarokkal úgy közletve, hogy azok magyarokká váljanak, vagy pedig azoknak magyarítására minden szükséges rendelet meg legyen téve. Mert valamint hazánk boldogsága, úgy jövevény népeink java is nyilván azt kívánja, hogy azok a főnemzettel minél előbb egyé legyenek...

... Ámbár fődolog az ugyan, hogy legyen a népnek elegendő élelme, de szintoly múlhatatlan föltétele a népszaporodásnak az is, hogy legyen a népnek tiszta erkölce; s csak úgy szólunk jól, ha azt mondjuk, hogy a legbizonyosb népszaporítók a jólét és jó erkölcs, mely egyszersmind természetes föltétele a jólétnek.

Ezért tapasztalhatni, hogy az együgyű és szegény, de jó erkölcsű népek többnyire szaporábbak, mint a könnyen élők, de erkölcstelenek; s elíg élelme volt a római nemességnek Augustus idejében, mégis törvények által kel-

¹ Ma is számottevő mű. Széchenyi hatása alatt írta.

lett eszközölni, hogy az egészen el ne fogyjon az erkölcstelenség miatt. Így kétség kívül nálunk is nagyon előmozdítanák a népszaporodást az oly törvények, melyek a nép erkölcsét megtisztítanák, a házas embereknek holmi elsőséget adnának, s a több gyermekűeket közsegedelemmel gyámolnák, leginkább pedig a sokgyermekű asszonyokat megjutalmaznák...

(Néptelenség.)

Honunk néptelenségére nézve nemcsak az bajunk, hogy földünk illendő művelésére igen kevés a nép, de azonkívül még ezen kevés nép is oly helytelenül oszla, hogy néhol a legmeddőbb havasokon munka és föld nélkül sorvad a sok nép, leggazdagabb rónáinkon pedig munka nélkül sorvad a föld. Ott a szükség fogyasztja és aljasítja a népet, s haszon nélkül vész a drága néperő, itt ellenben a nagy bőség rontja a népet, s haszon nélkül vész a gazdag föld.

A nagy szükség nemcsak fogyasztja, de erőtlentíti, lelketleníti is a népet; a nagy bőség ellenben tunyítja és korhelyíti. S hogy ezen néphibák következzeteit érzi is egész mezei szorgalmunk, elég bőven tapasztalják, kik népeinket s mezei gazdaságunk terheit közelebrül ösmerik...

(Céltalan néposzlat.)

Valamint általános tekintetben honunk népereje igen balul oszla, úgy földünk részletes osztályait is oly minden józanabb céllal ellen-

kezőknek kell látnunk, mintha azok által valamely bosszús istenség akarná mezeinket büntetni.

Mert akár számtalan határaink temérdek nagyságát, akár számtalan közbirtokaink minden oldalú rendetlenségét megfontoljuk, által kell látnunk, hogy ezek minden józanabb gazdasági rendnek és szorgalomnak általános felbontói...

...Hogy mezei szorgalmunk ezen nagy akadályának egyedül a commasatio, azaz tagos, avagy tömeges proporcionális osztály lenne elhárítója; s hogy ez iránt a nemzet józanabb része régolta ohajt valami célirányos törvényt, tudja mindenki, valamint tudva van az olvasóközönség előtt az is, hogy e részben Balásházy János úr ily című munkájában: „Észrevételek a honi gazdaságbeli szorgalomnak akadályairól s orvoslása módjairól“, oly józan tanácslatokat ada, melyek valaha készülendő proporcionális törvényeinknek bizton elvei lehetnek, s melyekhez én még csak ezen óhajtásomat adom: vajha azon proporcionális törvénynek folytatja minden lehető módon megrövidítettnek és könnyítettnek...

(Céltalan földosztály).

Nem szükséges, reménylem, hosszasan fejtegetnem, hogy a mezei szorgalom virágzatához még közel sem elég, hogy a földművelésre elegendő nép, helyes föld- és néposzlat legyen, hanem még az is múlhatatlanul megkívántatik, hogy a földművelő nép mind erkölcsére,

mind értelmére nézve nagy céljaihoz képzett legyen, mert egyedül az ily nép lehet alkalmas eszköze minden józanabb irányzatoknak, a nem ilyen nép ellenben örökre csak annak lesz eszközlője, aminek eddig volt, t. i. az ínségnek.

Megtekintvén pedig honunk különféle népeit, nem lehet és nem szabad titkolnunk, hogy azokon, holmi kevés kivétel mellett, alig látunk egyebet a romlottság különféle nemeinél, s hogy valamint egyéb országokban, úgy nálunk is, a világ legnagyobb s legfőbb mestersége, a földművelés, valamint az emberiség legnagyobb és leghasznosb osztálya, a földművelő nép, elég méltatlanul, felejtve és megvetve van...

A magyar nép mindazon helyeken, hol az valami jobb rendtartásban, vagy holmi kis kultúrában részesül, igen derék nép; de mivel a kultúra nálunk igen szűken adatik, a rendtelenség pedig nagyon is sok helyen uralkodik, természet szerint ily helyeken, valamint a legtermékenyebb föld rossz munkával legtöbb gazt terem, úgy a legélénkebb nép is kultúra nélkül legtöbb erkölcsi romlottságra hajlandó...

(Műveletlen nép).

Meggondolván, hogy majd minden magyar parasztleány, mint ökrész-lovász, életének nagy részében hever, pásztorkodik, s azonkívül még minden faluban mind a parasztok, mind az urak, számos pásztorokat, a pásztorok még számosabb bojtárokat tartanak, s meggondolván, hogy ezen pásztorok egyrészlül a magyar

zsványságnak központját, másrésről pedig, mint legdelibb erdei gavallérok, a magyar legénységnek betyárpéldányait formálják: igen könnyű általlátni, hogy ennyi rossznak összefolyása a nevelésben és egész népéletben önként szüli mindazon erkölcsi veszélyeket, melyeket hazánk legboldogabb tájékain s legjelesebb népén dúlni fájdalommal tapasztalunk.

Így továbbá tudván azt, hogy a henye élet legtöbb erkölcsi rossznak nemzője, nagy hibának kell látnunk a magyar parasztnevelésben azt is, hogy a gyermek semmi mesterségre nem taníttatik, úgyhogy ritkaság magyar polgárok között még csak olyanokat is találni, kik holmi durvább faragáshoz értenének; pedig nemcsak téli időben, hanem egyébkor is elég oly ideje van a parasztagzának, melyben ahelyett, hogy mast henyél, vagy korhelykedik, holmi gazdasághoz szükséges mesterségeket űzhetne, ami által minden bizonytal mind erkölcsi, mind gazdasági tekintetben magán igen nagyot segíthetne...

Hiba a magyar nevelésben az is, hogy a figyermek igen keményen neveltetik, úgyhogy míg a német a maga fiának naponkint háromszor meleg ételt és éjjelre meleg párnát ad, addig a magyar fi többnyire csak kenyeret és szalonnát eszik, nyáron az ég alatt és földön, télen pedig az istállóban hál és csak akkor fekszik párnán, mikor megházasodik, amit pedig korántsem szegénységnek kell tulajdonítani, hanem csak valami régi szokásnak, mert tudjuk, hogy a magyarnak elég ennivalója van,

párnája pedig semmi nemzetnek annyi nincs, mint a magyarnak...

A magyar nép a religióban fölötte hideg, elannyira, hogy a tótok és németek buzgóságát nemhogy követné, de azt még nyilván csúfolja. Mely hidegségnek okát pedig ismét a nevelésnek kell tulajdonítanunk, mert tudjuk azt, hogy a magyar éppen oly, vagy gyakran sokkal jobb templomi és iskolai nevelésben részesül, mint a buzgó tót és német népek.

Meggondolván pedig, hogy a népnél a religióknak az erkölcsre s az erkölcs által az egész népéletre mely végtelen befolyása van, nem kétlem a magyarnak ezen tulajdonságát is fölötte ártalmasnak állítani, mert valamint a vakbuzgóság megzavarja a nép értelmét, úgy a religiótlanosság is megrontja annak erkölcsét s egyedül értelmének és erkölcsének tisztaságából foly annak egész polgári tökélye és emberi boldogsága.

Így szinte szemügyre vévén a nemesi nevelést, mit látunk abban egyebet különféle céltalanságoknál? Ugyanis, a nemes ifjú éppen azon korában, midőn annak a szülői figyelemre és fenytékre legnagyobb szüksége volna s midőn annak a mezei gazdaság komoly és nehéz mesterségére leginkább szoknia kellene, távul szülőitül, romlottsággal teljes városokon betyárkodik, hol a helyett, hogy az életre és gazdaságra szolgáló tudományokba vagy jobb erkölcsbe avattatnék, többnyire olyakat tanul, melyek a terhes nevelés által kiürült atyai gazdaságot még inkább kiürítik.

Mert az ily ifjú a gazdasághoz semmit nem tudván, a városi multságokhoz ellenben nagyon is hozzászokván, azokat majd falurul-falura, majd erdőről-erdőre hajhássza, majd pedig magát hivatalra adja s mind így, mind amúgy az unalmas gazdaságot vagy egy korhely ispánra, vagy egy zsvány hajdura bízza.

Az ily gazda aztán ha valami félcstuda által gyarapodni kezd is, csak akkor szokott az történni, mikor már az éledni kezdő gazdaságot újra elkezdi a nagy költséggel járó gyermeknevelés fojtogatni; ilyenkor pedig már elég boldog a gazda, ha falurul-falura, erdőről-erdőre nem kell hitelezőket hajszolnia, holott elégszer tapasztaljuk azt, hogy az oly nemesek, kiknek több gyermeket kell városban taníttatni, többnyire tönkre dűlnek.

Ily okok következeté az, hogy nemzetünk ezen fontos osztályának gazdasága legrosszabb lábon áll s leginkább csak ott láthatunk holmi rendesb gazdaságokat, hol a nagy birtok mind a gazdaság nagy tudományában jártas tiszteket, mind pedig a szilaj nép között a rend fönntartására elegendő hajdukat tarthat. Mivel pedig a nemesség nagyobb része sem ezt nem teheti, sem maga a gazdaság tudományába avatva nincs, természet szerint annak gazdasága még úgy sem áll, mint a gazdaságban nevelkedett paraszté.

(Magyar paraszti gyermeknevelés).

Csak úgy formálhatjuk különféle nyelvű népeinket magyarokká, ha azoknak minden

népesb helyeken országos intézetek és segedel-
mek által oly néposkolákat rendelünk, melyek-
ben azoknak mind a két nemen levő gyerekeik,
csinos magyar öltözetben, a magyar nyelvre,
a gazdasághoz szükséges tudományokra és mes-
terségekre mindaddig taníttatnak, míg tökéle-
tes magyarokká és hasznos polgárokká nem
idomulnak s ez lenne aztán Mohács gyógyszere.

Ami pedig magyar népünk hibáit illeti, bő-
ven tapasztaljuk, hogy azoknak orvoslatára
szokott törvényeink és rendtartásaink közel sem
elegendők, sőt úgy látszik, azok mellett a nép-
erkölcs naponkint romlik; s tapasztaljuk, hogy
a szilaj magyart a tömlöc és kínzás nem hogy
jobbítaná, hanem inkább rosszabbítja. Mert a
tömlöcben száz meg száz gonoszokkal jövén
ösmeretségbe és barátságba, még inkább ott
avattatik egészen az úgynevezett zshivány céhbe
és diplomatikus emberek közé.¹ Mely szerint
példa sincs arra, hogy az ily emberek meg-
jobbulnának, azt ellenben csak Somogyban is
több ízben láttuk, hogy a több esztendőig
raboskodók, kiszabadulván a tömlöcből, már a
kaposvári határ körül elkezdtek lopni és ra-
bolni. Hogy pedig a tömlöc és bot, holmi cse-
kély különbséggel, mindeniknél csak ily foga-
natú, igen jól tudják, kik ezen embereket kö-
zelebből ismerik.

Ezért közóhajtás az már a nemzet józanab-
ban gondolkodó részénél, hogy az éjszakameri-

¹ Így szokták nálunk tréfásan a tömlöcöt próbált zshivány
pásztorokat nevezni. (Berzsenyi jegyzete.)

kai státusok fenyítő rendszerét hazánk is minél előbb fogadná el. Mert ki nem látja azt, hogy a gonosztévőket így magok munkája által tartatni, szorgalomra és rendes életre szoktatni s utóbbi élelmökre valót velek szereztetni egészen emberibb és célra vivőbb fenyíték, mint azokat összefogdosni, összekínózni s úgy elereszteni, hogy még az úton kénytelenek legyenek lopni. És vajjon mi lehetne reánk nézve hasznosabb, mint az ily jól elrendelt munkaházak által kézműveink szűkét némüleg pótolni? Az ily munkaházak szoktathatnák népünket különféle hasznos mesterségekre, melyekre az magát önként soha nem adja s melyek nélkül nemzeti gazdaságunk örökre igen hiányos leend.

(Népképzeti elvek.)

Nem elég az, hogy a magyar mezei gazda a mesterségek szűke miatt mindent drágán s többnyire mindig rosszat kénytelen venni, de még az a nagy veszély is pusztítja azt, hogy földünk legtöbb jövedelme külföldi portékákra kél, mely a nemzettől örökre elvész, s nem elég, hogy a nemzet maga kereskedést nem űz és a rajtunk nyert pénz oly idegen kezekbe megy, melyekből mezei gazdaságunkra soha semmi vissza nem szivárog, de még az a nagy rossz is nyom bennünket, hogy a külföldi csebecbecsét nagyon is szeretjük, melyekből természet szerint önként foly mind a pénztelenség, mind a rossz gazdaság, mert valamint

midőn az ekeszarvon kívül alig van egyéb a mindennek, úgy a mezei gazdaságnak is pénz a lelke ...

A fényűzés hasznos lehet ott, hol annak szükségeit vagy egészen, vagy legalább nagyobb részben honi szorgalom szerzi; mert itt nem egyéb az, mint a pénzforgás gyorsítója; de nemzet kezében és mégis külföldieskedik, akkor valójában a pénzforgás oly gyors, hogy azt nem kezünkkel, de még szemünkkel sem foghatjuk meg, s gyakran, minekelőtte learatnánk a búzáat, már annak ára London körül jár.

(Mesterségi és kereskedési hiányok).

Nemzetünknek mindenkor egyik fő- és igen szép szellembélyege volt az, hogy mindenben nem annyira a hasznosra, mint inkább a szépre s a szépnek nemei között pedig főként a férfias és pompás szépre szokott ügyelni, mely szellembélyeg igen nyilván szól nemcsak az egész nemzeti viseletből, de még a magyar gazdasági barmokból is, amit nemcsak a páratlan szépségű és pompájú szarvasmarha és szép ló, de még a nagy villásszarvú magyar juh és hosszú, síma, fejér, kanyult fülű disznó is nyilván mutat.

Így nézze meg akárki a magyarnak ökor- és lóhajtását, összehasonlítva egyéb nemzetek ügyetlen hajtásaikkal, látni fogja e részben is a magyar szellem egész nyilatkozatát, s látni, hogy a magyar inkább fantáziás, mint számológató nemzet. Mély nemzeti tulajdonság nagy hivatal ugyan a legszebb emberiségre, de gaz-

dasági tekintetben, hacsak különös okossággal nem párosul, gyakran kártékony szokott lenni. Mert a fantáziás ember csakugyan gyakran közelít a fantasztához, s ha legtisztább ésszel s legnyugodtabb lélekkel van is, mégsem tud oly huzamos, oly hideg és pontos latolgató lenni, mint a fantáziátlan...

(Hamis gazdasági szellem).

Ha meggondoljuk, hogy néhol a legcsekélyebb tisztviselők vagy uracsák is a népnek semmi becsületet nem adnak, hanem azokkal szabadon gorombálkodnak, még az előljárókat is tézik, lehuzatják stb., éppen nem lehet csudálnunk, ha ilyen durva bánásmód mellett a népben a becsületérzés s azzal együtt a népéreny legszebb nemeit elfojtva látjuk...

Igen érti a nép, hogy nem lehet mindenki úr, de érzi azt is, hogy a szegényt megvetni és gorombasággal illetni senkinek oka nincs. Nem ok nélkül voltak tiszteletben a bölc s rómaiaknál a saturnaliák, valamint a görögöknél a sok népmulatságok, de nagyon szép bélyegvonal a spanyol főrendnél is az, hogy ott a cseléd, dolgát végezvén, az urakkal szabadon társalkodik.

(Durva bánás a jobbágyokkal).

Tudván azt, hogy minden, ami a földművelő népet szegényíti, az egyszersmind az egész mezei szorgalmat gátolja, tehát kétségkívül gazdasági szorgalmunk hátramaradásának okai közé tartozik az is, hogy földművelőink épületei

fölötte rosszak és úgy össze vagynak tömve, mintha nálunk a föld oly szűk és drága volna, mint Londonban...

(Falusi faépületek és azoknak sűrűsége.)

Minden körülményeink szerint a nagyobb szőlőgazdaság csak ott lehet nálunk illendő haszonnal járó, hol tartásra és eladásra való jó bor terem és a gazdaság fontosabb ágai elegendő munkát és élelmet nem adhatnak. Hol ellenben vagy elég, vagy fölösleg is van mező a néperőhöz képest, ott minden nagyobb bortermesztés több tekintetben fölötte káros, mind magára a bortermesztőre nézve, ki a gazdaság ezen legcsalókább s legfőbb munkát emésztő ága miatt annak szükségesb és hasznosb ágait illendő szorgalommal nem űzheti, mind azon jobb bortermő tájakra nézve, hol leginkább csak szőlőgazdaságbul élhetnek az emberek, kiknek borait ócsítja s azáltal a szorgalmat ott is csüggeszti.

(Céltalan szőlőszaporítás.)

...Egyesülhetne némüleg az egész nemzeti erő nemzeti bank s egyéb szorgalmi egyesületek által, melyeknek már elég példáit látjuk más böles nemzeteknél. Csak a kis Württembergben azok, kik a banktul fölvelt pénzre öt procent kamatot fizetnek, egyszersmind lehajtják száz esztendőre a tőkét is, mert a bank csak négy percentet számlál magának s így az ötödik lefizeti az egész tőkepenzt száz esztendőre.

Mely nagy áldás volna ily jöltévő intézet

gyámoltalan nemzetünknek, s mely természetes gyógyszer a köztünk förtelmeskedő uzsorának s más számtalan magyar nyaváláknak, tudják mindazok, kik nemzetünk sorsáruul gondolkodni szoktak.

Egyesülhetne pedig továbbá a jobbagység és szegény nemesség különféle tágabb és szorosabb szerközetekben; p. o. tágabb egyesületi szerközet lenne az, midőn minden falu többféle összeadásokbul és közretett munkákbul oly köz gabna- vagy pénztárt állítana, melybül a szükségben lévöket illendő kamat mellett segítené s az egész tárt úgy használná, hogy az időrül-időre mindenkor gyarapodna; mely szerint az ily köztár idővel annyira nevelkedhetne, hogy ezáltal a nép örökre biztosítva és mentve lenne sok eddigi ínségeitül.

Szorosabb népegyesület lenne az, midőn a nép annyira egyesülne, hogy az egész gazdaságot a vének kormányja alatt egyesült erővel folytatná, melynek minden jövedelmébül minden ember a maga közreadott pénze vagy munkája szeint venné ki részét.

Legszorosabb és legjobb egyesület lenne pedig az, midőn a nép nemcsak az egész gazdaságot közerővel üzné, de még konyhát és asztalt is közösen tartana s azáltal magábul egy nagy háznépet formálna. Az ily egyesület nemcsak azt nyerné, hogy minden költsége képzelhetetlenül megkevesedne; nemcsak azt, hogy így majd minden asszonyt munkára fordíthatna s ezáltal az egész néperőt megkettőztetné, de nyerné még azt is, hogy így az öregek

figyelme alatt folyó nyájas életbül oly pát riarkális világ fejlődne, melynél szebbet és jobbat képzelni nem lehet.

(*Hiányos népszerűközet.*)¹

A KAZINCZY FERENCHEZ ÍRT LEVELEKBŐL.

Tekéntetes Úr!

Nagyérdemű hazafi!

A dicsőség ösztöne tulajdona a szebb lelkeknek, de a bölcsnek láng pillantása alatt hiúsággá olvad. — Egy igen érzékeny jelenést, egy igen szent innepet jegyzett az Úrnak levele az én életemnek napkönyvében, s nem szégyenlem megvallani, hogy egy pár forró férfiúi cseppet nyomott ki szemeimből; de érzem, hogy az nem a dicsőség csiklandásának munkája, hanem a jó szándék jutalma és a jók öszvetalálkozásának andalódása. — Ez az én érdemem s dicsőségem! Úgy vagyon, nem maradt elrejtve az én jó igyekezetem s törekedésem! Ezen gyönyörű szempontból magyarázom én egyedül azon szíves hajlandóságot, mellyel az Úr múzsámat öleli, kegyeli, lantomat koszorúzza. Nem múlhatnak el az ily szempillantások mély benyomás nélkül, sem az ily benyomás következtetések nélkül. Ígérem, hogy mind-

¹ Szerközni és szerközni: dunai szólás, mint: vetközni, mérközni, kendőzni, stb., mely szólás minden bizonnal jobb, mint a monotóniás: szerkezni, vagy éppen szerkeszni. (Berzsenyi jegyzete.)

azon időm, melyet magamtól, feleimtől, szorosabb függezeteimtől elragadhatok, a tudományoké, hazámé. Egy oly férjfiúnak serkentése, kinek ítéletét úgy nézem, mint egy egész nemzetnek szavát, lekötelez engem, hogy lelkemnek minden ereit öszveszedjem és felvonjam, hogy mindazon tehetségeimnek, hajlatimnak titkosabb csiráit, melyet magamban sejthetek, felkeressem, kifejtsem, elrendeljem, megnevelsítsem és magasítsam, hogy azokkal az esméreteknek ama fényesebb környékeit, hol Póp feleséges képe szerint Álpeseken Álpesek emelkednek, megjárhassam s vizsgálódásom zsákmanzába Hazám temjént, az önérzés pedig élelmet találjon.

Hogy ortographiám és interpunctióim hibások, igen tudom; ennek oka az én tanulásom módjában és characteremben van. Nékem oskolai tudományom nincs; mikor nékem azt még tanulni kellett volna, már én akkor Horáccal és Gesznerrel társalkodtam, korán nagy tárgyak ragadták el figyelmemet, és azt többé kisebbekre függeszteni nem tudtam. A második s tán helyesebb oka ennek az én szüntelen izgó és kalóz elmém, melyet én csak úgy tudok huzamos figyelemre szorítani, ha azt az ő tárgyában egészen elmerítem és mintegy belefojtom, de ezt kicsinél teljességgel nem tehetem; míg az óda reptével héjjáz, addig hívem, de ha azt egyszer írni kell, kezemtől hirtelen elpártol.

Ez tehát orvosolhatatlan fogyatkozásom; de vagynak különösségeim is, melyek bizonyos

talpokaimon függenek, de mint csekélyek, kevéssé érdekelnek.

A vignettnek¹ különösen örülök, valóban nagy költői szépet fest. Ha képzelhettem volna, hogy az én együgyű kézírásaim oly tisztelendő ereklyék közé fognak emeltetni, megvallom, más készüléttel szerettem volna homályokból kibocsátani, hogy azon szent helyre méltók lettek volna — de hagyján! nem kell az én szívemnek cifraság, — sem fény! hadd nyugodjanak ott az én ifjúságom könnyecseppjeivel és ezekkel, melyek most ide hullanak. — Érzem a jutalmat!

Hadd végezzem el már most, nagyérdemű hazafi! ezen kedves levelemet úgy, hogy azt se a hízelkedés alacsonysága, se a pedantéria páthosza bé ne mocskolja. hanem a tiszta szeretetnek s tiszteletnek minden jó kívánása és magamnak egész általadása zárja be. Mikla, 13. Dec. 1808.

Berzsenyi Dániel mpr.

Tekéntetes Úr!

Ha jól emlékezem, dec. 13dikán utasítottam Kishez a Tekéntetes Úr levelére köteles válaszmát. Kis azolta hallgat, Uraságod mostani levelében sem találok semmi bizonyos nyomra. Ha már diletanti elmemíveim oly szerencsések, hogy nem egészen megvetendőek Uraságod előtt, úgy vélem tehát, nincsenek is egészen a

¹ Kazinczy szánta Berzsenyi kötetére, hogy versei „minél csinosabban jöjjenek ki“

crisisen alúl, melyért is bátorodom esedezni, hogy dalaim külső és belső alkotása, ideáim választása és járása, leginkább pedig a kinyomás poesise körül tett jegyzéseit, észrevételeit ne legyen terhére Uraságodnak előttem felfedni, hogy azon lelki barátság, mely szívemet oly hatalmasan emeli, elmémre nézve se legyen meddő. Hogy az igazság hallására és elfogadására alkalmatlan nem vagyok, hogy munkám tökéletességének az önkényt örömmel áldozom, bizonyos lehet Uraságod. Tudom én azt, hogy a legnagyobb genie sem mindenkor genie, s különösen az ilynemű munkákban, ahol az észnek szüntelen az érzés hullámain kell lebegni, gyakran megtöri a zaj az elmének gyenge szavát. Becsüljön meg tehát Uraságod a hív vezetőnek bizodalmaival s jóakarattal, ez lesz nékem a legkedvesb compliment. Nevezze ki a Tekintetes Úr mindazon darabjaimat, melyek Uraságod ízlése ellen vagynak, hogy azokat mind kimustrálhassam, mert valóban én is csak az igazi poesist szeretem, a közönségest pedig gyűlölöm s inkább írom nevémet egy jó rend alá, mint száz üres foliantok homlokára, mutassa ki tehát Uraságod azon darabokat, melyeken ezen principiumnak bélyege nincs, hogy azokat az irgalmatlan tűznek adhassam. Grammaticai tökéletességet már én nem ígérhetek, mert én annak a legelső reguláját sem tudom, sem azt, hogy van-e a világon magyar grammatica vagy sincs. Én Uraságod sok darabjait tudom betéve, de grammatica reguláit

egyet sem, ezen hibám orvoslását tehát barátaimra kell bíznom.

Hogy fantáziám előképei és lelkesítői Kazinczy és Kis, örömmel vallom; ha az ily előképektől elmarad az ellenkép, nem szégyen, ha közelít, dicsőség.

Kérdi továbbá Uraságod, mikor születtem s vagynak-e barátaim. Mely gyáván jelenti ki magát a legbelsőbb érzés! — Mely csendes vonásokban tikrezi magát a szív! — megismérem ezekben a legtisztább hajlandóság együgyű szózatját s igyekezem a magamét hozzá hangoztatni. Én május 6dik napján leszek 29 esztendőös.¹ — Az elme néha eleibe vág az életkornak, az érzés pedig gyakran elmarad tőle, — szeretném tudni, melyikből ítélt Uraságod? Horváth és Sárközy urakat távolról ismérem, de sem ezekkel, sem másokkal én még Somogyban barátságban nem keveredtem. Nem azért, hogy sorsom az elsőbb társaságokból kitiltana, hanem mivel mozdíthatatlan principiumom szerint magamnak és gyermekeimnek éltem és élek. Az én egyedül való barátaim a magánosság és elmélkedés — én a nótáimat nemcsak énekeltem, hanem mélyen érzém is. Hogy a köszöntést azon uraknak ki nem adom,² azért meg fog engedni Uraságod, mert itt kényem ellent áll; én a kérkedésnek még a színétől is superstiosse irtózom. Az én verseimet tudtomra

¹ Berzsenyi emlékezete itt négy évet téved.

² At nem adom. Kazinczy kérte rá levelében, hogy e két barátjának adja át az üdvözlését.

még csak Kazinczy és Kis látta, hát Kazinczy levelét s szíve zálogát hogy profanálnám én? — Egy szóval, Uram! engem némelyek különöskének neveznek; nem tudom igaz-e? nem-e? de azt bizonyosan tudom, hogy azon agyvázoktól, melyektől engem Uraságod féltetni látszik, már grammatista koromban tökéletesen szabad voltam, és sohasem a systemák hagyományza meg nem szédített, sem semmi előítélet fékje jászolra nem kötött. Ez nem dicsekedés, mert én úgy vélem, hogy ez minden közönséges józan észnek tulajdona, mely láthatárát és míveletkörét nem a sillogismusok hanglépcsőin, hanem egy belső elgondolásnak szempillantásain keresi, melyek legbizonyosabban nyitják ki az ép szem előtt mindazon titkokat, melyeket Aristotelestől fogva láttak vagy ezután láthatnak. Ha én itt a bizonyos álláspontot elmém felső fellobbanásában el nem találtam volna, nehezen mártottam volna ajakimat Aganippe cseppjeibe, mert az igazság és tudás ösztöne én bennem sem volt munkátlan, — ha ezen jegyzésre levelem adott okot, egyedül arra kérem Uraságodat, hogy annak némely csapongó vonásainak magyarázatját szívemben keresse, mely ha buzog, szint oly rossz grammaticus, mint magam...

És így tehát még csak azt jelentem alázatosan, hogy ha még tovább is meg kíván Uraságod engem tisztelni és örvendeztetni, tehát maradjanak el az assessorok nevem mellől, mert én valóban még esküdt sem vagyok, nem

is leszek, de bízom, hogy Uraságodnál sem ezek az érdem mérőpálcái. — Az én életem együgyű plánumban titulusok nincsenek, nem is lesznek. Ha máskor nyujtani akarja Uraságod címemet, tituláljon niklai remetének, vagy somogyi Diogenesnek, aki felül mindazonáltal bizonyos lehet Uraságod, hogy minden assessorságnál többre becsüli Kazinczy levelét és azt nem hordaja hasadékában, hanem forró kebelében fogja tartani.

Mély tisztelettel maradok
tisztelettel Uraságodnak

alázatos szolgálója

Berzsenyi Dániel mpr.

(Nikla, 1809. jan. 18.)

Kazinczy Ferencnek Berzsenyi Dániel
szíves tiszteletét s idvezletét.

... Hogy én, aki eredetemet Zrínyi, Nádasdi és Gyulafi vérből vettem s jóbanyáimban Csebi Pogány Ilkót és ezüst medencékbe mosdó Török Magdolnát látok, hogy én, mondom, egészen Diogenes nem lehetek, az igaz; sőt vagynak óráim, melyekben a nagy ősi vér háborgat s azon herói lelkek hordómat ostromolják; de ilyenkor csak a múzsákat hívom segítségül, s békeségem hirtelen visszatér. — Minden emberi vágyódások és cselekedetek különbözőlé kútfőkből származnak; a titulus-

szerzésnek is lehet igen nemes s tiszta eredetforrása, a jó hazafinak kötelessége belső érdeimeihez külfényt is ragasztani, hogy azáltal azoknak tekintetet, fontosságot s befolyást adhasson. Mit ér a legnagyobb virtus, derékség, ha fejét a gunyhóban fel nem emelheti, ha azt csak egy-két buta látja és neveti? — De mely igen csudálkozom, midőn az, aki engem a község útjára igazít, azonban bévezet házi isteneinek szent templomába, és ott mind oly égiek előtt le kell borulnom, melyeket a község korántsem ismér, melyek csak a Socratesek és Aspasiák istenségei. Ezek azok az istenségek, melyeket a legforróbb képzelődésemben kerestem, imádtam, ezek teszik az áldásnak poharát kimeríthetetlené s Philemon kalyibáját templommá...

Ami feleségemet illeti, középszerű mindenben. 14 esztendőskorában vettem el, együgyűségben találtam és abból fel sem szabadítottam, mert e részben egy kevésbé napkeletiesen gondolkoztam, vagy igazábban szólván, ezen kis barbaries familiai nyavalám; testvérei kastélyokban és festett szobákban laknak, de ő énvelem két kis szobában megelégedik. Ha módi ruhák helyett jószágot szerzek, nem zúgolódik, hanem a gyertyavesztegetésért és firkálásért néha nagy panasza van ellenem, de én azt Socratesként csak úgy hallom, mint a kocsizörgést ablakom alatt...

(Nikla, 1809. márc. 12.)

Kazinczy Ferencnek Berzsenyi Dániel
szíves tiszteletét s baráti idvezlést.

Nagyfényű Barátom! Nem tagadhatom meg tovább ezen szent nevezetet *Tőled*:¹ mert tapasztalom, hogy erre minden tekintetben igen méltó vagy. — Naponként érezted velem, hogy ezen szép szavakat: barátom s szeretlek, nem úgy mondogatod, mint az embereknek nagy része szokta, — mint a kalugyer a liturgiát vagy a papagáj az emberi szózatokat, hanem mint egy bölc, aki a természetnek ezen jóltévő ösztöneit érzed, érted s tiszteled; s ha szíved soha rokont nem talált is, de kívánt s vágyódva keresett.

Tapasztalom, hogy nemcsak tudós, hanem okos és igen jó ember is vagy; s nemcsak a grammatikai interpunctiókat tudod, hanem a szívnek minden legkisebb accentusait is tökéletesen ismeréd és ezeket amazoktól meg is tudod különböztetni. — *Te* kinézted az én írásaimból, hogy a tudósság nékem nem kenyerem, hanem csak játékomb; de kiláttad azokból az én szívemet is és barátodnak nevezted. — Légy tehát barátom, derék férjfiú! Ine, a valóság helyett a *Te* szerelmes képedet megcsókolom s nem félek, hogy ezért valaha valamelyikünk elpiruljon.

A Wesselényi báróhoz szóló epistoládat, — melyet kegyes jóakaratom velem közölni engedett, — betegem olvasgatom, azzal a gyönyö-

¹ Kazinczy már első levelében tegezi Berzsenyit.

rúséggel, mellyel minden legkisebb betűidet olvasni szoktam. — Köszönöm! ha kisebb volna nyavalyám, elhagynám ágyamat, mint a bibliabéli beteg: mert valóban, ezen gyönyörű új productumod oly páratlan remek, melyen sem Schiller dagályait, sem Mathisson piperéit nem látom; hanem amelyben az óda felsége, a szelídebb poesis könnyűsége és gráciája a legkedvesebb harmóniával vagynak öszvepárosítva és egy igen szép s tökéletes egészszé olvasztva...
(Nikla, 1809. máj. 5.)

Nagy fényű Férjfiú s Barátom!

... Leveleimet rövideled. Méltán. De hidegnek ne vélj! Tudod, mi vagy Te nékem! De tudod azt is, hogy engem sem a sors, sem a Múzsák úgy fel nem emelt, mint Téged. Sok napjaim vagynak nékem, melyek engem Tőled s magamtól elszakasztanak, melyektől csak úgy kell lopnom azon szebb órákat, melyekben magamat Néked és a Múzsáknak adhatom. Én poetának sem elég gazdag, sem elég szegény nem vagyok. Gondjaim vagynak, magamat megosztani pedig nem tudom. Hidd el azt, ha nékem oly csendes szobácskám volna, mint Szemerédnek, megúnnád leveleimet. Te literatúránknak minden jelesebbjeivel levelezel s mindeniknek oly sok s szép leveleket tudsz írni. Ezen szép tehetségedet én a Te legfelsőbb tulajdonságid közé számlálom s úgy hiszem, hogy ez valaha a Te nevednek nem kevés fényt fog adni. Látod ellenben, hogy én e részben

Téged korántsem közelíthetlek, mert vagy rövid vagyok, vagy ha egyszer megeresztem a gyepelőket, csapongok és csapongásaimat másnap szégyenlem. Írj Te, kérlek, annál hosszabban, minél én rövidebben!...

(Nikla, 1810. jún. 23.)

... Azt is kérded, mint vagyok s mit csinállok. Vesződöm mint Te, széllel, essővel, hideggel, meleggel; hol a levegőben fellegek, hol a porban izzadok és igazi helyemet sem itt, sem ott nem találok. A sok eső mast Néked okozott károkat, taval pedig nékem csaknem minden gabonámat elrothasztotta és ötszáz kedves seiyem birkáimat megölte. De csak ilyen a világ! Siessünk, Barátom, a képzelődések országába! Nincs ott sem dér, sem zápor, ott mindenkor megtaláljuk mindazt, ami valaha lelkeinket feszíté, ott a Dargó lombjai fedeznek, ott Te az enyim vagy ...

(Nikla, 1810. júl. 5.)

Barátom!

Leveleid, melyek nékem oly sok szép örömet szoktak hozni, mast többnyire szomorúságot hoznak, s félve nyitom meg azokat. — Mindenikben nyavalyádat s Kedveseid nyavalyáit jelented. Vajha én azt néked meg tudnám mutatni, mely szíves részvétellel fájlalom szenvedesteket! Hidd el, nyugtalan leszek, míg örvedetesebb tudósítással meg nem vigasztalsz. Én oly kevés embert szeretek ezen a világon, hogy én teveled igen sokat vesztenék.

Keresd fel, kérlek, nyavalyátok okát s tanuld ki, miben sértettétek meg a szent természetet, s engeszteld meg azt, hogy még Tőletek meg ne fosztassunk. A gazdagoknak többnyire a dús asztal és a heverés a veszedelmek. Ezek a természeti erők harmoniáját megbontják: némely erők igen munkálódtnak, némelyek ellenben igen is kevésbé gyakoroltatnak. E szerint az ő munkájokban egyarányúság nem lévén, a nedveket rosszul elegyítik, melyek ha egyszer a kivántató rendes vegyülést elvesztik, megromlanak. Nem ez-é bajotok? Ha ez, éljettek, kérlek, mindenek felett az én együgyű praescriptiómmal, mely nem egyéb mint — diaeta és mozgás. — Grófnéd kertészkedjen, Te pedig lovagolj. Így nyavalyátok okát elhárítjátok, melyet egyéberánt semmi orvossággal el nem háríthattok...

Allapotodat is említéd. *Utrumque nostrum incredibili modo consentit astrum!* Szint úgy vagyok én az atyámmal, pedig kivülem semmi gyermeke nincs. Én őtet nem vádolom, sőt azt vallom, hogy ő tanult, okos és igen jó ember, s minden hibája csak az volt, hogy engem nem ismért és az én szilajságomat nem mérsékelni, hanem zabolázni akarta. Ebből harc lett és örökös idegenség. Az ő háza nékem Munkács volt, melyet csakhamar el is hagytam, és anyai jószágomon magamat meghúztam. De a harc az én lelkemet nem csüggesztette, hanem emelte s érlelte. Csakhamar jobb gazda lettem, mint az atyám; somogyi jószágomat kiváltván, töb-

bet kaptam rétben és szántóföldben ezer holdnál, s ugy szintén egy igen szép szőlőt, mely hat s hét száz akó legjobb bort terem. Ezekhez tudván az én életem módjának nagy egyszerűségét, tehát én elég gazdag vagyok. Mindezenken felül pedig szerzettem magamnak egy oly kincset, mely mindezeknél véghetetlenül többet ér — a tudományokat és a Te barátságodat; úgyhogy már most még csak az az egy bajom és hijánosságom, hogy az én gunyhóm az én nagy Barátom kastélyától oly messze földre esett! — — Élj szerencsésen!

(Nikla, 1810. szept. 1.)

Barátom!

Te kedvet lelsz a te féltudós barátodnak nyers okoskodásában. Én tehát a te sok szép verseidet, leveleidet azzal hálálom meg, hogy azon eltévedt levelemnek némely foglalatjait ismét megküldöm, azaz perbe, még pedig gramaticusi perbe idézlek! De reményem, hogy a mi perünk csak a szeretőknek pere lészen — mely csak a megbékélés örömét fogja készíteni. Ha én gondolataimat te előtted elrejténém, vagy én volnék hozzád méltatlan, vagy te énhozzám: vagy hízelkedő volnék, vagy bélátásodhoz nem bíznám. Ezekről távol vagyok. Engedd meg tehát, hogy minek előtte a részrehajlás az előítéletnek festett brilléjét orromra nyomná... nyelvünkről veled értekezsem. Én teveled egy hiten akarok lenni, s hogyha nem lehetek is, eretnkségemet néked meggyónom...

Tiszaiság, dunaiság, provincializmus. — Én úgy gondolnám, hogy aki a magyar nyelvet ismerni akarja, az egyik szemét a Dunára, a másikat pedig a Tiszára függessze, és nem a nagy Dunát, de még a kis Gyöngyöst se re-rekessze ki, mindeniktől tanuljon és mindeniket úgy nézze, mint az egésznek elszórt tagjait, egyéberánt igen egyoldali lészen ismerete. Aki pedig azt nemcsak ismerni, hanem művelni is akarja, az ezen elszórt tagokat még inkább felkeresse, öszveszedje és elrendelje.

A magyar nyelv oly szűk, hogy csaknem minden iparkodásunkat annak bővítésére kell fordítanunk. Azt az ő legkisebb provinciájára, a Tiszahátra szorítani annyi, mint az ő legtermészetibb élelmének legegyszerűsebb segédforrásait bévágni. A tiszaiságot kirekesztőleg emelni tehát igen veszedelmes részrehajlás, mely saját hibáinkat megszenteli, és eloltván bennünk a vizsgálódás lelkét, vak követőkké tesz, úgyhogy nem kérdezzük, jó-e vagy rossz, hanem tiszai-é vagy dunai? Ez okozta, hogy első nyelvtanítóink a magyar nyelv művelését a tiszai selypességben és hangnyújtásban keresték és annak legfontosabb tulajdonságait csaknem egészen elmellőzték.

Nem lett volna-e jobb az én principiumom szerint a nyelvművelésben a dunait is használni, és azáltal sok kétértelmű tiszai szavakat megkülönböztetni ilyformán: *legel* a marha, *legeltet* a pásztor; *felettem* devoravi, *fölöttem* supra me: *feles* — *fölös*. *Szén* — *szín* color. *Szél* — *szíl* latus. *Vélem* mecum, *vilem*

opinor. *Ég* coelum, *íg* ardet; *fél*, medius, *fíl* tímet; *vétek* jacio, *vítek* vitium. A tiszai sok e nem kevés kétértelmű szavakat okozott, és egyéberánt nyelvünk hibáját nagyobbította, mert a sok e-ket szaporította.

Hogy a dunai nyelv bővebb, részint tapasztalom, részint gyanítom ezekből: itt voltak s vagynak legfőbb városaink, itt laktak minden királyaink, itt volt és itt vagyon a kereskedeés, itt volt mindenkor a magyar nagy világ, itt volt és itt van a népnek színe, itt a földnek és életmódjának különbélesége, melyek mind annyi forrásai a nép ismerteinek — s szavainak. — A tiszai föld eleitől fogva csak pásztorok hazája volt, hol a természet üressége nem szülhet egyebet lelki ürességnél. De ha mingyárt a tiszai gazdagabb volna is, következnék-é azért, hogy ez minden, amaz pedig semmi? Vagy mondhatod-e te azt, hogy csak tiszai szavakkal élsz és hogy a mi Páriz-Pápainak és másoknak szabad volt, néked és nekem nem szabad? Én sem dunai, sem tiszai nem vagyok, hanem csak magyar, mind ettől, mind attól örömmel tanúlok és mind ezt, mind amazt tanítani akarom.

De tán a *tisztaságban* áll a tiszainak elsősége? Erre csak azt mondom: minden nyelv zavarék, a görög úgy, mint [a] cigány. Mi német népekkel vagyunk körülvéve, ti pedig tótokkal és oláhokkal. Itt tehát csak az a kérdés, hogy melyik néppel sympathizál inkább a magyar.

A *kimondásban* sem láthatok én elsőséget. A köznép mindenütt csak köznép. Ha e részben csak mestert keresnék, tehát a főrendet, a nemességet választanám, mely mindenkor megkülönböztette magát igaz és helyes kimondásával, melyet nem könyvekből tanult, hanem ivadékról ivadékra beszopott, és amely sokkal inkább dunai, mintsem tiszai.

A *hangejtést* dunaira és tiszaira osztani nem lehet, mert az úgynevezett Dunán túl való területben is találtnak számos népek, melyek szint oly hangnyújtók, mint a tiszaiak. Én tehát nem megyek a Tiszához e részben az igazat kikeresni, hanem ezen előttem ismeretes szóhúzókat fogom megvizsgálni és ezekről amazokra ítélni. Egész Répce és Rába mellékét, Kemenesalját és egész Bakonykebelt oly tiszta és csinos magyar nép lakja, melyhez hasonlíthatót hasztalan keresnék hazánkban. Ez a nép pergő nyelvű és neveti a hanghúzókat. De vagynak némely hegyes tájakon oly éktelen szónyújtók, kik így beszélnek: kévám, kénos, kégyó, eg lótem, azaz megleltem. És ezek nem kálvinisták, hanem többnyire pápisták. Ezekről tehát ezeket jegyzem meg: hegyek közt laknak a pergő nyelvűeknél sokkal butábbak, sok faluiknak neveik tótosak, asszonyaik nem kerekes kontyot, nem sárga csizmát, hanem szegletes tót fejkötőt, kapcát és papucsot viselnek. Ezek tehát valóságos tót ivadékok. És így a szóhúzás ezeknél vagy a tótságnak, vagy a mély butaságnak szüleménye. De tekintsük meg ezen kérdésnek min-

den oldalait. Osszuk a m. nyelvet úri és pórnyelvre és látni fogjuk, hogy az urak mindennütt pergő nyelvűek és a parasztok minél durvábbak, annál hangnyújtóbbak. Vizsgáljuk meg az egyes embert és látni fogjuk, hogy minél elevenebb és virgoncabb az ember, annál gyorsabb és pergőbb nyelve. — Én tehát a selypességet és szónyújtást valóságos tótság jeleinek látom, mely kitetszik abból is, hogy a tiszai, ha lehetne, minden ő-ket kiirtana a nyelvből, mert a tót nyelve azt nem bírja. A somogyi tótos magyarok így beszélnek: erdeg, azaz ördög, iri, azaz ürü stb.

Az én hangmérésem ezen princípiumokból foly. S mely nagyon örülök, hogy az én gyermekkori, minden tudomány és mesterség nélkül való érzéseimet az én férjfikori okoskodásom egy pontig helyben hagyja! úgyhogy amely vocalisokat én ancepseknek vettem, ezután is nem költői szabadságból, hanem de regula ancepseknek veszem, mert azt látom, hogy a szónyújtók számtalan igéket megnyujtanak, melyeket meg nem kellene nyújtani, a pergő nyelvű ellenben semmit meg nem rövidít, amit meg kell húzni, kivéven az *i* és *ú* tompa, hajlékony és már azért is anceps hangjait, s hihetőbb, hogy a hangnyújtó, mint-hogy a legélesebb hangú vonálisokkal is visszaél, ezen tompa és hajlékony hangúakkal még inkább visszaél, hihetőbb, mondom, e részben is, hogy a hibás hibázik. Ti a legélesebb hangú vocalisoknak, amilyenek az *á*, *é*, *ó*, megengeditek az ancepsiséget, ha a szokás kí-

vánja, s a legtompább, leghajlékonyabb hangúaktól, amilyenek az *í, ú, ű*, egészen megtagadjátok. Ellenmondások-e ezek vagy despotismus, mely az igen világos jussokat bántani nem meri, a homályosokat ellenben kénye szerint ráházza? Itt az ízlésnek szava nincs. Én a m. nyelvnek erőt és pergést kívánnék adni. Aki azt lágyabbá, éneklőbbé akarja tenni, az annak hibáit nagyobbítja.

Ezen megrövidített gondolatimat a te bölcsebb ítéleted alá vetem, hogy minekelőtte ezeket bővebben kidolgoznom, reflexióidat láthassam. S reményem is, hogy valamint én tehozzád a legszívesebb, legnyíltabb bizodalommal szoltam, te sem fogsz tőlem semmit megtagadni, ami nekem e részben világosságot s bizonyosságot adhat. — Térek egyéb gáncsaidra.

Te sokban igen sanyarú bíró vagy. Az *igen* pedig semmiben nem jó. Te sok jó szavakat elvetsz, s még olyakat is, melyek helyett jobbakat adni nem tudsz. — *Legyezni*, ez szint oly szép szó, mint az *édes*, mely nem egyéb, mint *eddes* vagy *iddes*, azaz essbar, trinkbar, szintoly szép, mint ez: *tragédia*, mely a kecskebaktól származik. *Haggyán*, ez egészen más, mint az *oh hadd*. *Robaj, moraj, zörej, zsibaj, dörej*, dunai szavak ugyan, de igen jó magyar szavak, szintúgy mint a *kacaj* és *zaj*. *Nyögdécselni, szökdécselni, bögdécselni, döngécselni* szép dunai szavak. *Béklyó* nem jó, mert vagy *békó* vagy *békló*, azaz békoló. *Závár* megrövidítve *zár*. *Adaja, bimbaja, sugara, sudara*. Mely hajlékony az a dunai nyelv! —

A tiszai mintegy kérkedve mondja: *esketni, szerkeszteni, mérkezni*, pedig ez csak a tótos nyelvnek hibás következése...

Theoriám nem lévén, gáncsaidból sokat tanultam s némely darabjaimat, amint lehetett, megjobbítottam, és amelyeket kihánytál, én is kihagytam, ezen kettőn kívül: a *Fohászkodás* és a *Bérekesztés*, de amely most nem a m. tudósokhoz, hanem barátimhoz szól. De ezek helyett többeket kihánytam a meghagyottakból. Sok darabjaim lesznek készületlenek, úgy marad a *Remete* is. De én tökéletességet nem is keresek. Megelégszem, ha képemet mívemre, mint Phidias a magáét Minerva paizsára, néműnemű árnyékozattal nyomhatom.

Ezen számadással köteles valék Néked. Mely nyugtalan várom ítéletedet! — *Verseket most tőlem ne várj, mert én most szünet nélkül tanulok. Plutarchal fekszem le nyoszolyámba s Plátóval kelek ki belőle.*¹

(Nikla, 1811. febr. 15.)

Tisztelt férjfiú!

Régolta ohajtom leveledet s gyanakszom, hogy júniusi levelemet nem vetted, vagy pedig válaszod hozzám nem jűthatott. Mint vagy?

¹ Kazinczy válaszának lényege: „Az író nyelve nem a dunai, nem a tiszai, hanem a magyar *Schriftsprache*.” Kisre, Virágra, Kisfaludy Sándorra hivatkozik: e kettőn alig, Kisen egyáltalában nem ismerni meg, mely vidékről való. Ellene van a többjelentésű szavak hangzásbeli megkülönböztetésének stb.

mint van szerelmes grófnéd s kedves EMI-LED? — Én, ámbár el vagyok temetve, Titeket nem felejthetek, írok, noha bajaimnál s erántod való tiszteletemnél egyebet írni nem tudok.

Úgy vagyon, nem elég, hogy a márciusi pá-tens és a júliusi jégeső tíz esztendei iparkodá-somat elseperték, még az én vén házam is féligre ledült, úgy hogy feleségemmel, gyer-mekeimmel egy szobába kellett zárkóznom, mely engem minden irástól és olvasástól meg-fosztott és ezen fatalis esztendőmben nyakra-főre új házat kellett építenem, mely ámbár csak négy szobákból és egy konyhából áll, mégis oly sok pénzbe és gondba került, hogy ezen bolond esztendőnek nyomai az én humo-romban tartósak lesznek. Novemberben meg holt egy magtalan sógorasszonyom Soprony-ban s ez testált a feleségemnek mintegy 15 ezeret jó pénzben, de oly conditióval, hogy azt fel ne vehesse, hanem csak kamatját húzza. Ezen gyalázatos kárt egy impostor sógorom cselekedte, ki nékem hálaadással tartozott s így fizetett! Nem akarta tudniillik, hogy pénz-em legyen, mert félt, hogy nála lévő jószágo-mat ki fognám tőle váltani. A múlt héten vet-tem egy pár lovat négy ezer forinton, egy igen kedves barátomtól s nevemet viselő rokonom-tól, s most látom, hogy az egyik ló kehes és sánta. Ezzel az emberrel én együtt nevelked-tem, sőt esztendeig egy ágyban háltam, legjobb barátomnak hittem, vele sok jót tettem s így

fizetett! A sorsnak csapásai megszorítottak, de az ily s több eféle emberi gonoszságok egész lelkemben megháborítottak. Bolond vagyok, hogy Néked ilyeket írok! De a panasz enyhít s kinek panaszokdjam inkább, mint Néked? ...
(Nikla, 1812. febr. 5.)

Nagy Férjfiú!

Gyönyörködve olvastam leveleidben atyai örömeidet, gyönyörködve osztozom boldogságodban s kívánom, hogy ezen szép örömeid kedves Dencsiddel együtt nevelkedjenek, gyümölcsözzenek, kívánom, hogy Emíled magvasit foecundum bonorum civium, mint Tacitus a nagy Aemiliusokról mondja.

Valamint te Dencsidedet tanítgatod, úgy tanítottam én Lidimet, Faresimat, kik már most jó olvasók, noha mindössze sem tanítottam őket tán 24 óráig is. A religióról még legkevesebbet sem tudnak, mert még eddig nem tudtam magamat meghatározni, hogy e részben mely principiumokra építsek. Faresim a minap hallván, mennyi himlős gyermekeket ásnak el naponkint, térdeimre dülve kérdé tőlem, hogy mi lesz ott a földben azokból a szegény gyermekekből. Megrettentem, de kellett felelnem: „Azok onnét felébrednek és az égbe mennek.“ S hát az égbe hogyan mennek, mit csinálnak s mit esznek? Minden módon kívántam őt megnyugtatni, de igen kevésre mentem vele, sőt minden vigasztalásom után is csak azt vallotta sóhajtvá és könnybe lábadt szemmel, hogy ő mindig itt szeretne élni én velem és Toncsi ko-

májával (így szokták testvérjével egymást nevezni) s meg kellett néki ígérnem, hogy mi együtt fogunk vele meghalni és az égbe menni. Ohajtanám tudni, mint gondolkodol a nevelésnek ezen nagy ágáról.

Epistolád, szonetted és epigrammáid legszébb remekeid közé tartoznak. Az én szobámban a Te képed Schiller képe mellett függ s ha még Flaccust kapnék, azt is melléd függeszteném, mert ez a három nékem egy. Kivált epistoláid én előttem mind új jövevények a Szépnek fényeseb hajlékiból, kik én előttem az újság keceseit soha el nem vesztik...

(Kazinczy szerint e levél 1812. ápr. 2-án érkezett.)

Barátom!

Ma rakódtam új szobáimba, letettem nyoszolyámat azon szegletben, melyben én haldokolni fogok, elgyújtottam kandallómat, melynél életemnek örömeit, bolondságait gyakran vissza fogom kérődzni, s vénségemet melengetni. Barátom, ez a nap nekem innep, örülök, mint az én gyermekeim, kik mast a kandallót körülfogták és tapsolnak; örülj velünk Te is. Házmam szép felemelt helyen vagyon, és ablakom alatt hatvan holdakból álló kertem nyúlik el, melynek végében a sásas folyó és e mellett százötven holdos szántóföldem. Még ezen kívül is van itt egy igen szép házhelyem, mely 86 holdakat tesz, és egy kis nyíres vagyon

benne; erre Faresi fiannak építék lakóhelyet, a többinek már vagyon Hetyén és Semjénben, s mindenik becsúletesen élhet, ha esze lesz...

(Nikla, 1812. ápr. 2.)

...Bécsben egész hetet töltvén, méltán várhatnál tőlem valami kis újságot, de én valóban semmivel sem kedveskedhetem. A belvederi festmények mostanában szedetvén új rendbe, sem lajstromot, sem embert nem leltem, aki engem vezetni tudott volna. Knappnak, egy mastan élő festőnek quodlibetje, azaz kosara, tengeri nyula s mindenféle gyümölcsei bájolta meg leginkább mesterségtelen szemeimet. De e mellett sok oly Ádámokat, Évákat, szenteket s Madonnákat láttam, amilyeneket én is tudnék festeni. — Az udvari theatrumban játszó Duportnak tánca és Neuman leánykának tánca és szépsége valóban csábító, s ily látásra és jegyzésre méltót nem is találtam egész Bécsben. A többi theatrumokban semmi különöst nem láttam. Köztünk legyen mondva, én azt hiszem, hogy egy ily kis boszorkány, mint Neuman, hamarább s bizonyosabban fel tudná emelni a magyar theatrumot, mint minden hazafiúi okoskodás és buzgólkodás. S vajjon nem lehetne-e nekünk is egy ily lánykát szerezni?...

(Nikla, 1812. jún. 12.)

Mostanában kapám azon tudósítást Erdélyből, hogy gróf Bethlen Ádámné annyira megszerette Melancholiámat, hogy azt egy igen

szép kertjének grottájában kőre metszeti. Mely szépen tudnak az asszonyok koszorúzni! mely édes az ő kezeikből minden! S ím ezen szép koszorúmat is Néked köszönhetem! Ha ismered ezen grófnét, kérlek characterizáld le nekem ...

Holnap megindulok Vasba, hogy stoicus atyámat lássam és ragadozó sógoraimat a róka-lyukból kifüstöljem és gyermekeim successióját körmeikből, amint lehet, kimentsem. Senecát viszem velem és az én csacska leányomat, hogy az harcolni, ez pedig mosolyogni tanítson; mert aki mosolyogva tud harcolni, az a Jupiternek minden sógorait is lekacaghatja ...
(Nikla, 1812. aug. 15.)

Barátom!

Rettegve olvastam utolsó leveledet, melyben azt írod, hogy *kénytelen az ember végre az embereket s magát az emberiséget gyűlölni, mert az emberi nép tele van istentelenekkel, hazugokkal, ámítókkal.* Barátom, jaj néked, ha így érzel! De ha így érzel is, így szólnod nem szabad. S vissza kell ezen szavadat vened, egyéberánt én is Mondolatokat írok ellened. Ha vétenek ellened az emberek, miért nem nevezed őket, az ő igazi neveken, bolondoknak? De Te gyűlölni akarsz s igazolni akarod gyűlölségedet. Boldogtalan! Ha ötven esztendei tapasztalásodból, szenvedésedből, tanulásodból csak ily kincset tudtál gyűjteni! Te gyűlölöd Dencsidet, ha papirosodat bémocsolja s Emi-

ledet, ha sírásával füleidet bántja? Te gyermekek közé keveredtél s a gyermekek játékaikat eltiportad s most boszongodol, hogy azok téged porral dobálnak s utánad kámpolódva kiabálnak. Te megsértéd az embereket virtusaiddal, dicsőségeddel s oktatásod módjával s most esudálkozol, hogy azok, kik Socratest, Senecát megölték, Catót lepökdözték, Téged meg mernek csúfolni. Éppen az volna csuda, ha ezt nem cselekednék. Te úgy léptél fel, mint tanító s mivel látod, hogy tanítványid istentelenek, hazugok, ámítók, szóval, bolondok, éppen azért kötelességed azokat tovább is tanítanod. De ne csüggedj, midőn azt látod, hogy az ezer esztendőknél hibáit rövid pillantatod meg nem orvosolhatja, ne boszongodj, ha tanítványid között veled egyaránt érezőt nem találsz, mert éppen az a természetnek egyik legcsudálatosabb csudája, hogy annyi milliom testvéreid között egy sem lehet az, ami Te vagy. Az emberek veled rútabbul nem bánhattak, mint velem, harc s dühösség volt életemnek legszebb ideje, tajtékos ajakkal csókoltam — azt, kiért szívem reszkete, törös kézzel ölelém barátomat, vérrel elegyítve ittam örömmimnek poharát, mint egy részeg pandúr a pálinkát az ütközetnek vesélyén; mert nem tudtam azt, hogy az embereknek gonoszsága nem egyéb, mint gyarlóság, bolondság. Miolta ezt látom s az embereket ezen szempontból nézem, békés vagyok magammal s az emberekkel s nyugodalmam tökéletes. Szállj le, Barátom, ideálid tündér világából,

térj bé barátodnak Zenó palástjával fedett békes sátorába s ne szűnj meg véle bölcselkedni s nem szűnsz meg véle szeretni és boldog lenni.

(Nikla, 1814. jún. 18.)

... Wesselényivel való mulatásodat és grófnéd karakterét oly szép színekkel fested, hogy én irigyed kezdek lenni. Én oly boldog, mint Te, sohasem voltam s nem is lehetek. Te érzéseitekre nézve mast is gyermek vagy. S mely boldogság gyermeki szívvvel s megérett ésszel élni! Mondd meg grófnédnak, hogy én néki rokona vagyok Török Magdolna jóbanyámról, ki ugyanazon familiából való. S mely csudálatos, édes barátom, én Wesselényinek, Döbrenteknek és Szentmiklóssynak is rokona vagyok! mint Berzsenyi, Szentmiklóssynak mint Sándor. Ne ítélj meg, kérlek, ha azt mondom, hogy ezen szép rokonsággal kevélykedem...

(Nikla, 1814. dec. 15.)

Megengeded, hogy Farsci fiam irásaival előtted dicsekedjem. Két hétig tanítgattam estvéként, s látod, mint ír. Kérlek, gyermekeidet gyenge korokban tanulással ne kínozd. Tíz esztendő korában megtanulja a gyermek azt egy nap, amit hét s nyolc esztendő korában esztendeig. Én ha rest nem volnék, két esztendő alatt mind arra megtaníthatnám a fiamat, amit magam tízig tanultam...

(Nikla, 1815. márc. 2.)

Tisztelt férjfiú s barátom!

Mi nem haltunk meg egymásnak s meg sem is halhatunk. Hültünk, de meg nem hülhetünk. Hültünk, mert a természetnek örök rende alúl mi sem vagyunk kivéve. Éreztük az öszvetalálkozás első örömeit, éreztük s érezni fogjuk azoknak enyészését is, de elenyészését sohasem, vagy csak akkor, midőn érezni megszününk. Levezésünk félben szakadt. Kétségkívül ez után is félben fog az szakadni, mert ha együtt volnánk is, kifogynánk néha a beszédből. Kivált én, ki mind a beszédben, mind az írásban igen hamar kimerítem magamat s egyéberánt is az én csekély literatori oeconomiamat csak télen úzhetem; mit tudnék Neked sokat írni? Azért, hogy nem írtál, elég mentség nekem, ha azt mondod, hogy nem volt kedved hozzá, mert ezen mentséggel az én barátaimnak is gyakran meg kell elégedni. Ezt a szabadságot megkívánom magamnak s megadom én is barátimnak. Hallgatásodat félig kipótlá nékem a Te legrokonabb másodnak, Aloyznak levele. Láttalak abban kedveseiddel s olvastam nem a Te írásodat, de a Te szavaidat. Még senki Téged nekem úgy le nem tudott festeni, mint Aloyz. Megírta, mit beszéltél bécsi utadról s idősb kisasszonykádról. Résztvettem atyai örömeidben s örülök, hogy Magadtól is értem, mely méltán gyönyörködöl Emíledben.

Ossziánodat csak mostanában kaptam, de nem valék még elkészülve annak megolvasására. Ki fogja ismét literaturánkat ily szép

productumokkal gazdagítani, mint Te? Láttam az Antimondolatot is. Csudálom, hogy Szemere a kámpoló gyermeket visszakámpolja. Dorgálással vagy hallgatással kellett volna ezt büntetni. A debreceni poesis és grammatica alkalmasint meg van gunyolva, de Bohógyinak több kellett volna. Meg kellett volna ezt a publicumnak nemcsak mondani, de mutatni is, hogy Bohógyi a sok igaz közé sok nem igazat is zavart s következésképpen vagy bolond, hogy azokat meg nem tudta váloztani, vagy gazember, hogy tudva öszvekeverte; meg kellett volna azt mutatni, hogy az ő satyrája csak olyan, mint midőn a bolondozók a Miatyánkhoz a cigányimádságot keverik; meg kellett volna azt mutatni, hogy aki a literatort mocskolja, vét a literatura ellen, vét maga ellen és az egész emberiség ellen.

Nemrégiben Kisfaludy olvasván a maga verseit egy sógorom előtt, midőn ez egy versét különösen szépnek mondaná, felkiálta Kisfaludy hevesen: *De biz az ebadta mind szép!* Így kiálték fel én is, midőn kedvedért Zsomborit kezdem olvasni: *De biz az ebadta mind szép!* S azonba látom, hogy az egész szép dissertationnak csak az a resultatuma, hogy más a *dolmány szür* s más a *szür dolmány!* és hogy más nemzetek nem tudják ezt kimondani: *kullogok!* A mi individualitásunk semmiben sem sajátabb s oszthatatlanabb, mint a poesisben és philológiában. Itt egységet keresni tudatlanság. Kisnek ezen magyarságom hibás: *zordon ínség, Róma csüggedése.* Én pedig most is csak

azt mondom, hogy *az ebadta mind szép!* Ki lesz a bíró? A Bohógyiak?

A Religiók eredetét félben hagytam, mert ha ki nem adhatom, minek irjak magamnak? Mast leginkább valami játék darabnak írásához kezd kedvem jönni s meglehet, hogy még e télen egyet írok. Melyért is igen szeretném s nagy lekötelezéssel venném, ha Koczebuenak nevezetesebb hibáira engem figyelmessé tennél, mert én ezt az embert annyira becsülöm, hogy félek, nehogy az ő hibáiba essem. Kérlek tehát, légy e részben is mesterem s élj szerencsén.

(Nikla, 1815. dec. 3.)

Tisztelt Barátom!

Tegnap vettem Sárközitől két szép leveleidnek copiáit és már ezeken kívül is kettővel tartozom. Valóban, én Néked örökös adósod leszek, ha csak azt meg nem engeded, hogy két s három gazdag leveleidet egy üressel fizessem le, iressel, mondom, mert hidd, alig tudok azoka egyebet irni, mint azt, hogy azokat köszinöm. Meggyőzhetetlen hidegség s munkátlanság fog el napról napra, s mindazon ösztönöl, melyek valaha lelkemet izgatták, lassankint kialusznak. Barátom, én Téged egykor megdörgáltalak, hogy az emberiséget gyűlölni kezdél; gyűlöld, kérlek! Én azt megvetni kezdém: érzem, hogy mind magamnak, mind az embeiségnek meghaltam. Százszor felveszem tollamat s százszor leteszem; mit irjak? s cui bono? A bolondokat tegyem okosokká, vagy a

gazembereket jókká? Oh gyűlöld tehát, kérlek, a te epéd élet magadnak s orvosság egyebeknek. Örülök, hogy újra kedved ereszkedett a Bohógyiakkal való tusára! S vajha szent haragod több ily szép jambusokat is okozna, hogy a mi mondolatos és Ludas Matyis literatúránk a sok szemet között több ily szép gyöngyöket is mutathatna...

(Nikla, 1816. febr. 3.)

Tisztelt Barátom!

Keszthelyről Vasba utazván, későn írhaok s rheumatismusom bágyadtabbá, kedvetlenebbé tesz, mintsem hogy hosszasan írhatnék. A solemnitás nagy volt, de erről hallgatok, mert Téged a pompás nagy mise, a comoedia, concert, bál s a torta Heliconon csergedező Hippocrene nem interessál. Az intézetnek velejé: A Helikonnak esztendőnként két innepe lesz, melyeken, valamint a jelesebb keszthelyi ijak munkái, úgy minden más íróké is felolvatatnak vagy declamaltatnak, az érdeemesek kinyomtattnak s meg is jutalmaztatnak. Most 500 ft. jutalmat ajánlott a gróf az ifjakra. A typographia Sz. György-napra kész les. A Helikon épülete theatrum forma. Az enelet közepén áll az asztal és szék, melyen a munkák olvastatnak s declamáltatnak, körülte pedig minden némű muzsikuskok, kik minden olvasásra harsognak. A kárpitot borotjánkoszorú övedzi. A nézők előtt ismét eg asz-

tal, melyre a beküldött írások rakatnak. Olvastak és declamáltak némely professorok és ifjak, két baltavári Festeticsek, Ruszek apát úr, Asbóth, a gróf uradalmi praefectusa. Horváth Ádám s az én barna Malvinám, ki az ő től koszorújában s gratiáktól tanult öltözetében innepünk istennéje vala. Én csak gyönyörködő néző voltam és semmi munkát se vittem. Kisfaludy hozott egy ódát, de a gróf nem engedte felolvasni, mivel a grófot igen dicsérte, többi nagyainkat pedig igen alázta. Az olvasás után megköszönte a gróf a munkákat, s azokra 500, az invalidusok és szegények számára pedig 4000 ft. ajánlott. Dellest mi négy poéták Gyöngyösi emlékezetére egy fát ültettünk. Fel volt koszorúzva az ásó és öntöző, valamint a csemete. Gyöngyösi fája mellé más négy fákot ültettünk magunknak. A fák neme *Sorbus aucuparia*. Az ültetés helyén Horváth énekelt és egy eclogát olvasott, körültünk különféle muzsikai koncertek zengtek, előttünk pedig egy amphitheátrum-forma dombon pásztorgyerkőcék dudaszóra mesterséges pásztori táncokat jártak. Ez az egész jelenés játszói volt, de nékem mégis igen érzékeny. — Rólad sok szó volt, s miattad nékem sok bajom. Kisfaludy gyűlöl és moeskol s nem a recensióért (úgy mondja), hanem azokért, amiket ezeknek s amazoknak firkálsz. Én kéreltem s oltalmaztalak, de egyebet nem nyertem, hanem, hogy én reám is megharagudott, úgy hogy búcsúzatlan hagyott el, pedig

egy házban, azaz a grófi udvarban voltam vele szállva. Vedd kedvesen barátodtól ezen kis áldozatot. Kisfaludy virgonc, kevély, minden philosophia, szelídség és szívesség nélkül. Nem philosophus ő, úgymond, hanem katona s vagdalkozni szeret. Felesége kevély, feszes, barátságatlan...

A gróf mindenkor nagy tisztelettel emlékezett rólad, csak a te németizmusodat nem szereti. Mondtam, hogy te azzal a nyelvet lágyítani s rövidíteni akarod, de ő csak azt állítja, hogy a németizmus ellen harcolnunk kell, s végre csakugyan meg kellett magamat adni, s bíztatám a magyar szívű grófot, hogy harcolnunk nem szükség, mert eléggé harcol az antipathia, mely e két nyelvben van...

Még kezemnél volt a levél, midőn becses leveledet kaptam. Engedd meg tehát, hogy együttal arra is feleljek. Nem illesz Készthelyre. Én sem. De én annyira tisztetem a jót, akármilyen színben legyen az öltöztetve, hogy én Néked is alig merém ezt kimondani. Midőn egy oly ember, akinek jövedelme három milliom körül van, egy ily innepre 30 ezeret költ, semmi, de nem semmi az, midőn az ősz Festetics a szegény Berzsényinek az utcára kalap nélkül eleje szalad. Minden cselekedet becsének az idő és hely az igaz mértéke. Eggy oly népnél, ahol a nagyok az anyanyelvet cigány-nyelvnek nevezik s a magyar írónak nem

is köszönnek s a legjobb poetát legfellebb is jocularornak nézik, Festetics nagy ember, vagy, ami még több, jó ember s akár mint veszem a dolgot, igen illene néked Keszthelyt megtekinteni. Tán ezen intézetnek oly igazítást is adhatnál, mely nélkül, meglehet, hogy a célt egészen eltéveszti. Kisfaludy azt mondá, hogy ő nem philosophus, hanem katona s vagdalkozni szeret. Mely szép volna néked megmutatni, mint tud a philosophus a vagdalkozóra mosolyogni! — ...

(Nikla, 1817. febr. 27.)

Tisztelt férjfiú s barátom!

Én a Kölesey goromba recensióját csak most kaptam Somsics Miklós úrtól, mert ámbár már kétszer előre fizettem a Tud. Gyűjteményért, mindedig kezemre nem került. Ez a recensió annyira általhágta mind a maga határait, annyira megvet minden illendőséget és emberiséget, annyira elárulja tisztátalan kútfejét, hogy az okosok előtt magamagát megcáfolja; de mivel igen tudós mínával van mondva, s mivel tapasztaltam, mennyit vesztettél Te a Mondolat által, szükségesnek tartom, hogy magamat oltalmazzam, s szükségesnek tartom literatúránk javára nézve is, hogy ezen garázda sophistát szelídebbé, emberségesebbé tenni megpróbáljam. Mert az ily gorombaság végtelen károkat fog okozni: elidegeníti az írástól a legszebb lelkeket, azokat a lelkeket, kiknek a dicsőség semmi, a gyalázat pedig

minden, elidegeníti a főrendet, mely sokat tett és tehet, s megalacsonyítja a literátorokat, s azáltal azon kis tekintetet, melyet a magyar literatúra nyerni kezdett, elrontja. Kettős kötelességem tehát szólni. De mivel némely tudós bolondságait nem értem, ne legyen terhedre barátodat ezekben megvilágosítani: jól vagy-nak-e Homer és Goethe, Schiller és Euripides öszvehasonlítva, s mi az a nagy titok, az a görög szó, s mi az a spongyába szorult Ajax? Azt látom, hogy Schillert nem isméri s rosszul characterizálja, mert Schillernek nem a kebele zajog, hanem a feje. Add tudtomra azt is, kicsoda, micsoda s hol van mast Kölcsey. Kist igen atyai módon oktatja, inti, de bezzeg engem cum gentibus megtámad. Én ennek a pimasznak kamuti szeméből már akkor semmi jót nem néztem, mikor nékem a pesti kávéházba egy öl nyekegő verseket hozott. A rossz ember, minthogy építeni nem tud, rontani akar.

Élj szerencsésen, nagyérdemű Férjfiú! s tisztelj meg minél előbb leveleddel.

(Nikla, 1817. szept. 8.)

Tisztelt Férjfiú!

Nem látogatád meg haldokló barátodat; íme, annak árnyéka meglátogat Téged! Árnyéka, mondom, mert az a lélek, mellyel Te valaha annyit vesződtél, többé nincs. — Igenis, tisztelt Férjfiú, én még élni kezdek ugyan újra,

de lelkem régen megholt s annak helyét egy új ismeretlen lélek szállotta meg, mely sötét és hideg, mint az éj, s nyugodt, mint a sír. Azon irtóztató zavarnak, mely egész természetemet fenékkal felforgatta, nem lehetett egyéb következése, mint ez a félhalál. S mivel ez a félhalál könnyen egészzé válhat, s mivel főm zúgása most is gyakran zengeti a halál harangját fülembé, nem akartam úgy elveszni, mint képzelt ellenséged, hanem tudtadra kívántam azt adni, hogy valamit tettem ellened, azt mind a legmélyebb hypochondriában tettem. Ugyanazért szánj vagy neved, amint tetszik, de ne gyűlölj, hanem tulajdoníts mindent kegyetlen nyavalyámnak, mely engem gyakran félboldná s féldühössé tett. — Nyavalyámnak okai egy chinával elfojtott epehideg s egy veszedelmes feldülés, melyben vállforgóm és sódérom letörött, s fejem is nagy contusiót szenvedett, melyek miatt félesztendeig nyomtam az ágyat. Ide járul tán még a goromba recenzió is, mely engem oly állapotban ingerlett a gondolkozásra, midőn arra legalkalmatlanabb valék. Elgondolhatod, mely óriási munka volt nékem zavart fővel, dühödt szívvel s minden könyv nélkül aethetikázni, holott én Rájnis Kalauzán kívül sem aethetikát, sem poetikát soha nem olvastam. Most olvasok s mosolyogva recenseálgatom akkori tapogatásaimat. Mosolyogj Te is! Ilyen voltam én mindig: azt hittem, nékem nem szükség tanulnom, s nem is tanultam.

Egy pesti barátod azt mondá nékem, hogy Te oly tudós munkát, mint Kölcsey recensiója, írni sem tudnál. Én mast azt hiszem, hogy oly gorombát nem tudnál írni. De akár írtad, akár nem, már mast nekem mindegy. Néked is lehettek fekete óráid, mint nékem, s Néked is szabad volt velem úgy bánni, mint minden barátimnak teljes életemben; semmi újságot nem tettél velem. Így érzek én mast Kölcsey eránt is, kinek szintúgy eltűrném piszkolódásait, valamint a Mondolatét, ha azon hypochondriás antirecensiót nem írtam volna; de mivel azt írtam, másikat is kell írnom, mert azzal igen nevetségesen végezném el literátori életemet. Így érzek Thaisz, Szemere és Vitkovics eránt is, kik engem nyomorult állapotomban szembe gúnyoltak, s kik még a T. Gyűjteményben is jónak találták hamvaimat tapodni; így érzek, mondom, mert igen jól tudom, hogy azoknak, kik a szánakozásra méltót insulturákkal faggatják, sem rhabarbara, sem füredi víz, sem az én írásom használni nem fog.

És így, tisztelt férjfiú, én ismét élek és írok, s ím legelső betűm Tied! Fogadd el még egyszer hideg kezemet azzal a nyugodt lélekkel, mellyel azt Néked nyujtom! Jól tudom, hogy velem, romlott hypochondristával, barátkozni semmi okod, semmi kedved nem lehet; de nem is azért jövök, mert hidd el, az én resignatióm is tökéletes mind Tereád, mind az egész világra nézve, s nem kíván, nem ismér szívem egyéb

jót, mint ezen resignatiónak nyugalmát; csak jobbra fordult állapotomat akarám tudtadra adni, hogy erántam jobb gondolattal légy s ellenségednek ne tarts, ne gyűlölj. Élj szerencsésen, légy boldogabb mint én, s ne ismérd azt a nyomoruságot, melyet én kiállottam.

(Sopron, 1820. dec. 13.)

Tisztelt Barátom!

Nem kevélység vona Téged régi barátod felé, hanem a legistenibb lélek — a szeretet, mely csak azért öltözik néha az önség alakjába, hogy halandó szemeink előtt magát kedvesebbé tegye. Íme, tehát bizonyossá teszlek én is az eránt, hogy amennyire ily tört-mart ember, mint én, még szerethet, szeretlek, s szívemből örvendek, hogy véleményi háborúnk nem oltá el egészen erántam való régi hajlandóságodat, s szívemből óhajtom, hogy úgy költözünk innét, mint jóakarók, de igen reménylem is, hogy úgy fogunk költözni, mert reménylem, mindenikünk távol van azon nagy erőtlenségtől, hogy a véleményi ellenkezőt a személyes ellenségtől megválasztani ne tudná, vagy ne akarná. Ezt vártam Tőled, ezt várd Te is éntőlem, s ezt illik, úgy hiszem, minden józan írotól várnunk és megkívánnunk, mert a literatura nem arra való, hogy egymást magasztalgassuk, hanem arra, hogy az igazságnak áldozzunk. Ki volt Herdernek oly imádója,

mint Jean Paul, s ki rakta úgy le a Herder által magasztalt formákat, mint Jean Paul? De nem volna-e Herder nagy bohó, ha azért Jean Pault úgy nem ölelné, mint jó barátját s Elysionnak egyik legfőbb lelkét? s nem lett volna-é Jean Paul nagy gubó, ha Herder kényének az igazságot feláldozta volna?

Így állunk mink, ha szabad magunkat azon nagyokhoz hasonlítanunk. Én Téged, mint poétát, igen nagynak látlak, mint aestheticust pedig, sok principiumokban nem szerethetlek, ami nagyon furcsának látszik ugyan, de valójában úgy van; s ha úgy van, kívánhatod-e aestheticussá üstököltetett barátodtól, hogy hallgasson, avagy hazudjon? Távul legyen, hogy felőled ily kívánságot föltegyek, holott Te mondád azt, s igen bölcsen mondád, hogy a tollesaták haszna incalculabilis. Hanem azt igenis megkívánhatod, hogy csatánkban erántad való köteles tiszteletemről el ne feledkezzem; de bizonyos légy abban, hogy nem is feledkezem; nemcsak azért, mivel én igen nyilván látom azt, hogy az ily csata csak azoknak árt leginkább, kik azt, a mi józan Kisünk szavai szerint, gladiator marakodássá alacsonyítják; de azért is, mivel én Téged minden véleményi antagóniánk mellett is igen szeretlek s igen óhajtanám, hogy a rútúl lobbant pernek hozánk illőbb befejezést adhatnánk. De éppen így bátorodom Tőled is kikérni, hogyha még kedved leend ellenem vitázni, hadd a cselkövis fegyvereket Cselkövinek, vívj okok ellen okok-

kal, s amint lehet, lehelj barátidba is szelídebb lelket, mert hidd el, azokról ítél a világ reád is.

Munkáim kiadása eránt tett szíves ajánlásodat igen nagyra becsülöm és köszönöm! De mivel írásaim több principiumaiddal ellenkezetben állanak, kénytelen vagyok magamat ezen jótéteményedtől megfosztani; mert mi lenne az egyéb a hideg világ szemei előtt, mint affectatio? amit pedig távoztatnunk illik. — Élj boldogul, nagyérdemű férjfiú, úri kedve-seiddel együtt, s tisztelj meg engem ezután is régi bizodalommal. Berzsenyi Dániel mpr.
(Nikla, 1829. jún. 15.)

MÁSOKHOZ ÍRT LEVELEIBŐL.

Berzsenyi Lajosnak.

Kedves Atyám Uram!

A mult héten, úgymint 18 October, született egy fiúnk, ki is a keresztségben Farkas nevet vévén, mind ekkorig anyjával együtt egészségesek és semmi bajok nincsen. Akit is midőn magammal együtt atyai szeretetében Kedves Atyám Uramnak ajánlanám, fiúi tisztelettel maradok

Kedves Atyám Uramnak

engedelmes fia

Berzsenyi Dániel.

(Sömjén, 1803. okt. 24.)

Kis Jánoshoz.

... Arra kérem kedves Komám Uramat, hogy minden szándékait, planumait vélem közölni ne legyen terhére, hogy magamat azokhoz tudjam szabni, úgy nem különben az én dilettánsi munkáimat maga ítélje meg kedves Komám Uram, hogy melyek lesznek méltók a kiadásra, melyek sem, és ne kényemnek, hanem becsületemnek legyen barátja. A legnagyobb elme sem mindenben s nem mindenkor nagy, s valamint a világi, úgy a litteraturai barátságoknak is a közlésben és vezetésben áll legfőbb haszna, melyet ha elmulatunk, szövetségünk erőtelen és gyümölcstelen lészen.

(Nikla, 1809. febr. 18.)

Szemerének, Horvátnak, Vitkovicsnak és
Kölcseynek.

Berzsenyi szíves baráti idvezlést és tiszteletet.

Barátim, harmadik holnapra írok néktek, pedig minden órában kívánnálak titeket megölelni! De megengedtek tí nékem, mivel tudjátok, hogy az ily mezei embert, mint én, a filemilének csattogásai és a pacsirtának tavaszi trillájai nem költői andalodásba, hanem földi gondokba és bajokba merítik. Tí nem így vagytok s mégsem írtok nékem! Írjatok, kérlek! Mint vagytok? Mit csinál múzsátok? Mint van Vitkovics, a te tarisznyád? — Az én múzsám az idén oly meddő...

(Székesfehérvár, Györök, Marczali,
Nikla, 1810. jún. 21.)

Báró Barkóczy Lászlónak, Helmeczy Mihály-
nak, Siskovics Józsefnek, Fejér Antalnak, He-
ring Ignácnak, Kotró Pálnak, Zombori János-
nak, Fliszár Györgynek, Tatai Jánosnak, Fábri
Ignácnak, Schwarz Józsefnek, Keller Gábor-
nak, Szabó Jánosnak, Dér Engelbertnek, Guz-
mics Izidornak s Vojvodics Mihálynak — Ber-
zsenyi Dániel szíves tiszteletet és idvezletet.

Tiszteletre méltó Hazafiak!

Le nem írhatom Néktek, mely érzéssel vet-
tem azt a tudósítást Kazinczytól, hogy Tí az
én gyűjteménykémnek kiadására s képemnek
rézbe metszésére pénzt adtatok öszve. Barátim!
Örömmel s kevély önérzéssel fogadom el Tőle-
tek ezen szép jutalmat s nagy dicsőséget; de
engedjétek meg, hogy hálás tiszteletemet, mely-
lyel Néktek tartozom, azzal a szíves együgyű-
séggel vigyem előtökbe, amilyent a Tí nemes
gondolkodástok kíván. Az ily cselekedetnek
legkisebb jutalma az én köszönetem s akik az
ily cselekedetre alkalmasok, azoknak az én
köszönetemre szükségek nincs. Tí engem érde-
mem felett megtiszteltetek, de egyszersmind
megmutattátok, hogy szent hivataltoknak egész
nagy körét ismériitek s bétölteni kívánjátok:
mert ámbár azon én munkám igen csekély s
csak az ifjúi léleknek kiforró ömleménye, de
mégis csakugyan egy kis része a hazai litera-
turának, mely öszve vagyon kapcsolva azon
népnek boldogságával, melynek vezetésére s
boldogítására rendeltetve vagytok.

Megkértem Kazinczyt, hogy ezen szép újságot a Hazának tudtára adja. Titeket pedig arra kérlek, hogy ezen kiadásnak örök emlékezetét gyűjteménykémnek homlokára tegyétek.¹ Ezzel az én örömeimet és dicsőségemet tetézni fogjátok. S minthogy képem Bécsben készül, melyet én Néktek minél előbb meg fogok küldeni, s minthogy amely Pesten készült, igen hibás, fordítsátok azon pénzt, melyet a metszésre szántatok, a kiadásnak csinosítására... (1812. máj.)

Helmecezy Mihálynak

Berzsenyi Dániel szíves tiszteletét, idvezletét.

Kedves jóltevőm s barátom!

Három héti távollétem után tegnapelőtt házamhoz érkezővén, leveledet asztalomon találtam, melyet sietek tudtadra adni, hogy válaszom késedelméért ne vádolj. Én ha mindenhez hideg volnék is, de Te hozzád, ki engem ismeretlen létemre emberségeddel elborítottál, hideg nem lehetek.

Leveled, édes barátom, nem vakmerő közelítés, hanem nemes szívednek újabb ömledése, melyet én szeretni, tisztelni s erőm szerint viszonozni soha nem szűnök. Midőn Te nékem jóltevőmmé lettél, már akkor annyira közelítél hozzám, hogy jobban, szebben többé nem közelíthetsz. Tettel megbizonyítád, hogy szíved a Hazáé s a barátságé, elméd pedig a tudomá-

¹ A fiatal mecénások szerénységből elhárították maguktól, hogy névszerint megemlítsék őket.

nyoké; s vajjon szavaid tehetnek-e többet? Méltán boldognak tartod magadat; mert ki boldog más, mint az, aki a szépet és jót nemcsak szereti és tiszteli, hanem követi is, mint Te?

Hogy mostanában Pestre mehessek, nehezen reménylem, ámbár igen óhajtom. Most a gombai hegyen vagyok szüreten, honnét alig szabadulhatok négy hét előtt, azután ismét Vasvármegyébe kell mennem s azonban meglep a tél s akkor egészségem féltése a kandallómtól oly messzi útra nem ereszt. Elégedjünk meg tehát, kedves barátom, ha lelkeinkben ismérjük és szeretjük egymást addig is, míg kedvezőbb környülállásim megengedik, hogy benned jóltevő barátomat megölelhessem s hozzám mutatott szíves emberségedet személyesen megköszönhessem s cselekedettel viszonzhassam. Gyűjteményemmel tégy, amit tehetsz: az már nem enyim, hanem Tied. Vajjon, kedves barátom, nem tehetnéd-e szép munkádat még szebbé és dicsőbbé azzal, ha barátaidat még arra is reá bírnád, hogy a könyvből bejövő pénzt ne kívánnák vissza, hanem adnák vagy a Seminariumnak, vagy a M. Museumnak gondviselése alá, hogy az örökösen magyar könyveknek kiadására fordítatnék, amely summához még én is örömetst conferralnék legalább 100 fl. vc. Valóban ennél szebbet, hasznosabbat nem tehetnél s kérlek is a barátságunk minden hevével, hogy ezt fontold meg jól s ha lehet, hajtsd végre! Ez által nevednek s hazafiúi nemes szívednek örökös oszlopot fogsz emelni...

(Kis Gomba, 1812. okt. 15.)

Döbrenței Gábornak.

Kedves Barátom!

Jóllehet serény levelező ugyan nem vagyok s nem is lehetek, de hogy leveledre nem feleltem volna, semmiképen el nem hitethetem magammal, mert hideg és goromba sohasem voltam. Válaszom tehát minden bizsonnyal elveszett.

A poézisről én valóban lemondtam, mert érzem, hogy helyzetemmel egészen ellenkező. A poézishoz egész lélek kell. Én mint gazda s négy gyerek apja, érzésimnek magamat soha által nem adhatom s elíg, ha bár csak prózában is munkás társatok lehetek. Azonban gróf Bethlen Ádámné csakugyan megszegeté ezen feltevéletemet, s azzal a szép koszorúval, melyet múzsámnak nyujta, ismét dalra fakasztott. Éreztem, mely gyönyörűség ily lelkeknek tet-szeni s örömet szerezni. S ha zenghetek még olyat, melyben kedveteket találjátok, ezen nemes hölgynek köszönjétek azt.

Te, édes barátom, Erdélyben igen szép füg-gezetben állsz, és sem hazádnak, sem magad-nak hasznosabban nem élhetsz, mint mast... Ne csüggedj s törj előbbre is. Te Erdélyt és az erdélyieket nekem igen szépen fested. Örülök, hogy Erdély, valamint mindenkor, úgy mast is magyarabb, mint mi, örülök a theatrumnak is; én olyast Kolozsvárról álmodni sem tudtam...

(Nikla, 1814. jan. 5.)

Dukai Takáts Juditnak.

... Gyönyörködve látám kedves Kisasszony Húgom leveléből s verseiből, hogy a szépen kezdett pályán naponként előbbre halad. Valóban, az a könnyűség, mellyel Kisasszony Húgom gondolatit, érzéseit előadja s az a szorgalmas tanulás, mellyel tudományát tökéletesíteni igyekszik, minden jót ígér; csak arra kérem kedves Barátnémat, hogy se hízelkedés, se gúnyolás, se más nehézségek által iparkodását megcsüggedni ne engedje.

Hogy levelem üres complimentekből ne álljon, s hogy mint rokon és barát kötelességemnek eleget tegyek, vegye kedves Barátném ezen csekély, de szíves tanácsaimat szeretetemenek s tiszteletemenek csalhatatlan jeléül.

Valamint már szóval is kértem, úgy most is újra kérem kedves Barátnémat, hogy verseinek nagyobb, magasabb tárgyakat válasszon. A szép és nagy tárgy önként emeli lelkünket s a legszebb ideákat, gondolatokat észrevétlenül segíti kifejtetni s előhozni. Az oly kicsinységek, mint a Csirmasz vára, névnapi s lakodalmi versek, csak kicsinységek maradnak. ha maga Homér énekli is azokat. Mi szépet, mi nagyot mondjon az ember ezekről? Pedig a poétának szépnél, nagyvól egyebet mondani nem szabad.

A poesis nem egyéb, mint lelki muzsika. A szép muzsika gyönyörködtet, a rossz pedig boszont: Így a vers is. A muzsikának a dorombtól fogva Heyden Concertjéig számtalan

nemei vagynak; így a poesisnak is a konyhadaloktól fogva Pindarus Hymnusáig. Az a kérdés tehát, hogy dorombolni akar-e a poéta, vagy lantolni? Ha lantolni akar, oly tárgyakat válasszon, melyek a lanthoz illenek, egyéb eránt Pindarus lantján is csak konyhadalokat fog pengetni.

Nem kívánok ugyan kedves Kisasszony Húgom ifjúságától Schilleri mélységet, sem Horatiusi magasságot és harsogást, de méltán kívánhatok Gessneri festegetést és enyelgést. Matthissoni phantasiát és andalgást. A poesisnak ezen alsóbb nemeire igen szép példákat láthat kedves Kisasszony Húgom azon könyvekben, melyeket azzal a kéréssel küldtem, hogy ízlését s poesisát azokhoz szabja és alkalmaztassa. S ezen kérésemet ismét és ismét megújítom. Kisfaludyt, Csokonait soha sem ajánlottam s nem is ajánlom. Kisfaludy nagy poéta, kivált a Kesergő Szerelmében nagy szépségek vagynak, de az utóbbi munkájiban egészen leszállítá húrjait s általjában az ő virágai közé szemetjeit is felszedte, s következésképpen ő tőle csak az tanulhat bátran, aki a gyöngyöt a gaztól tökéletesen meg tudja különböztetni. Csokonai pedig, ámbár szép eredeti gondolatjai vagynak, de az ízlésre nézve nagy Rontó Pál. Mindenek felett tehát arra kérem kedves Barátnémat, hogy a Himfy követését hagyja el, mert az a sok Himfys dal és ének nem szülhet egyebet, mint szószaporítást és üres hangicsálást, mely a poétának legszenvedhetlenebb hibája. Ki tudna minden csekélyeségről annyi

énekeket és dalokat írni, mint Kisfaludy a szerelemről, mely a poesisnak leggazdagabb, legtermékenyebb materiája. A versben egy szükségtelen szónak sem szabad lenni, annyi-
val inkább szükségtelen daloknak és énekek-
nek. Nem azon kell igyekezni a poétának, hogy
a kicsiny és szűk materiáról sokat írhasson,
hanem hogy a legnagyobb s legmesszebb ter-
jedő tárgyakat és gondolatokat minden lehet-
séges rövidséggel, kerekiséggel s tömörséggel
adja ki, mint a trombita az öszveszorított han-
got; mert csak így hat szívre és ez a poesis.
Az én csekély ítéletem szerint tehát mindezek
felett leghasznosabban olvashatná kedves Kis-
asszony Húgom Péteri Takács Józsefet. Nem
repül ez ugyan magasan, de sohasem is száll
porba s az ő ártatlan s nemes érzése, az ő egy-
ügyű tiszta ízlése kivált egy szépnembeli vers-
szerzőnek nagy díszére válnának.

Engem elhagynak lassanként a Heliconnak
minden nyájasabb szüzei s forróbb kebelbe
sietnek, mint a szerelemnek tündér istenei.
Ime, csak alig csikarhattam ki tőlek ezen kis
verset,¹ melyet azzal az alázatos kéréssel kül-
dök kedves Kisasszony Húgomnak, hogy ha
már a múzsák elpártolnak tőlem s malasztjo-
kat egészen megtagadják is, kedves Kisasszony
Húgom ne kövesse őket, hanem maradjon
Barátném s tiszteljen meg ezután is tapasztalt
szíves hajlandóságával, valamint én is a leg-

¹ A mellékelt vers: *A bonyhai Grotta.*

szívesebb szeretettel és tisztelettel vagyok és maradok

kedves Kisasszony Húgomnak
igaz szívű barátja s atyafia

Berzsenyi Dániel.

(Nikla, 1814. júl. 5.)

Báró Wesselényi Miklóshoz.

Barátom!

Megengedted, hogy ezen szent nevezettel illesselek s nem a hívság közhangján, hanem a szívnek édes nyelvén szólítsalak. Kevély örömmel élek ezen szép szabadsággal s köszönöm a legszívesb illetődéssel, hogy csekély érdememet ily dicsőn jutalmazni kívánod s ígérem, hogy szeretetedet a leghálásb tisztelettel viszonzni nem szűnök s szívedet mint legbecsesb kincsemet úgy fogom tekinteni és őrizni. Légy tehát barátom, nemes lelkű Ifjú, s légy barátjok mindazoknak, kik velünk az elnyomatott emberi értelmet szabadítani s terjeszteni óhajtják; végy részt e nagy munkából, segéld építeni e szent alkotmányt ritka talentomiddal, tekinteteddel, gazdagságoddal s hidd, hogy ha az egyik Polustól a másikig is terjedne birodalmad, ennél lelkedhez illőbb s méltóbb tárgyat nem választhattál magadnak.

Én a Te véghetetlenül csudált és megfoghatatlan koraérettséged, hideg okosságodnak lángérzéseddel való hármóniás párosodását festeni kívánván, a természetnek egyik legpompásabb, legfölségesebb csudájához hasonlítot-

talak. Tekintsd meg ezen rövid soraimat és magadat s valld meg, hogy én, Téged ismerlek, valld meg, hogy nem hízelkedtem, hanem divínáló lélekkel szóltam.

B. Wesselényi Miklós képe

1814.

Mint az egekbe merült Aetnának az alja virányos,
S a tetején örökös tűzörvény aetheri fagy küzd:
Arcaidat derülő tavaszod szép hajnala festi,
Jég fedi homlokodat s láng csap ki komoly

szemeidből.

— — Erdély! mennköveid forrnak bent, esküszöm.

Áldozz!

A barátságnaK egyik legszebb actusa az, midőn barátunkat hibáira figyelmessé tesszük. Mutasd meg, kérlek, e részben is, hogy barátom kívánsz lenni s íteld meg, valamint ezen kis verset, úgy minden egyéb munkáimat is, hogy minek előtte azokat újra sajtó alá adnám, ízlésedet az enyimmel öszvevethessem s amint lehet, hibáimat orvosolhassam...

nagyrabecsülő barátod

Berzsenyi Dániel.

(Nikla, 1814. nov. 23.)

Takácsi Horváth Jánosnak.

...Könyvemnek második kiadásából csak octoberben kaptam Helmeczytól néhány exemplárokat. Hírem s tudtom nélkül Helmeczy egy hosszú kalauz értekezést ragasztott elejbe az úgynevezett újításokról a nyelvben. Homértől fogva mindent mozgásba hoz annak megmuta-

tására, hogy a nyelvet újítani kell. A munka szörnyű tudós és szörnyű bolond. Gondolhatja az Úr, hogy mint boszorkodom, hogy engem ezen ostoba grammaticasteri perbe kevert. Mert ki fogja azt gondolni, hogy ő azt tudtom nélkül írta? Lesznek olyanok is, kik azt hiszik, hogy én magam írtam. Az első kiadásban tett corrigatióit most kérésemre ugyan visszacorigálta. De az ő neologusi dühe csakugyan most sem engedte meg, hogy munkám mocsok nélkül jelenne meg. Így p. o. ezen szavakat: ferdik, fereszt, lebeg, így corrigálta: fürdik, füreszt, lebelg. Úgy-e gyönyörű újdonszók? A hérókat, a bajnokokat mind kiirtotta és azok helyett hőseket rakott be. Így a hérók leányát változtatta hősek leányává. És ezen energiás soromat: Míg hériói bíborsüveg, így rontotta el: Míglén hősi bibor stb. Aki tudja, mi különbség van a míg és míglén között, nem fogja csudálni, hogy én azt elrontásnak nevezem. De Helmezy kétség kívül soha sem fogja az ódának stylusát megtanulni...

... Azt is írja az Úr, hogy egy német barátja, Wimmer, verseimet németre kezdi fordítani. Örülök, hogy a németek is szeretnek. De mondja meg ezen érdemes barátjának, hogy csak a jobbakat fordítsa. Mert sok gyermekkori darabjaim vannak, melyekkel a kényes németek előtt kevés becsületet szerez magának és nekem. S hogy tekintse meg az új kiadást, mely az idegen foltokból ki van tisztítva s néhány új darabokkal megszaporodott...

(Nikla, 1816. nov. 10.)

Gr. Festetics Györgyhez.

Nagyfényű Gróf!
Kegyelmes Uram!

Excellentiád engem már rég azon irkálók közé számlált, akik ugyan tudnak írni, de élni nem. Valóban én már sokat vétettem Excellentiád előtt az udvariasság ellen s megvallom, hogy ez az érzés sokszor megkeseríti számban a *csírák tejét*. De kérem Excellenciádat, ne tartson gorombának, tartson inkább szemérmesnek.

Ezen két exemplárt csak most kapván, sietve küldöm egyiket a Hercegnének, mert kevélykedve hallom beszélni sok hazafiaktól, hogy ő Hercegsége magyarul tanul, a másikat a kis Taszilónak, mert reménylem, hogy az is magyar Tasziló fog lenni.

Rumi megajándékoza engem a Georgikonnak legújabb nyomtatványival. Elhúltam — elhaltam, látván, hogy azok mind németek! — Én Keszthelyben egy magyar Weimárt óhajtok látni! A nemzetiség minden s nincs e nélkül semmi boldogság. Minek töltjük csüreinkeket, ha azokat oltalmazni nem tudjuk, nem tudjuk pedig, ha nemzetiségünket elvesztjük. — De engedjen meg Excellentiád ezen hazafiúi gyengeségemnek! mert valóban gyengeség ily semminek, mint én, a nemzetről aggódni; Excellentiád gondja az, mert oly dicső épületnek rakta le talpköveit, melyet csak a Haza

omladéka temethet el. A legmélyebb tisztelettel vagyok és maradok Excellentiádnak

legkisebb szolgája
Berzsenyi Dániel.

(Nikla, 1816. nov. 15.)

Kedves Feleségem!

Én szerencsésen helyre verődtem, de a pénzem is szerencsésen keleget, úgyhogy alig van háromszáz forintom, pedig magamnak semmit sem vettem. Ugyanazért kérek, úgy gazdálkodjál, hogy szükségét ne lássak, mert ha szükségét látok, kéntelen leszek a jószágot árendába adni. A Kronekker kezén legyen minden gabna, s amire neked szükséged lesz, arrul írásban adj neki quientantiát, hogy nékem (ő) rendesen számot adhasson, mert tudod azt, hogy rend nélkül semmire megyünk. A majorságnak ocsónál és kolompérnál egyebet ne adj, mert ha te pazalsz, úgy csúfot fogunk látni. A disznókat úgy hízlald, hogy januáriusban eladhassuk. Mihelyt az út engedi, a búzát tisztán megrostálva Hetyére küldd, hogy azt a hetyei kocsis ide hozhassa, mert itt elkél 12 forintra s akkor küldj zsírt, szalonnát, füstölt húst s mindent, a valamit csak lehet, mert ötöd magammal pénzbül el nem élhetek. Egészségem minden nap változó s következésképpen a magánosságtul és gondtul most is őrizkednem kell. A Kronekkert gyakorta emlékeztess, hogy minden etetésen jelen legyen, s az job-

bágyokat fahordásra ne hajtsa. Írj minden holnapban s írd meg, mit csináltok s mint vagytok s nagy eladást hírem nélkül ne tegyetek. Élj szerencsésen.

(Sopron, 1819. nov.)

Kedves fiaim!

Hogy mind ekkorig sem a Professor Urak-tul, sem az Instructor Úrtul reátok semmi panaszt nem hallottam, annak igen örülök. Ezután is tehát úgy viseljétek magatokat, hogy engem meg ne szomorítsatok. Az Instructor Urat megbecsüljétek és szavát úgy megfogadjátok, valamint az enyimet. Ha gabonát visz fel a hetyei kocsis, annak árát ahová legszükségesebb, oda tegyétek és hiábavalóra ne költsétek, mert tudjátok azt, hogy oly pénztelen időben élünk, hogy alig tud a szegény gazda ember valamiből pénzt látni. Isten oltalmába ajánlak beneteket, jól viseljétek magatokat.

B. Dániel.

(Nikla, 1822. jan. 8.)

Gróf Széchenyi István és Báró Wesselényi Miklós Uraknak s. t. B. D. alázatos tiszteletét.

Köszönni jövék ama szép érzelmeket, melyeket nekem Méltóságatok nagykegyű levelei s Hazánk szent javára célzó fönnszellemű munkái adának; s köszönni ama szívemelő reményt, mely engem akkor lepe meg, midőn Méltóságatok kegyes gondjait culturánk minden ágaira kiterjedni s azon örök okfőkből eredni látám,

melyből a görög és angol népalkotók folytatók az emberképzés nagy munkáját.

Általlátta tudniillik Méltóságok, hogy több szomorú századaink mély sebeiben műhatatlan aljasodni s elenyészni kell nemzetünknek, ha csak annak az idők szelleméhez illő kultúrájárul nem gondolkodunk; s nemcsak általlátta pedig ezt Méltóságok, de egyszersmind oly szent hűséggel gondolkodott, oly nagy erővel mozdított és alkotott, amilyenre nálunk még példa nincs; s az a teremtő gondolat, mely szerint a nagy angol népnél szokásban lévő különféle egyesületek és pályák systemáját hanyatló ügyünk védrendszerének választá s Hazánkban honítani kezdé Méltóságok, oly valami geniális sugalom, milyent nemzetünknek a Géniusz még nem sugallt!

Általlátta Méltóságok, hogy a nagy és boldog angol népnek ezen bölcs szokásai oly alkotó létszerei, kifejtői s fönntartói a legbelsőbb néperőknek, melyek egy részrül a luxus által megszaportott szükségünkhöz képest a nemzeti szorgalmat a lehetőségig emelik; más részrül pedig az egyesületi társalkodás által a lelket a lehetőségig képezik, s így ezen tettek egyezetében az európai kultúra tetejét s legfőbb célját elérik. De általlátta Méltóságok azt is, hogy azon egyezet nélkül minden műveltségünk csak valami alaptalan hiú máz; hogy a luxus szorgalom és pénz nélkül s ezek lélek nélkül egyebet nem adhatnak, mint valami nyomorult barbariest; hogy ezeket egyedül az angol systémában a legfőbb gyakorlati okos-

ságig s legfőbb gyakorlati erényig emelt lélek hozhatja azon harmoniába, mely a Respublikában Athenét, a Monarchiában pedig Britanniát szült, s mely a leghiánosb formákban is valami szebb és boldogabb életet szülhet; s hogy végre valamint a mi rendeltetésünk, úgy a többi európai népeké is, nem a régi formák felforgatását, hanem egyedül csak ezt a minden formákkal egyaránt egyező s minden formákat egyaránt boldogító Harmoniát kívánják; s ez tárgy a Méltóságok intézeteinek is.

Az út el van találva s a példány nagy bölcsességgel választva. Nem lehet többé ideálunk a régi Rákos, meliora sumus nacti oracula; de minden bizonytal lehet ideálunk valami szebb patriarchális világ. Ez a szép világ pedig igen közel van hozzánk, mert a keresztény fejedelmek már valójában patriarchák, s nincs egyéb hátra, mint magunkat patriarchalizálnunk, egymást szeretőbb emberekké formálnunk, s azáltal egymást boldogítanunk. Ennek az útja is pedig éppen az, melyet Méltóságok előttünk nyitá.

Az Akadémia is nagy dicsősége lett Hazánknak; de ha az oda szánt pénzt gyakorlatibb intézetekre fordítja Méltóságok, veszteni nem fogunk. A tudományok mécsék az éjben, a gyakorlat nélkül csak koporsói mécsék. De a tudományok lelkét játékos szokásokba öltöztetni, az által azokat megkedvesíteni s örök gyakorlatba hozni annyi, mint a világ legnagyobb jótevőit, legfőbb népalkotóját követni. A népek

nem egyebek, mint szokásaik teremtményei, s nagy nemzet szokásait követni annyi, mint nagy nemzetté lenni. A jó szokások formálják a jó erkölcsöket, ezek pedig az egész polgári életet.

Az angol szokások philosophia művei, a görögök pedig a poeziszé; s ugyanazért gyakran öszvefolyók, s azokat a lehetőségig öszvefolyókká formálni, reánk nézve legfőbb feladás. Az angolok egyoldalúbbak, mivel a philosophia nem tesz fel úgy poeziszt, mint a poezisz philosophiát; s innét örök ideál a görög. Mindenik játszva teremt, mint a természet: az angol mindig jót, a görög mindig jót és szépet. — Mindenik nyájos egyesületekre inti az elszórt vadakat, s az által képzi és boldogítja. A görögöknél minden játék volt, s az esztendőnek két harmada, vidám társalkodásnak, mulatságnak s örömmek ünnepe vala, s ezen játéukból folyt a legfőbb realitás — a szép görög lélek!

Ezért kell óhajtanunk, hogy a pályanapok egyszersmind vidám mulatságnak s nyájas örömmek ünnepei legyenek. Az öröm csalja öszve az embereket s az nyitja szeretetre a szívet. A muzsika és tánc nagy jutalom s nagy ösztön lenne az Intézetet gyámoló széplelkű dámáknak és ifjaknak; s mi lehetne szebb és jobb, mintha ezen ünnepek egyszersmind a magyar muzsikának és táncnak életetői s dicsőítői fognának lenni, s ha már egyszer valahára nemzetünk valódi culturájával gondolkodni kezdénk; ha már ma nemcsak Platótul,

de minden borbélytul tudhatjuk, hogy a műzsák gimnasztika nélkül a lelket és testet dissonantiába hozzák s egyebet nem adhatnak, mint nyomorék phantastákat, hypochondristákat s nyelvzavaró bábelizmust; ha már ma tudjuk, hogy a görög dicsőségnek alapja nem egyéb volt, mint a muzsikának és gimnasztikának nagy harmoniája; vjjon nem kell-e gondolkodnunk a gimnasztikáról? s ha kell, gondolhatunk-e jobbat s minden oldalúbbat, mint a lovaglás és a magyar tánc?

Én a magyar muzsikában és táncban ideált látok s azt hiszem innét, hogy nemzetünknek valaha aesthetiás culturájának kellett lenni, s hogy eleinknél a magyar tánc nemesak mulatság, hanem legvalódibb aesthétias gimnasztika volt, amit nyilván mutat annak egész természete s nyilván bizonyít Kinizsink hőstánca. Ez a tánc oly gazdag különféleséggel bír, hogy az valamint minden kigondolható szép mozdulatokat és erőfejleteket, vagy minden szép érzelmeket egyaránt magába foglal. A mi pompás hadi táncainkat még az ősz férfi is nagy dísszel eljárhatja, s jaj annak, aki Bihari Hatvágásában a hősdalt nem érti! A mi táncaink nem két-három gyermekes lépdelésből állanak, mint a mostani módi táncok, melyeket egy-két napon belül megtanulunk, a harmadikon pedig egyforma, gyermekes, lelketlen voltok miatt meg is únunk; hanem oly célerányosak, hogy azoknak tanulása egész ifjúságunkban dolgot adott s aesthetiás természeteik szerint oly ked-

vesek, hogy azok bennünk passióvá válnak, s az által a barátság, nyájasság ösztönei lesznek. S tapasztaljuk, hogy azokkal fogy a magyar barátság; mert saját táncainkat elfeledtük; az idegent pedig nem szeretjük, s megszünt muzsikánk. Ez pedig a görögöknél nagy szó vala, s annyit tett, mint a legfőbb iskolának — a társalkodásnak romlása!

De már sokat is görögözék Méltóságtoknak! Azonban minden bizonnal szívem bősége szól, s érzem, hogy Geniusz — Világképző Geniusz jelent meg közöttünk.

Ragadja meg azt Méltóságtok, mint Jákob az Istent a pusztában, s megáldja Hazánkat. Az olympiai játékok jelképe volt a leszálló delphin és fölemelkedő sas; legyen a mi pályánk jelképe a fölemelkedő galamb — a szeretet galambja! Ez terjeszti ki szárnyait oltárainkon, ez lebegjen egyesületeinken, s ez törje el fejünk fölött a szeretetlenség damokleszi törét!

Én Méltóságtok sorait nemeslevelem mellé tettem mint lelki nemességem címereit, s a Pályaintézet egészének fönntartására rendelt segédpénzt megadom, míg adhatom, s úgy adom, mint a haldokló Szokratesz a maga kakashát az Orvosistennek. — A legfőbb hódolattal vagyok

Méltóságtok örökös tisztelője, csudálója

Berzsenyi Dániel.

(Nikla, 1830. febr. 2)

JEGYZÉTEK.

Aemiliusok: híres római hadvezérek, önzetlen hazafiak.

Aethra jeles fia: Theseus (második Herkules) felemelte a sziklát, mely alá apja kardot rejtett.

Aganippe: Muzsáknak szentelt forrás a Helicon alján.

Alcaeus (Alkaios) görög költő, Lesbos szigetéről (Kr. e. 600 kör.).

Ambra: illatszer.

Anceps: közös szótag (rövidnek, hosszúnak egyformán tekinthető),

Antagonia: ellentét.

Antimondolat: Kölcsey Ferenc és Szemere Pál válasza a Mondolat-ra. Pest, 1815.

Acsorgó ajak: tétova, bámész, szótlán ajak.

Arkász: arkádiai pásztor.

Aspasia: szép és szellemes görög hölgy.

Atridák: Atreusnak, Tantalos unokájának utódai, Agamemnon és Menelaos, stb.

Aulis: boiotiai kikötőhely; a görögök innen indultak a trójai háborúba.

Avéna: zab; itt: zabszárból készült síp.

Aonia forrásai: Aganippe, Hippokrene (aónok: múzsák).

Baktra: Baktria óperzsa tartomány fővárosa (ma: Balch); kitűnő lótenyésztő vidék.

Batteaux Károly (1713—1780), francia filozófus, esztétikus.

Becker K. Ferdinánd (1775—1849), német nyelvész.

Bellorophon: Bellerophon, görög hős, legyőzte Chimaera szörnyeteget.

Bohógyi Gedeon: Somogyi Gedeonnak, a *Mondolat* egyik szerzőjének gúnyneve a Mondolatra írt feleletben.

Boreas: északi szél.

Bouterwek Frigyes (1765—1828), német bölcsész, esztétikus irodalomtörténetíró.

Cadentia: rím. Zenei értelemben: záradék. A félzáradék a vesszőnek, az egész záradék a pontnak felel meg.

Camoena: forrásnimfa, múzsa.

Cantilena: énekszerű dallam, dal.

Chimaera: liciai hegy. Sárkányfarkú szörnynek képzelték.

Chiron: híres bölcs, sok előkelő ifjú, köztük Achilles nevelője,

Contusio: zúzódás.

Correggio [Allegri Antonio] (1494—1534), olasz festő.

Csalét: hullott levelek.

Cypris: Vénus istennő mellékneve.

Dellest: délest, délután.

Deukaledon: Deukalion.

Divináló lélek: jóslélek.

Döbrentei Gábor (1786—1851), „Erdély Kazinczyja“, költő, nyelvész, történetíró, stb.

Dukai Takács Judit, költőnő, Berzsenyi sógornője. Írói neve: Malvina.

Ecloga (ekloga): kisebb költemény, főleg bukolikus (pásztori) vers.

Enna (Henna): egykor híres szicíliai város.

Erato: a szerelmi költészet múzsája.

Eszterházy Miklós hg. (1765—1833), a franciák ellen ezer önkéntest állított a saját költségén.

Etézia: északnyugati (langyos) szél.

Eván: Bachus mellékneve.

Favonius: lágy szél.

Felsőbüki Nagy Pál (1777—1857), híres szónok, az országgyűléseken sokat harcolt a magyar nyelvért.

Festetics György gr. (1755—1819), irodalombarát, a keszthelyi „Georgikon“ alapítója.

Flaccus: Quintus Horatius Flaccus (Kr. e. 65—8), római költő, Berzsenyi legnagyobb ókori mintaképe.

Ganymedes: trójai királyfi.

Gessner Salamon (1730—1787), svájci festő, író; verseket írt prózában.

Göböl: hízó marha.

Haemus: balkán hegylánc (Trácia északi határa) ókori elnevezése.

Helikon: hegy Boiotiában; a múzsák otthona.

Helmeczy Mihály (1744—1803), túlzó nyelvújító.

Hermione: Menelaos és Helena lánya.

Herder János Gottfried (1744—1803), a német Sturm und Drang feje, bölcsész. Híres népdalgyűjteménye: *Stimmen der Völker in Liedern*.

Hermán: Goethe elb. költeménye: *Hermann und Dorothea*.

Hesperis liget: a Hesperidák ligete, akik az aranyalmákat őrzik (a Gibraltárnál).

Héjjáz: magasan repked.

Hiller János Ádám (1728—1804), német zeneszerző.

Hippocrene: „lóforrás“, a Helikon hegységéből tört elő, Bel-lorophon pegazusának patája nyomán; a múzsák forrása; aki iszik belőle, költői ihlet szállja meg.

Home Henrik (1696—1782), angol bölcsész, esztetikus.

Horváth Ádám, Pálóczi (1760—1820), époszíró, lírai költő. Híres vers- és dallamgyűjteménye: *Ó- és új, mintegy ötödfél-száz énekek, ki magam csinálmányja, ki másé* (M. T. Akadé-mia kéziratárában).

Horvát István (1788—1846), történetíró.

Hyperbola: túlzás.

Jean Paul, valódi neve: *Richter János, Pál, Frigyes* (1763—1825), német regényíró, esztetikus.

Jóbbanya; jobbanya: ósanya, dédanya.

József főherceg (1776—1847), nádor, a nemesi felkelő se-reg vezére. Apja Lipót, nagyanyja Mária Terézia.

Juvenalis, *Decimus Junius* (Kr. e. I. sz.), római szatira-költő.

Kalmuk orr: mongol orr.

Kalpe (Calpe): a gibraltári hegy ókori neve.

Kalugyer: oláh szerzetes.

Kamuti: alattomos.

Katachresis: képzavar.

Kolompér: burgonya.

Kepe: kereszt, kalangya, rakás (aratáskor).

Kis János (1770—1846), papköltő, fordító, kultúrater-jesztő. Legfőbb érdeme, hogy (mint nemes-dömölki lelkész) *Berzsenyit* felfedezte.

Kotzebue Ágost, Frigyes, Ferdinánd (1761—1819),

Kronekker, somogyi birtokos; *Berzsenyi*, távollétében, rá-bízta a gazdaságot.

Kronos leánya: *Demeter*, a növényvilág, gyümölcsfák, ga-bona istennője.

Kámpol: arcfintorítással, nyelvtögtetéssel csúfol.

Larissa: thessaliali város.

Leonicum: leoninus vers, rímes distichon.

Magellán Ferdinando (1480 kör.—1521), híres utazó, először hajózza körül a Földet.

Marsias: pásztoristen, a fuvola megszemélyesítője; Apollót versenyre hívta ki, de az legyőzte.

Matthisson Frigyes (1761—1831), német költő, a fiatal Berzsényinek kedvence.

Meliora sumus nacti oracula: jobb jóslást kaptunk.

Melpomene: a tragédia múzsája.

Mnemosyne: a múzsák anyja.

Minos: krétai király, halála után az alvilág egyik bírása.

Mpr.: manu propria, sajátkezűleg.

Mondolat (1813), gúnyirat a nyelvújítás ellen; főleg Barczafalvi Szabó Dávidot gúnyolta (a *Mondolat* szó ennek gyártmánya).

Numerus fertur lege solutis: szabad ritmusban.

Ocsú: gabonahulladék.

Orczy Lőrinc br. (1718—1789), tábornok, a hétéves háború egyik hőse, a hagyományos magyar költészet folytatója.

Paeon: Apollo mellékneve; dicsőítő ének.

Palladium: Pallas Athéne szobra Trója fellegvárában.

Palmyra (Tadmor) ókori város.

Parthenon: Minerva híres temploma Athénben.

Páriz Pápai Ferenc [Pápai P. F.] (1649—1716): szótáríró.

Persepolis: Perzsia egyik fővárosa.

Persius Flaccus Aulus (Kr. u. 34—62), római költő.

Péteri (Téti) *Takács* József, dunántúli költő.

Pharos: sziget Egyiptom előtt, híres volt világító tornya.

Pharsalos: görög város, Larissától délre.

Philidor [Danican Ferenc André] (1726—1795), francia zeneszerző.

Pindus: hegy Görögországban (ma: Mezzovo).

Polyhymnia: a zene, a lantos költészet múzsája.

Pope Sándor (1688—1744), angol költő; gúnyos hősköltő. Az elrablott hajfűrt.

Pygmaeusok: törpék.

Quodlibet: egyveleg.

Ráday Gedeon (1713—1792), vele kezdődik nálunk a rímes-időmértékes vers („Ráday-vers“).

Rájniz József (1741—1812), deákos író. Említett műve: A magyar Helikonra vezérlő Kalauz, azaz a magyar versszerzésnek példái és regulái. Pozsony. 1781.

Rhabarbara: rhebarbara; gyógynövény.

Saturnáliák: Saturnus római istennek, a földművelés istének tiszteletére rendezett ünnepek (dec. 17—23).

Sceptrum: királyi pálca, jogar.

Seneca Lucius Annaeus (Kr. e. 3—65), római stoicus filozófus, drámaíró, stb.

Sit fecundum bonorum civium: legyen jó polgárokból gazdag (sok jó polgárt adjon a hazának).

Solemnitas: ünnepélyesség.

Sorbus aucuparia: a berkenye egyik faja.

Species pro genere: faj a nem helyett.

Spongyába szorult Ajax. Kölcseynél: *spongyába* (?) *ereszkedett Ajax*. Kazinczy nem magyarázza meg válaszában. Az említett „nagy titok”: εις το κειττον! (Aristoteles). Jelentése: *a jobbra!*

Syllogismus: általánosról az egyesre való következtetés.

Szabina: római női név.

Szemere Pál (1785—1861), ügyes verselő, fordító.

Szentmiklóssy Alajos (1793—1849), epigrammaíró.

Tarentum: város Délitáliában (ma: Taranto).

Telemann György, Fülöp (1681—1767), német zeneszerző.

Thaisz András, egy ideig a Tud. Gyűjtemény szerkesztője.

Thessalia: Görögország északi tartománya.

Thébe: város Boiotiában.

Thétis: istennő; Achilles anyja.

Thyrsus: Bacchus botja, szőlőgallyal, borostyánnal, fenyőfatobozzal díszítve.

Tibur (ma Tivoli), Horatius kedves üdülőhelye.

Titus Flavius Vespasianus (Kr. u. 79—81. uralk.), római császár.

Trajánus Marcus Ulpius: római császár (Kr. u. 98—117.), alatta érte el a római birodalom legnagyobb kiterjedését.

Tridens: Neptunus tengeristen háromszögű szigonya.

Trovádor: trubadur.

Tullius: Marcus T. Cicero (Kr. e. 106—43), római szónok, államférfi.

Tunguzok: nomád, mongol faj.

Utrumque nostrum incredibili modo consentit astrum: ket-

tőnk csillaga bámulatosan találkozik (sorsunk nagyon hasonló).

Vaucluse: délfrancia falu, Petrarca kedvenc tartózkodási helye (Kisfaludy Sándor is járt ott).

Virág Benedek (1754—1830), költő, fordító, történetíró, stb.

Vitkovics Mihály (1778—1829), költő, meseíró, fordító. Háza a korabeli magyar írók találkozási helye.

Voss János, Henrik (1751—1826), német költő, fordító. Luise c. idilli elbeszélő költeménye egykor nagyon népszerű volt.

Weimar: Károly Ágost herceg idejében a német kultúra egyik gócpontja (Goethe, Wieland, Schiller stb.).

Wesselényi Miklós br., idősb. (1751—1809), erdélyi ellenzéki politikus, a színészet nagy pártfogója.

Winckelmann János, Joachim (1717—1768), régiségbúvár, az ókori műtörténet atyja.

Zeno: görög sztoikus filozófus (Kr. e. 360—260 kör.).

Zsibó (község Szilágy vm.), a Wesselényi-család ősi fészke.

TARTALOM

	Lap
<i>Előszó</i>	3
<i>Tájékoztató</i>	5
<i>Berzsenyi Dániel életrajza</i>	7
<i>Költeményeiből</i>	
Lollihoz	11
A felkölt nemességhez	11
A tizennyolcadik század	13
Nagy Lajos és Hunyadi Mátyás	15
Magyarország	17
A Balaton	18
Horác	19
Virág Benedekhez	19
Az én osztályrészem	20
Barátomhoz	21
A megelegedés	21
Foházkodás	22
Az ulmai ütközet	23
Kishez	24
Az élet dele	25
A közelítő tél	26
A magyarokhoz	27
Felsőbüki Nagy Pálhoz, az országgyűlés alatt	28
Levéltöredék barátnémoz	29
Búcsúzás Kemenes-Aljától	30
A jámborság és középszer	31
Kazinczy Ferenchez	33
Wesselényi hamvaihoz	38

	Lap
A magyarokhoz	39
Életfilozófia	41
A táncok	43
Napoleonra	44
A temető	45
Himnusz Keszthely isteneihez	46
Felséges királyunknak Keszthelyre váratásakor	49
<i>A religiók eredete és harmóniája c. töredékből</i>	<i>50</i>
<i>Az Észrevételek Kölcsey recenziójára első kidolgozásából</i>	<i>51</i>
<i>Az Észrevételek Kölcsey recenziójára c. dolgozatából</i>	<i>53</i>
<i>A versformákról</i>	<i>67</i>
<i>A Poétikai harmonistikából</i>	<i>84</i>
<i>Bírálataiból</i>	<i>87</i>
<i>A Kritikai levelekből</i>	<i>90</i>
<i>A kritikáról c. dolgozatából</i>	<i>91</i>
<i>A magyarországi mezei szorgalom némely akadályairól</i> <i>c. gazdasági dolgozatából</i>	<i>94</i>
<i>A Kazinczy Ferenchez írt levelekből</i>	<i>107</i>
<i>Másokhoz írt leveleiből</i>	<i>145</i>
<i>Jegyzetek</i>	

Magyar Tudományos Akadémia
Könyvtára 7792 / 1952. sz.

18. Péterfy Jenő dramaturgiai dolgozatai. Harmadik sorozat. Ára 1— P.
19. Péterfy Jenő dramaturgiai dolgozatai. Negyedik sorozat. Ára 150 P.
20. Pázmány világa. Ára 4— P.
21. Tragédia magyar nyelven. Az Sophocles Electrájából nagyobb részre fordítottatott Pesti Bornemisza Péter deák által.
Ára 1— P.
22. Riedl Frigyes: Vajda, Reviczky, Komjáthy.
Ára 250 P.
23. Berzsenyi Dániel: A magyarországi mezei szorgalom némely akadályairul. Ára 1— P.
24. Régi magyar folyóiratok szemelvényekben. Athenaeum, Életképek, Hölgyfutár.
Ára 150 P.
25. Barcsay Ábrahám költeményei. Ára 2— P.
26. Riedl Frigyes: Madách. Ára 2— P.
27. Madách Imre levelezéséből. Ára 150 P.
28. Horvát István: Magyar Irodalomtörténete.
Ára 150 P.
29. Magyar reneszánsz írók. Ára 2— P.
30. Greguss Ágost: Írói arcképek. Ára 4— P.
31. Karacs Ferencné Takács Éva válogatott munkái. Ára 150 P.
32. Verseghy Ferenc: Rikóti Mátyás. Ára 250 P.
33. Vachott Sándorné: Rajzok a multból. Emlékiratok. (Szemelvények.) Ára 150 P.
34. Szeged a régi magyar irodalomban.
Ára 150 P.
35. (Kisdi Benedek) Cantus Catholici 1651. I.
Ára 350 P.
36. Sopron a régi magyar irodalomban.
Ára 2— P.
37. Riedl Frigyes: Vörösmarty Mihály élete és művei. Ára 3— P.
38. (Kisdi Benedek) Cantus Catholici. 1651. II.
Ára 350 P.

39. (Kisdi Benedek) Cantus Catholici, 1675. és 1703. III. Ára 3-50 P.
40. Báró Wesselényi Miklós naplójából.
Ára 1— P:
41. Péterfy Jenő: Magyar irodalmi bírálatai.
Ára 2— pengő.

42. Riedl Frigyes: KÖLCSEY FERENC

Ára 2 pengő.

43—44. Sajtó alatt.

Az országos érdeklődést keltett sorozatot a legfelsőbb kulturális hatóság is szívesen támogatja.

A V. K. M. 30.449/932. V. ü. o. sz. alatt melegen ajánlja a M. I. R. köteteit a középiskolai tanári könyvtáraknak,

660—02—90/1931. sz. alatt a kereskedelmi iskolák és tanító-, valamint tanítónőképző-intézetek tanári könyvtárainak.

45.

Berzsenyi Breviárium

Kiadja a budapesti V. ker. áll. Berzsenyi Dániel gimnázium Baráti Köre.

Ára 2 P 50 fillér.